

ME PANOSTAMME KOULUUN! – KOULUKUVIA LEHDISSÄ

Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien ja Ilkan koulukirjoittelusta

Päivi Nikkarikoski

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Luokanopettajasta maisteriksi -ohjelma

Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2006

TIIVISTELMÄ

Nikkarikoski, P. 2006. Me panostamme kouluun! – Koulukuvia lehdistä. Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien ja Ilkan koulukirjoittelusta. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 116 s. ja 4 liitettä.

Tutkimuksessa tarkastellaan sanomalehtien kautta muodostuvaa koulu- ja opettajakuva. Journalismin tavassa esittää maailmaa on vaikutusta siihen, millä tavalla todellisuutta mielletään, mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan ja millaiseksi muut ihmiset ymmärretään. Koululle asetetaan yhteiskunnallisena instituutiona muuttuvassa maailmassa vaatimuksia ja odotuksia. Lehdistössä koulukeskustelua käydään siitä, kuinka hyvin koulu kykenee vastaamaan ympäristön odotuksiin ja millaisilla edellytyksillä se voi hoitaa tehtävänsä.

Aineisto koostuu 242:sta Helsingin Sanomien ja Ilkan peruskoulua ja opettajaa käsittelevästä lehtijutusta. Tutkimusmetodina käytetään diskurssianalyysiä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä merkityksiä koululle ja opettajalle lehtikirjoittelussa annetaan ja millaisia vaikutuksia erilaiset merkitykset tuottavat koulun arkeen. Miten koulu ja opettaja representoituu eri diskursseissa, ja ketkä pääsevät lehtikirjoittelussa määrittämään koulua ja opettajaa.

Tutkimusaineistossa koulukirjoittelussa esiintyvät arkidiskurssi, resurssidiskurssi, hyvinvointidiskurssi ja tulosturssi. Koulun arkidiskurssissa koulu representoituu erilaisten tapahtumien ja juhlien, opettajan ammatin ja opetussuunnitelmien kautta. Resurssidiskurssissa nousevat esille valinnaisuus, rakentaminen, kouluverkko ja opettajan työtilanne. Hyvinvointidiskurssissa puheena ovat terveys, kriisit, kiusaaminen, turvallisuus, kodin ja koulun välinen yhteistyö ja oppilashuolto. Koulun tulosturssissa puheenaiheita ovat Pisa-tutkimus, yleiset tavoitteet ja ainekohtaiset tavoitteet. Vahvimpina diskursseina ovat arki ja resurssit. Erilaiset tapahtumat ja tempaukset sekä kouluverkko ja rakentaminen puhuttavat eniten toimittajia.

Julkisuudessa koulua ja opettajaa määrittävät eri alojen asiantuntijat, viranomaiset, kuntien päättäjät ja toimittajat. Keskustelussa koulun opetuksesta tai tulevaisuudesta asiantuntijuutta ei uskota opettajalle, vaan opettajat, oppilaat ja vanhemmat pääsevät lähinnä kertomaan kokemuksistaan. Koululle ja opettajalle asetetaan uusia tehtäviä entisten lisäksi ja oletetaan, että koulu hoitaa sille talouselämän tai yhteiskunnan taholta esitetyt uudet velvoitteet. Koulun olemassaolo kuvataan uhatuksi kuntien taloudellisen tilanteen vuoksi. Keskustelusta puuttuu lähes kokonaan puhe koulun ja opettajan perustehtävästä ja siitä, millä keinoilla rakennetaan opetus- ja kasvatustehtävän onnistumisen edellytyksiä muuttuvassa maailmassa.

Asiasanat: koulu, opettaja, julkisuus, sanomalehti, lehdistö, journalismi, diskurssianalyysi

SISÄLLYS

1	TUTKIMUKSEN TAUSTAA	5
1.1	Koulu osana yhteiskuntaa	5
1.2	Koulu ja tiedotusvälineet	6
1.3	Koulu, opettaja ja lehtikirjoittelu	7
2	SANOMALEHTI TUTKIMUSKOHTENA JA TULKINTAKEHYKSENÄ	9
2.1	Joukkoviestintä ja vaikuttaminen	9
2.2	Lehtijutun tuottaminen	12
2.3	Joukkoviestintä ja julkisuus	17
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	20
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	21
4.1	Konstruktivistinen käsitys tieteestä	21
4.2	Diskurssianalyttinen lähestymistapa	22
4.2.1	Diskurssianalyysi tutkimuksessa	23
4.2.2	Diskurssianalyysin tutkimuksellisia vaihtoehtoja	25
4.2.3	Diskurssien yleisiä tunnuspiirteitä	27
4.2.4	Retorinen diskurssianalyysi tutkimuksessa	29
4.3	Merkitysten tuottaminen	32
4.4	Tutkimuksen luotettavuudesta	35
4.5	Tutkijan positio	37
5	TUTKIMUKSEN AINEISTO	39
6	KOULUKUVIA LEHTIEN DISKURSSEISSA	41
6.1	Aineiston kouludiskurssit	41
6.2	Koulun arkidiskurssi	48
6.3	Koulun resurssidiskurssi	64
6.4	Koulun hyvinvointidiskurssi	81
6.5	Koulun tulodiskurssi	93
6.6	Yhteenvedoa kouludiskursseista	100
7	POHDINTA	104

LÄHTEET.....	111
--------------	-----

KUVIOT JA TAULUKOT

Kuva 1: – Me panostamme kouluun!.....	8
Kuva 2: Käännös, täyttö ja mahan ompelu!.....	57
Kuva 3: Koululaisjuhlaa ruokatunnilla päivittäin.....	64
Kuva 4: Pikkukouluja puolustettiin Vantaalla.....	70
Kuva 5: Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi.....	90
Kuvio 1: Ilkan ja Helsingin Sanomien juttujen jakautuminen teemoittain.....	46
prosentteina	
Kuvio 2: Koulun arkipuhe -juttujen jakautuminen.....	49
Kuvio 3: Koulun resurssit -juttujen jakautuminen.....	65
Kuvio 4: Koulun hyvinvointi -juttujen jakautuminen.....	82
Kuvio 5: Koulun tulokset -juttujen jakautuminen.....	94
Kuvio 6: Koulukeskustelun diskurssit.....	100
Taulukko 1: Tutkimuksen empiirinen aineisto teemoittain jakautuneena.....	45

LIITTEET

Liite 1: Lehtijuttu: opettajan ammatti -puhe.....	117
Liite 2: Lehtijuttu: kiusaamispuhe 1.....	118
Liite 3: Lehtijuttu: kiusaamispuhe 2.....	118
Liite 4: Lehtijuttu: kodin ja koulun välinen yhteistyö -puhe.....	119

1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

1.1 Koulu osana yhteiskuntaa

Koulu on yksi yhteiskunnan instituutioista, jonka määrittelyyn osallistuvat monet tahot. Myös yhteiskunnallista keskustelua koulusta ja sen toiminnan kyvystä vastata ajankohdaksiin muutoshasteisiin käydään jatkuvasti eri yhteyksissä. Samalla kun tulevaisuuden ennustaminen tulee yhä vaikeammaksi ja kohtalaisenkin ennustettavuuden aikajännite lyhenee, opettajan työn haasteena on entistä joustavampi ja dynaamisempi reagoiminen toimintaympäristön muutoksiin ja erityisesti muutoksista tuleviin heikkoihin signaaleihin (Sahlberg 1996, 62).

Syrjäläinen (1997) toteaa koulusta tulleen yhä enemmän sosiaalisen ja yhteiskunnallisen vastuun kantajan. Lisäksi opetukselta vaaditaan tehokkuutta ja laatua, mikä johtaa lisääntyvään kontrolliin ja markkinatalouden suhdanteiden vaikutusvallan kasvuun opettajan työssä. Toisaalta kunnat ja koulut saavat päättää koulutuksen tavoitteista ja muodoista melko itsenäisesti, mutta pedagogiset ja hallinnolliset uudistukset vaikeutuvat taloudellisten resurssien vähetessä. Hyvä opetus ja koulukasvatus ovat yhä riippuvaisempia kuntien kyvystä suunnata resursseja koulutukseen, varsinkin kun julkisen sektorin menoja on karsittu (Jokinen 2000, 55).

Yhteiskunnan kehitys ja sitä seuraava muutos johtavat kasvatustoiminnan peruskäsitysten uudelleenarvioimiseen ja siinä korostuvat moniarvoisuus, yksilöllisyys, valinnanvapaus ja erityisosaaminen. Tämän vuoksi myös yhteistyö- ja kommunikaatiovalmiuksien merkitys korostuu, sitä mukaa kuin valinnanmahdollisuuksien määrä kasvaa sekä päätösvalan hajauttaminen ja verkostoituminen etenevät. (Willman 2001, 18.) Juuri näistä seikoista johtuen myös eettisten ja moraalisten valintojen merkitys koulun ja opettajan toiminnassa korostuvat, koska yleisesti hyväksytyjen toimintamallien määrä yhteiskunnassa kasvaa. Enemmän kuin koskaan opettajien ja oppilaiden tulee kyetä perustelemaan omia valintojaan myös eettisesti kestäväällä tavalla (Tirri 1998).

1.2 Koulu ja tiedotusvälineet

Yleisen mielipiteen muodostamisessa medialla on tärkeä rooli. Voidaan puhua jopa medioituneesta yhteiskunnasta (Asp 1986, 359), jossa tieto siirtyy ja oppiminenkin tapahtuu enenevässä määrin erilaisissa verkostoissa. Yhdeksi median tehtäväksi voidaankin nähdä julkisen keskustelun areenana toimimisen (Väliverronen 1996). Suuren yleisön tietoisuuden herättäminen vaatii laajaa julkisuutta, ja joukkoviestimillä on keskeinen asema tässä. Opettajankin odotetaan hallitsevan ja hyödyntävän ympäristöönsä ja verkostoja tehokkaasti etenkin yhteiskunnan muuttuessa ja koulutuksen tehokkuus- ja taloudellisuusajattelun lisääntyessä. Kilpailua käydään, kenen määritelmä todellisuudesta muodostaa julkisuudessa yleisesti hyväksytyyn totuuden. Media luo todellisuutta yhteiskunnasta valikoimalla, mitä uutisoidaan ja miten uutisoidaan, keitä käytetään lähteinä uutisissa. Näiden keinojen kautta media muokkaa yleisön käsitystä todellisuudesta ja myös kuvaa koulusta.

Kouluasiat kiinnostavat kaikkia, sillä jokaisella on kokemusta koulusta ja näin jokainen voi pitää itseään koulun asiantuntijana, mutta pelkän koulukokemuksen kautta ei voi vielä saavuttaa koulutuksen ja kasvatuksen asiantuntijan asemaa. Tarvitaan tietoisuutta niiden ominaispiirteistä ja toimintaan liittyvistä laadullisista tekijöistä sekä kokemusta koulussa tapahtuvasta kasvatustyöstä myös kasvattajan näkökulmasta. Kouluelämä on julkista toimintaa ja myös median kiinnostus koulua kohtaan on kasvanut, mutta motiivit tai asioiden käsittelytapa voivat olla enemmänkin lähtöisin poliittisista tai kaupallisista intresseistä kuin kasvatuksellisista tai sivistyksellisistä lähtökohdista. Markkinanäkökulmasta lähtevän koulukeskustelun vaarana on koulun toiminnan ja tulosten näkeminen liian lyhyellä aikajanelalla unohtaen, että kasvatusta ja opetusta ovat pitkäjänteistä, kokonaisvaltaista toimintaa.

Koulu on myös mukautunut mediayhteiskunnan sääntöihin ja pyrkii käyttämään hyväksi julkisuutta, jota on mahdollisuus saavuttaa median avulla, sillä myönteinen julkisuuskuva on tärkeä myös koulumaailmalle. Uskotaan, että tekemällä tuote ”hyvä koulu” saavutetaan yhteiskunnassa paremmat toimintaedellytykset: oppilasmäärät kasvavat ja taloudelliset edellytykset paranevat. Entä uskalletaanko kielteisen julkisuuden pelossa tuoda esille omia vaikeuksia tai epäkohtia? Jos kerran koulumaailmakin elää mediatulvassa ja mielikuvamarkkinoilla, on se hyvä peruste ottaa asiasta tarkemmin selvää. Minua kiin-

nostaakin, millainen kuva koulusta ja opettajasta lehdistön kirjoittelussa välittyy. Mitä merkityksiä koululle annetaan ja mitä se vaikuttaa koulun arkeen?

1.3 Koulu, opettaja ja lehtikirjoittelu

Kiinnostukseni lehtikirjoitteluun on kasvanut vuosien kuluessa opetustyötä tehdessäni ja aktiiviseen koulun kehittämistyöhön osallistuessani. Olen saanut näkökulmia koulujen kehittämiseen toimiessani opettajana eri puolilla Suomea monenlaisissa tehtävissä: luokanopettajana, erityisopettajana, yhtenäisen peruskoulun apulaisrehtorina ja paikallisella tasolla opettajien täydennyskouluttajana. Kokemukseni mukaan opettajalta vaaditaan nykyään näyttöä myös koulun toiminnan laadusta ja tilasta. Koska opettajuus on useiden muutosten kohteena, joista yhtenä ovat kouluorganisaation muutokset yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten mukana, opettajilta edellytetäänkin uudenlaista ammatillista kulttuuria ja asiantuntemusta, jotta he kykenisivät hallitsemaan kiihtyvän muutosvauhdin mukanaan tuomia haasteita. Näitä haasteita ovat myös tiedotusvälineiden merkityksen huomioiminen koulun toiminnan kannalta.

Syksyllä 2004 Opettaja-lehti teetti kyselytutkimuksen opettajille tiedotusvälineiden välittämästä opettajien julkisuuskuvasta. Lähes poikkeuksetta opettajien käsitykset lehtikirjoittelun välittämästä kuvasta muodostuivat kielteisiksi. Mielenkiintoni lehtikirjoitteluun lisääntyi lukiessani opettajien näkemyksiä. Julkisuuskuvahan ei ole selkeä käsite, vaan käsitteen sisältö ja merkitys määräytyvät kunkin henkilökohtaisten kokemusten, maailmankatsomuksen tai yhteiskunnallisen tehtävän kautta. Mitä ilmiöitä ja merkityksiä voidaan löytää koulua ja opettajia käsittelevän lehtikirjoittelun taustalta?

Olen valinnut tutkimusaineistokseni Helsingin Sanomat, joka on valtakunnallinen päälehti ja Ilkan, joka on maakunnallinen paikallislehti. Valitsin kaikki ne jutut, jotka käsittelevät peruskoulua. Aineistoa tulkitsen diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyysi voidaan valita tutkimuksen metodologiaksi aina silloin, kun ollaan kiinnostuneita ihmisten tuottamasta sosiaalisesta todellisuudesta ja siinä tapahtuvasta toiminnasta. Tutkimukseni väljänä ohjeena toimiikin Fairclough'n (1995, 95–98; 1997, 28–29) näkemys, jonka mukaan tiedotusvälineiden tekstejä diskursseina analysoitaessa tulee huomioida myös niiden tuottamisen ja vastaanottamisen prosesseja samoin kuin laajempi yhteis-

kunnallinen ja kulttuurinen konteksti, joka välittyy teksteihin diskurssikäytäntöjen kautta.

Tutkimusaineistoni koostuu journalistisesti tuotetuista teksteistä. Nykyisen käsityksen mukaan journalismi ei heijasta todellisuutta peilin lailla, vaan media konstruoi aktiivisesti merkityksiä todellisuudesta. Saadakseni kattavan kuvan analysointia varten valitsemastani tutkimuskohteesta ja sen rakentumisesta olen tutustunut myös journalismin käytäntöihin ja teorioihin. Tutkimukseni alussa esittelen sanomalehden ja journalistisen tekstin tuottamista, niiden tapaa puhutella vastaanottajaa ja myös joukkoviestinnän roolia yhteiskunnassa.

KUVA 1. – Me panostamme kouluun! (Piirros Wallu, Opettaja 48, 2005)

Koulu esiintyy lehdistössä joskus kiivaankin keskustelun kohteena. Kiinnostavaa kirjoittelussa on lehtien palstoilla tuotetun puheen ajoittainen ristiriitaisuus koulusta ja opettajasta.

2 SANOMALEHTI TUTKIMUSKOHTEENA JA TULKINTAKEHYKSENÄ

Perinteisesti suomalaiset lukevat sanomalehtiä paljon. Vaikka lehtien lukemiseen päivittäin käytetty aika onkin hyvin hitaasti vähentynyt, sanomalehdet tavoittavat edelleen päivittäin neljä viidestä suomalaisesta aikuisesta. Yli 90 prosenttia sanoo lukevansa lehtiä säännöllisesti. (Kunelius 2003, 111.) Kansallisen mediatutkimuksen mukaan sanomalehtien suosio on pysynyt entisellään tai jopa hienokseltaan lisääntynyt 2000-luvulla.

Kunelius (1996) on esittänyt viisi hyvää syytä tutkia mediatekstejä. Ensiksikin tekstit yhdistävät viestintäprosessin eri osapuolia eli tuottajia ja kuluttajia. Tekstien kautta voimme tutkia, missä määrin ne edustavat kulttuurissa yhteisesti jaettuja merkityksiä. Toiseksi mediatekstit edustavat arkipäivän kulttuuria, sillä olemmehan useimmiten päivittäin tekemisissä erilaisten mediatuotteiden kanssa. Kolmanneksi tekstien kautta on mahdollista edetä konkreettisista ilmiöistä teoreettisiin kysymyksiin mediasta, journalismista tai erilaisista diskursseista. Neljänneksi tekstit luovat myös suhteita ihmisten ja instituutioiden välille puhuessaan asioista ja ilmiöistä. Viidenneksi tekstejä tutkimalla on mahdollista pohtia tekstien toisenlaista, uutta lukutapaa ja tulkintaa. (Kunelius 1996, 393–394.)

2.1 Joukkoviestintä ja vaikuttaminen

Kuneliuksen (2003) mukaan joukkoviestinnällä on yhteiskunnallisesti merkittäviä vaikutuksia. Journalismin tavassa esittää maailmaa on vaikutusta siihen, millä tavalla mielämme todellisuuden, mistä näkökulmasta sitä katsomme, millä kielellä siitä puhumme ja millaiseksi ymmärrämme muut ihmiset. Joukkoviestimet uusintavat ja muokkaavat identiteettejämme. (Kunelius 2003, 14, 148.) Fairclough (1997, 23) korostaa, että yhteiskunnassa valtasuhteet vaikuttavat joukkotiedostukseen ja joukkotiedotus vuorostaan valtasuhteisiin. Joukkotiedotuksen kieli toimii ideologisesti, sillä sen tapa esittää maailmaa, tietynlainen sosiaalisten identiteettien ja sosiaalisten suhteiden rakentaminen,

tapahtuu tietyllä tavalla. Näitä käytäntöjä ja vaikutuksia pyrin selvittämään omassa tutkimuksessani.

Karvosen (2000a) mukaan ”uutiset eivät vain kuvaa todellisuutta vaan luovatkin sitä”. Hän näkee, että joukkoviestimillä on sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa kuvaileva eli deskriptiivinen tehtävä, mutta myös toimintaa ohjaava eli preskriptiivinen tehtävä. Journalistit tuottaessaan juttuja tekevät lukemattomia valintoja ja luovat näin versioita todellisuudesta, joissa joitakin asioita on korostettu ja toisia häivytetty. Fairclough (1997, 10, 13) nimittääkin tekstejä eräänlaisiksi vaihtoehtojen kokoelmiksi, joissa jotkut asiat esitetään ensisijaisina ja toiset taas toissijaisina ja näin valintaprosessilla vaikutetaan asioiden kuvaamiseen ja merkityksellistämiseen.

Kun yhteiskunnan ja median suhteita tarkastellaan näyttää taloudellinen valta ja joukkoviestintä kietoutuvan toisiinsa, sillä tiedotusvälineissä säädellään sitä, kuka pääsee osallistumaan tekstien ja todellisuuden tuottamiseen. Media kuuntelee valtaa pitäviä puhujia ja tietolähteitä, koska näiden sanomisilla on vaikutusta yleisön elämään. Fairclough (1989, 52, 58–59) katsoo tämän tiedotusvälineiden osallistumisena valtasuhteiden uusintamiseen. Taloudellinen ajattelu vaatii viestimiä pitämään yleisöään myös kuluttajina, jolloin tarjotaan ”leipää ja sirkushuveja” eli yleisön mielenkiinto suunnataan esimerkiksi ”julkiksiin” ja urheilusankareihin eikä käydä käsiksi ihmisten elämää sääteleviin seikkoihin. Yleisöjä kohdellaan enenevässä määrin kuluttajien tapaan ja tuottajia kiristää viihdyttämisen paine. Yleisöt konstruoidaan katsojiksi eikä osallistuviksi kansalaisiksi (Fairclough 1997, 23).

Joukkoviestinnän vaikutusta tutkittaessa on selvinnyt, että tekijöitä, joilla on merkitystä siihen, kuinka joukkoviestintä vaikuttaa, on löytynyt yhä enemmän. Niiden tutkiminen on hankalaa, koska valtasuhteet eivät ole selkeästi läsnä ja havaittavissa. Kunelius (2003) uskoo, että nykyisen tutkimuksen olennaisin piirre on pyrkimys käsitteellistää ajatus vaikutuksista uusin tavoin. Hänen mielestään vaikutustutkimuksen merkitys onkin siinä, että sen kautta voidaan purkaa niitä keinoja, joiden kautta joukkoviestintä pyrkii vaikuttamaan yleisöön. (Kunelius 2003, 148.)

Agenda setting- eli päiväjärjestyskoulukunnan mukaan viestimet eivät määrää sitä, mitä ihmiset ajattelevat, mutta viestimillä on vaikutusta siihen, mistä asioista ihmisillä on

mielipiteitä. Yleisön käsityksiä todellisuudesta muokataan mediassa tekemällä valintoja siitä, mitä tapahtumia uutisoidaan, keitä käytetään lähteinä ja mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Media antaa raamit sille, mistä keskustellaan. Sen valta on systemaattisessa toistossa ja tiettyjen asioiden korostamisessa toisten kustannuksella. (Kunelius 2003, 142–143.) Näin joukkoviestimet määrittelevät yhteiskunnan päiväjärjestystä luomalla esityslistan, mistä puhutaan, ja muokkaavat siten ihmisten maailmankuvaa ja arvostuksia. (Perko 1998, 14–15.)

Toinen joukkoviestinnän vaikutuksia pohtiva teoria on hiljaisuuden spiraali. Se lähtee näkemyksestä, että joukkoviestintä vääristää ihmisten käsityksiä muiden ihmisten mielipiteistä (Kunelius 2003, 143). Hiljaisuuden spiraalin mukaan ihmisellä on peruspyrkimys asettua enemmistön kannalle mielipiteissään ja arvoissa. Noelle-Neumann (1989) olettaa hiljaisuuden spiraali -teoriassaan, että ihminen pelkää yhteisön hyljeksintää ja tämä saa hänet tarkkailemaan omaa käytöstään myös siinä, mitä mielipiteitä ilmaisee muille. Näin ollen ihminen luulee myös joukkoviestimien kertovan muiden mielipiteen ja sopeutuu siihen. Ajattelemme muiden ajattelevan siten, kuin julkisuus näyttää heidän ajattelevan eli ihmiset näkevät median tulkinnoissa enemmistön tavan ajatella. (Noelle-Neumann 1989.)

Portinvartijatutkimus tutkii uutisagendan rakentumista samoin kuin päiväjärjestyskoulukuntakin, mutta eri suunnasta. Portinvartijatutkimus keskittyy esteisiin uutisten tiellä, siihen miksi joku tapahtuma ei nouse uutiseksi. (Rosenberg 1998, 116.) Uutiskriteerit ja uutisarvot ovat tavallisimpia journalistiseen sisältöön vaikuttavia konventioita uutistoimituksissa (Perko 1998, 14–15). Kiinnostus kohdistuu usein juuri uutiskriteerien ja journalistien päätöksenteon porttiin. Jokin tapahtuma ohittaa monia portteja ennen julkista päiväjärjestystä. Tapahtumasta raportoiva henkilö tekee valintoja esimerkiksi painotusten suhteen, uutistoimisto suodattaa materiaalin eteenpäin, jonka jälkeen sanomalehdessä päätetään uutisoinnista. (Rosenberg 1998, 116.) Vielä viime hetkellä taitto-ohjelman ääressä saattaa juttu muuttua esimerkiksi lyhentyä, jotta se mahtuisi sivulle paremmin. Fairclough (1997, 136) painottaa, että mediatekstit luovat todellisuudesta omia muunnelmiaan, johon vaikuttavat myös tekstin tuottajien yhteiskunnalliset asemat ja päämäärät. Tekstin tuottamisen eri vaiheissa tehdyt valinnat, mitä on otettu mukaan ja mitä on jätetty pois, saavat aikaan todellisuuden erilaisia muunnelmia.

Kunelius (2003) esittää, että joukkoviestimet vaikuttavat ihmisten ajattelutapoihin myös kehystämisen kautta, mikä tarkoittaa, että suositaan tiettyjä rajoituksia ja näkökulmia asioihin. Usein tästä käytetään esimerkkinä poliittista journalismia, jossa politiikka esitetään ennen kaikkea valtapelinä. Tämän on väitetty voimistavan yleisön kyynistä suhtautumista politiikkaan. Tutkijat uskovat, että jatkuva politiikan esittäminen valtapelin kehysten kautta, vaikuttaa ihmisten odotuksiin ja lopulta heidän ajattelutapaansa politiikasta. Ideat median kehystävästä vaikutuksesta ovat usein saaneet alkunsa arkisesta huomiosta, että joukkoviestintä toistaa samoja jäsennyksiä asioista – päivästä, lehdestä ja välineestä toiseen. (Kunelius 2003, 144–145.) Kehyksen käsite liittyy siihen, miten toimittajat organisoivat päivittäistä informaation tulvaa sovittamalla siihen rutiininomaisesti ja nopeasti tiettyjä kehyksiä. Asiat saadaan näyttämään valitun kehysten kautta halutunlaisilta. Toimittaja suorittaa valinnan tiedostamattaan tai tietoisesti. (Karvonen 2000b.)

Karvosen (2000b) mukaan frame- eli kehys-käsitteen on alkuaan kehittänyt E. Goffman (1986). Goffmanin lähtökohtana on, että sosiaalisessa tilanteessa ihmisen on kyettävä vastaamaan kysymykseen: mitä tässä on oikein meneillään? Kehys tarkoittaa sellaista sääntöä tai sääntöjoukkoa, jonka avulla epäselvissä tai hämmentävissä tilanteissa voidaan tunnistaa havaittuja toimintoja ja määrittää ne tiettyyn ilmiöön tai asiayhteyteen kuuluvaksi. (Goffman 1986, 334–343). On päästävä perille kulloisenkin tilanteen luonteesta, jotta voidaan toimia oikealla tavalla ja tällöin voidaan hakea apua tilanteen määrittelyyn asiantuntijoilta. Tästä seuraa, että yhteiskunnassa on jatkuvasti meneillään valtakamppailu siitä, mikä ryhmittymä saa julkisessa keskustelussa ja ajattelussa oman tilannemääritelmänsä vallitsevaksi. (Karvonen 2000b.) Toimittajakin on työssään jatkuvasti tilanteessa, jossa hänen on löydettävä yhdistävä tarina suurelle määrälle eri lähteistä tulevia tiedonpalasia ja selitys, mikä tilanteessa on meneillään ja luotava siitä selkeä kuva yleisölle.

2.2 Lehtijutun tuottaminen

Miksi joku tapahtuma ei nouse uutiseksi tai päätyykin lehteen jutuksi? Tapahtuman on ohitettava monia valintatilanteita ennen julkistamista. Näitä ovat raportoivan henkilön omat painotukset, lisäksi jo uutistoimisto on valikoinut uutisoitavaa materiaalia eteen-

päin, ja tämän materiaalin perusteella sanomalehdessä päätetään uutisoinnista. Uutisen valmistuttua jo painokuntoon voi esimerkiksi taitto-ohjelma muuttaa vielä juttua. (Rosenberg 1998, 116.) Uutisen lopullisen muodon päättämiseen osallistuu näin ollen koko lehti eräänlaisena instituutiona (Fairclough 1989, 50.) Päivittäinen uutistyö organisoituu verkostoiksi, joihin kuuluvat uutisia tuottavat lähdeorganisaatiot, toimittajat sekä uutistoimistot. Näiden yhteistyönä rakentuvat päivittäiset agendat, kansalliset päiväjärjestykset, joiden mukaan tärkeinä pidetyt asiat määräytyvät (Tuchman 1978).

Perinteisesti uutisessa pyritään objektiivisuuteen ja totuuteen faktoihin nojaten. Käsitys uutisesta todellisuutta peilaavana kuvana on kuitenkin osittain vanhentunut. Journalismissa pyritään objektiivisuuden, todellisuuden ja puolueettomuuden vaikutelmaan käyttämällä asiantuntijoita ja muita luotettavina pidettyjä lähteitä, lainaamalla lähdettä suoraan ja päästämällä ääneen vastakkaisten osapuolten näkemyksiä. Toimittaja antaa ristiriitatilanteissa tilaa uusille lähteille, jolloin hänen ei tarvitse avoimesti ottaa kantaa itse asiaan, samalla valituiksi tulleiden lähteiden asema vahvistuu. Lähdekeskeisyys sallii hankalissa tilanteissa toimittajan vetäytymisen ulkopuoliseksi tarkkailijaksi ja turvaa näin oman asemansa. (Tuchman 1978, 83–90.)

Uutisten ja juttujen teollinen tuotanto edellyttää rutiineja, joilla informaatiotulvasta valitaan muutama julkaistava aihe sekä niiden käsittelytapa nopeasti ja tehokkaasti. Suurin osa mahdollisista aiheista ei koskaan pääse julkisuuteen. Joka päivä tehdään tiedotusvälineiden tekstintuottamiseen liittyviä erilaisia rutiininomaisia prosesseja, joihin yleensä osallistuu useampia henkilöitä toimittajista taittajiin. (Fairclough 1997, 69; Mörä 1996, 105.) Mörä (1996) nimittää näitä erilaisia journalistisen tekstin tuottamiseen liittyviä valintoja mediarutiineiksi, joiden kollektiivisuus selittää viestimien sisällön samankaltaisuutta. Rutiinit ovat usein ääneenlausumattomia ja toimituksellisiin käytäntöihin sisäänrakennettuja niin, ettei toimituksellisen johdon tarvitse edes puuttua niiden noudattamiseen. Mörä jakaa mediarutiinit kolmeen osaan: määrittelyrutiineihin, keruurutiineihin ja esitysrutiineihin. Mediarutiinit, joiden avulla erilaiset toimitukselliset valinnat tehdään, ovat välttämättömiä jotta säännöllinen uutistuotanto olisi mahdollista. (Mörä 1996, 105–106.)

Määrittelyrutiinit auttavat määrittämään, mistä kannattaa tehdä juttu ja mistä ei. Toimittajat nojautuvat usein arkijärkeen ja sitä kautta ammattitaitoonsa arvioidessaan voiko

tietty informaatiopala yltää uutiseksi. Arkijärki sekä rutinoitunut työskentely luo myös todellisuusvaikutelmaa, jolloin uutiset näyttävät heijastavan maailmaa sellaisenaan (Tuchman 1978).

Ammattitaitoisenaan toimittajan ei aina ole helppoa tietää, mitä yleisö haluaa. Avuksi on laadittu kokoelma uutiskriteereitä määrittämään, mikä on uutisoinnin arvoista ja mikä ei. Journalismin tutkimuksessa uutiskriteereitä on luokiteltu monin tavoin, mutta käytännössä ne pohjaavat Galtungin ja Rugen esittämään luokitukseen, jonka nämä tutkijat ovat laatineet 60-luvulla. (Nieminen & Pantti 2004, 105–107). Heidän mukaansa uutiskriteereitä ovat tärkeys eli ilmiön vaikutus monien ihmisten elämään, ilmiön epätavallisuus, ajankohtaisuus tai läheisyys. Lähellä olevat asiat kiinnostavat enemmän kuin kaukana olevat tai uusi enemmän kuin vanha.

Uutiskriteereihin kuuluu myös konflikti, mikä tarkoittaa, että vastakkainasettelu kiinnostaa enemmän kuin harmonia. Uutisen on esitettävä asiat ihmisten kautta ja uutinen on sitä arvokkaampi, mitä suurempi vaikutus sillä on yleisön elämää. Yhä tärkeämmäksi ovat nousseet human interest -aspektit: ihmisiä kiinnostavat julkkikset, juorut ja inhimilliset tragediat. Uutiseksi kelpaa paremmin yksittäinen ja ainutkertainen kuin jatkuva ja toistuva. (Möra 1996, 106.)

Möra (1996) esittää toimitusten tarvitsevan keruurutiineja varmistamaan perusaineiston saannin taloudellisesti ja kitkattomasti. Uutistoimistot helpottavat toimitusten työtä varmistamalla niille jatkuvan uutisvirran toimittamalla menut päivän tapahtumista ja tiedotustilaisuuksista eli päivälisan. Päivälislojen avulla toimittajat voivat arvioida, mikä nousee uutiseksi. Toimittajien ajoittainen riippuvuus toisistaan ja myös yhteistyö vaikuttavat keruurutiineihin. Kilpailutilanteesta huolimatta toimittajat seuraavat toisia viestimiä, käyttävät samoja lähteitä ja keskustelevat keskenään eri tilaisuuksissa. (Möra 1996, 107–111.)

Keruurutiineihin kuuluvat toimittajien valinnat käyttämistään lähteistä eli toimittajien tapa on kertoa siitä, mitä joku muu on alun perin kertonut. Joukkoviestimet kertovat suurelta osin siitä, mitä ”luotettavat” viranomaiset, tiedottajat ja organisaatioiden johtajat päättävät sanoa (McQuail 1992, 130). Mörän (1996) mukaan yhteiskunnallinen asema vaikuttaa uutislähteen uskottavuuteen ja uutiskynnyksen korkeuden määrittämiseen.

Perusteena tälle käytännölle nähdään, että vallankäyttäjät vaikuttavat ihmisten asioihin, jolloin heidän sanomisellaan on enemmän painoarvoa. Tavalliset ihmiset esitetään uutisissa pääsääntöisesti kokijan roolissa eikä lähteenä. Media jättää näin suuren osan ihmisistä lähinnä passiivisen sivustaseuraajan, joukkoviestinnän vastaanottajan, kuluttajan ja kohteen rooliin (Fairclough 1997, 69). Lisäksi Mörä (1996, 109) perustelee eliitin ja suurten organisaatioiden helppoutta lähteinä sillä, että niiden palveluksessa on ihmisiä, jotka työskentelevät materiaalin tuottamiseksi viestimille.

Esitystaparutiinit helpottavat toimittajaa journalistisen jutun luomisessa. Uutisen rakentamista voidaan kuvata kärjellään olevalla pyramidilla. Tärkein asia, jutun kiteytys, sijoitetaan alkuun ja vähemmän tärkeä loppuun. Tällä on etuna se, että kiireessä juttua voidaan helposti lyhentää ja myös kiireinen lukija voi alkua silmäilemällä päättää kannattako juttuun paneutua. (Mörä 1996, 111.) Toisaalta Mörä (1999, 40–56, 226–227) painottaa, että toimittajat eivät ole pelkästään työrutiinien ja journalistisen kulttuurin tuote, vaan yksittäisen toimittajan asenteilla, kokemuksilla ja myös intresseillä on oma merkityksensä juttujen rakentamisessa, mikä merkitsee, että kaikki journalistit eivät tee samanlaisia ratkaisuja tuottaessaan juttuja.

Yksi esitystaparutiini on myös objektivointi, mikä tarkoittaa niitä keinoja, joiden avulla toimitukset pyrkivät antamaan vaikutelman ulkopuolisuudesta, luotettavuudesta ja puolueettomuudesta. Objektiivisuuden ja todellisuuden vaikutelmaan pyritään käyttämällä asiantuntijoita ja muita luotettavina pidettyjä lähteitä. (Mörä 1996, 112.) Auktoriteetti-lähteet tuovat uutiseen uskottavuutta ja todellisuusvaikutelmaa. Siteeraamalla arvovaltaista lähdettä suojellaan omaa organisaatiota että itseä häivyttämällä toimittajan ääni jutusta ja näin siirretään vastuuta tiedon olennaisuudesta lähteelle. (Tuchman 1978, 83–97.)

Toisaalta lähteiden esiintyminen uutisissa pitää yllä lähteiden auktoriteettiasemaa. Julkista puhetta hallitessaan asiantuntijat, poliitikot ja muut edustavat äänet keskustelevat yleisön puolesta eikä tärkeinä pidettyihin uutisalueisiin kuten politiikkaan tai työ- ja yritys-elämään kansalaisilla ole pääsyä. Journalismi tarjoaa tavalliselle ihmiselle julkisessa keskustelussa katselijan ja kuuntelijan roolin ja näin heidän tehtäväkseen jää vain havainnollistaa sitä, kuinka uutiseen reagoidaan. Heillä on lupa kokemiseen, mutta ei mielipiteeseen. (Fairclough 1997, 69.)

Gans (1980, 128–130) on todennut, että journalistien kannalta hyvät lähteet ovat tuotteita, auktoriteettia omaavia ja ilmaisukykyisiä. Muiden kuin eliittilähteiden pitää todistaa luotettavuutensa ennen kuin ne hyväksytään lähteiksi. Eliittilähteiden käyttökelpoisuus perustuukin juuri siihen, että ne helpottavat toimittajien arkista työtä. Kiviranta (1990, 49–55) kuvaa tätä ilmiötä ”vähäisimmän vaivan laiksi”. Hänen mukaansa toimittajat pyrkivät mahdollisimman taloudelliseen ja varmaan lähdekäytäntöön, mikä merkitsee henkilö- ja eliittilähteiden hallitsevuutta muiden lähteiden kustannuksella. Kiviranan mielestä tämä johtaa myös siihen, että monimutkaisissa kiistakysymyksissä journalismista tulee helposti vain vastakkaisten mielipiteiden pinnalista raportointia.

Journalistit ovat julkisen keskustelun portinvartijoita, jotka antavat puheoikeuden valitsemilleen toimijoille ja toisaalta kehystämisen kautta tarjoavat tiettyjä näkökulmia todellisuuden rakentumiseen ja tulkintaan (Nieminen & Pantti 2004). Valinnoillaan journalisti sulkee pois osan näkökulmista ja lähteistä ja näin määrittävät keskustelun rajat, olivat valintojen taustat millaisia tahansa (Mörä 1996.) Karvonen (1998, 39) nimittää tätä representaation politiikaksi, jolla hän viittaa siihen, että esittämisessä tehdään jatkuvasti valintoja, jotka ovat tietyssä mielessä poliittisia, sillä ne esittävät asian joltakin ja joidenkin kannalta.

Journalisti pyrkii noudattamaan hyvää lehtimiestapaa, joka on oman ammattikuntansa eettisiä ohjeita totuudenmukaisen, olennaisen ja monipuolisen tiedonvälityksen saavuttamiseksi. Vallan vahtikoiran -roolissa hän haluaa seurata yhteiskunnan toimintaa ja muutoksia ja tehdä ne yleisölleen näkyviksi. Vahtikoiran tehtävä on informoida ihmisiä tärkeissä asioissa, jotta he edelleen voisivat vaikuttaa poliittiseen ja taloudelliseen päätöksentekoon. Rooli perustuu moraaliseen velvollisuuteen kertoa tärkeistä asioista. Toisaalta median tarjonta on ammatillisesti ja institutionaalisesti valvottua ja mediakäytäntöjä ja -tekstejä muokkaa kilpailutilanne, jonka ehdot määrittävät tiedotusvälineiden toimintaa, jolloin voidaan miettiä, kuinka paljon media on sulautunut osaksi omistajien- sa taloudellisia pyrkimyksiä (Fairclough 1997, 60).

2.3 Joukkoviestintä ja julkisuus

Elämämme näyttää muuttuneen entistä selvemmin mediakeskeiseksi. Toiminta yhteiskunnassa onkin mahdotonta ottamatta huomioon mediaympäristöä eikä koulukaan voi toimia järkevästi ellei se huomio mediaa lasten elinympäristöön kuuluvana osana. Mediajulkisuudesta on tullut osa yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaa ja joiltakin osin se aiheuttaa myös ristiriitoja ja julkista valtakamppailua. Tästä seuraakin, että tarvitaan välineitä, joilla voidaan kriittisesti arvioida medioituvaa kulttuuria ja julkisuuden ilmiöitä.

Habermasin (1985, 17) ajatus julkisuudesta on, että julkisuus on yhteiskuntarakenteellinen tila, johon tilaan kansalaiset astuvat tasa-arvoisina keskustelemaan yhteisistä asioista. Keskustelun seurauksena asioista voi muodostua julkinen mielipide. Julkiseksi mielipiteeksi muuttuvat parhaat argumentit rationaalisen harkinnan seurauksena yhteisymmärryksessä kansalaisten kesken. Tämä Habermasin esittämä kuva julkisuudesta kuvaa ihannetapausta. Toisaalta Habermas (1985) osoittaa, kuinka kaupallistuminen johtaa siihen, että tiedotusvälineet ovat lakanneet olemasta julkinen areena, joka tarjoaa tilaisuuden rationaaliselle väittelylle ja keskustelulle.

Karvosen (1998) mukaan nykyaikainen mediajulkisuus on keskeinen paikka, jossa eri ryhmittymät kamppailevat keskenään siitä keiden käsitykset pääsevät vallalle ja saavuttavat hegemonisen aseman. Samalla toiset asiat jäävät huomiotta ja unohtuvat. (Karvonen 1998, 36.) Hegemonia tarkoittaa, että jonkin tahon määritelmä todellisuudesta vakiintuu koko yhteiskunnassa itsestään selväksi arkijärjeksi eli common senseksi, vaikka alkuaan tämä määritelmä on lähtenyt pelkästään yksittäisen ryhmän omista intresseistä (Gramsci 1982).

Nieminen (2003) esittää mediavälitteisen julkisuuden koostuvan areenoista, joiden välillä on jatkuvaa vuorovaikutusta. Areenat erottuvat toisistaan historiallisen kehitymisprosessinsa ja aihepiiriensä kautta. Lisäksi areenat ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa ja toteuttavat monenlaisia funktioita. Niemisen mukaan tällaisia areenoita ovat esimerkiksi talous, politiikka ja viihde. (Nieminen 2003, 26–27.)

Yhteiskunnan eri toimijat yrittävät vaikuttaa joukkotiedotusvälineiden luomaan julkisuuteen päämääränään saavuttaa myönteistä julkisuutta. Tavoitteena voi olla myös pysyä poissa julkisuudesta tai estää joutumasta kielteiseen julkisuuteen. Näitä tavoitteita toteutetaan vaikuttamalla niihin aihevalintoihin ja painotuksiin, joita tiedotusvälineissä käytävässä keskustelussa esiintyy.

Deweyn (1994) käsitys julkisuudesta pitää sisällään ajatuksen asioiden julkisiksi tulemisesta silloin, kun niistä muodostuu yhteisiä ongelmia, jotka saavat ihmiset puhumaan niistä julkisesti. Hän esittää julkisuuden syntyvän vasta siitä, että asiat, joita julkisuudessa esitetään, merkitsevät ihmisille jotakin heidän oman elämänsä kannalta. (Dewey 1994, 12–13.)

Journalismi ja sen tuotteet ovat julkisia, muuta sen tuotanto ei ole. Puhuttaessa journalismista edellytetään puhujalta kokemusta journalistisesta työstä, ja ellei kokemusta ole, on sitä vaikea arvioida tai siitä keskustella. Tästä syystä tutkimuksenikin etenemisen edellytys on journalististen julkisuuskäsitteiden selkiyttäminen.

Kuka pääsee julkisuuteen? Journalismissa on kyse pääsystä tiedon lähteille eli mahdollisimman lähelle sitä, missä tehdään päätöksiä. Samalla toimittajien tehtävänä on huolehtia siitä, että journalismi säilyy luotettavana ja kiinnostavana. Journalismin tutkimus näyttää, että toimittajat kuuntelevat kuitenkin vain tiettyjä, vaikutusvaltaisia tahoja ja muut kuin rutiinilähteet jäävät huomiotta. (Heikkilä & Kunelius 1997, 6–7.)

Pääsyä voidaan tarkastella myös siltä kannalta, minkälaisina ja missä asioissa joku tai jotkut saavat äänensä kuuluviin. Julkisuuteen pääsevät ne, joilla katsotaan olevan riittävästi vaikutusvaltaa ja painoarvoa sanomisissaan. Äänen saavat instituutioiden edustajat. Journalismi ei kiinnostu tavallisesta kansalaisesta, eikä hän voi olla kokemuksensa tulkitsija vaikka pääsisikin julkisuuteen tekoinensa. (Heikkilä & Kunelius 1997, 7–8.) Fairclough (1997, 21) esittääkin, että mikäli yleisö nähdään lähinnä kuluttajina ja heistä kilpaillaan sen mukaisesti, kääntää se pääläelleen väitteen, jonka mukaan tiedotusvälineet muodostavat julkisuuden (Habermas 1985), jossa ihmiset kansalaisina voivat osallistua keskusteluun tärkeistä asioista. Journalismin lähdekäytäntöjen katsotaan siten olevan yksipuolisia ja elitistisiä, sillä institutionaalisissa valta-asemissa olevat lähteet ovat systemaattisesti ylliedustettuna mediassa (Hall 1992).

Pääsyn lisäksi julkisuuteen kuuluu myös keskustelevuus eli dialogi. Journalismi pitää yllä tilaa ja luo tilanteita, joissa julkista keskustelua käydään. Keskustelu näyttää kuitenkin etenevän itsestään ilman toimittajan osallistumista aikaansaamalla yhteentörmäys asettamalla keskustelua käymään asioiden ääripäiden edustajat. Toimittajat pysyvät puolueettomina ja näin uskotaan totuuden tulevan esille. Suurin osa kansalaisista ei pääse ääneen sijoituessaan keskustelun ääripäiden välimaastoon. Lisäksi journalismi itse vaientaa keskustelua sisäisen karsinnan kautta. Erilaiset toimijat kuten instituutioiden edustajat ja yksittäiset kansalaiset ja erilaiset äänet kootaan lähelle toisiaan, mutta heitä ei aseteta kohtaamaan toisiaan. Katsotaan, että tavallisen kansalaisen pätevyys puhua asioista on erilainen, vähemmän painokas. (Heikkilä & Kunelius 1997, 9–10.) Tutkimuksessani tarkastelen koulukirjoittelua myös pääsyn kautta. Ketkä pääsevät koulukeskustelussa julkisuuteen ja millaisiin asemiin äänen saaneet toimijat asetetaan. Kuuluvatko opettajat asiantuntijoihin vai saavatko he olla mukana lähinnä vain seuraamassa keskustelua.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sanomalehtien koulukirjoittelua ja sen välittämää kuvaa tämän päivän koulusta ja opettajista diskurssianalyysin avulla. Diskurssianalyttinen lähestymistapa antaa mahdollisuuden journalismiin liittyvien rutiinien ja käytäntöjen osoittamisen avulla analysoida myös niiden seurauksia. Pysin etsimään vastauksia siihen, miten ja millaista todellisuutta lehdistö kielenkäytöllään tuottaa koulusta ja opettajasta. Jokinen, Juhila & Suoninen (1993, 9–10) määrittelevät diskurssianalyysin ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa käytännöissä.” Asiat itsessään eivät siis ”merkitse”, vaan merkitykset konstruoidaan käyttämällä kieltä ja symbolisaatiota merkitysten tuottamiseksi (Hall 1992, 164). Todellisuuden tuottaminen tapahtuu omien sääntöjensä ohjaamina. Merkitykset eivät myöskään ole itsestään selviä ja pysyviä vaan muuttuvia ja jopa kiistanalaisia.

Tutkimukseni tarkoitus on vastata kysymykseen:

Millaista kuvaa koulusta ja opettajasta lehdistö rakentaa?

Tällöin etsin vastauksia siihen, millaisia diskursseja aineistosta voidaan löytää? Pysin tarkastelemaan sitä, mistä diskurssissa puhutaan, mitä toimijoita koulujutuissa esiintyy eli keiden ääni jutuissa pääsee esille sekä missä asemassa toimijat esiintyvät sekä millaisia ominaisuuksia, oikeuksia tai velvollisuuksia opettajan ja koulun toimintaan liitetään. Pysin löytämään myös diskurssien lomasta, miten diskursseja vahvistetaan retorisesti. Tämä pitää sisällään sen, millaisia retorisia keinoja käytetään ja mihin tällöin vedotaan.

Journalismin avulla rakennetaan merkityksiä ja vaikutetaan mielikuviin, sillä kielen käytöllä tuotetaan sosiaalista todellisuutta (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 20–22; Potter & Wetherell 1989, 169; Suoninen 1997, 66). Tavoitteenani on tarkastella myös diskurssien funktioita, joilla tarkoitetaan kaikkia niitä tarkoitettuja ja myös tarkoittamattomia seurauksia, joita kielen käytöllä voi olla.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Konstruktivistinen käsitys tieteestä

Laadullisen tutkimuksen kohteena on ihmisen maailma eli merkitysten kokonaisuus, joka muodostuu ihmisten välisistä suhteista ja toiminnasta. Merkitykset syntyvät vain ihmisten kautta ja myös tutkija on osa tätä merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Lähtökohdat, tutkijan ennakko-oletukset ja kokonaiskäsitys maailmasta, ovat laadullisen tutkimuksen erityispiirteitä, jotka vaikuttavat myös tutkimuksen luonteeseen. (Varto 1992, 23–27.)

Tutkimukseni metodologiset lähtökohdat pohjautuvat konstruktivistiseen käsitykseen tieteestä. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että tieteellinen toiminta ja yleensä ihmisen toiminta on sosiaalisen maailman rakentamista. Ihminen on kielellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen olento ja näin ollen ihmisen tietäminenkin on suhteessa toisten tekemiin tulkintoihin ja sopimukseen. (Siljander 2002, 202.)

Willman (2001, 64–65) on tiivistänyt Burria (1995) mukaillen konstruktivistisen käsityksen perusnäkömäämiä, joiden mukaan tutkimuksen kohteena on sosiaalinen vuorovaikutus ja käytäntö. Sosiaalinen todellisuus ja sen merkitykset rakentuvat kielen avulla, jolloin ajattelun edellytyksenä on kieli. Asioiden merkitykset syntyvät ihmisten tekemien tulkintojen kautta, näin ollen tieto ei kuvaa olemassa olevaa todellisuutta, vaan siitä rakennettua tulkintaa. Tieto on myös sidoksissa kulttuuriin ja historialliseen aikaan.

Alasuutari (1996, 17) määrittelee konstruktivistista tutkimusta, että se on yhteiskunnallisen todellisuuden lähestymistä kannalta, ”miten kielessä ja käytännöissä ilmaisunsa saavien käsite-erottelujen ja ajatuskehysten kautta rakennetaan sosiaalista todellisuutta”, mikä tarkoittaa merkitysrakenteiden tutkimusta. Tarkoituksena on kyseenalaistaa erilaisien konstruoiduiksi katsottujen ilmiöiden itsestäänselvyys, ”luonnollisuus”. Tästä lähestymistavasta käytetään vaihtelevasti nimeä sekä konstruktivismi että konstruktionismi.

Lähinnä ne eroavat sen suhteen, mikä puoli ihmisen toiminnasta on päätarkastelun kohteena ja minkä tieteenalan piiriin keskeiset käsitteet kuuluvat (Siljander 2002, 202).

Siljander (2002, 206–207) jatkaa, että ei ole objektiivista totuutta vaan se on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntynyt neuvottelutulos, jossa tarvitaan kielellistä konstruointia ja tällöin jokainen rakentaa todellisuutta omien tulkintojensa kautta. Tutkimuksessani konstruktivistinen näkökulma merkitsee sitä, että todellisuudesta on olemassa erilaisia määritelmiä, joita lähestyn diskurssianalyysin väljässä teoreettis- metodisessa viitekehysessä. Sen avulla pyrin tulkitsemaan, millaisia merkityksiä lehdistö rakentaa koulusta, jolloin oletan, ettei lehdistö kuvaa todellisuutta sellaisenaan kuin se on, vaan todellisuus rakentuu tulkintojeni kautta ja media on aktiivisena osallisena todellisuuden rakentumisessa.

4.2 Diskurssianalyttinen lähestymistapa

Diskurssianalyttisen tutkimuksen lähtökohtana on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan kielen käyttö on osa todellisuutta itseään, jolloin se ei toimi pelkästään siltana kielen käytön ulkopuoliseen todellisuuteen (Gill 2000, 172–173). Pyrkimyksenä on ymmärtää ihmisen arkipäivän toimintaa kielen käytön analyysin avulla. Kielen käyttäminen ei ole vain asioiden neutraalia kuvausta vaan kielen avulla myös aktiivisesti luodaan, uusinnetaan ja muokataan sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä kiinnostus kohdistuu siihen, miten ja millaista todellisuutta kielen käytöllä tuotetaan eli kielen käytön funktionaalisuuteen. (Suoninen 1999, 18–19.)

Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen tutkimusmenetelmä (Potter & Wetherell 1989, 175; Suoninen 1992, 125). Se on joukko kieltä, sen käyttöä ja yhteiskuntaa koskevia teoreettisia lähtöoletuksia, jotka mahdollistavat erilaisten näkökulmien esiintymisen ja antavat suuntaa tietynlaisiin kysymyksenasetteluihin ja menetelmällisiin ratkaisuihin (Fairclough 1992 ja 1995, Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Suuntaus on saanut vaikutteita antropologiasta, semiotiikasta, sosiologiasta ja sosiaalipsykologiasta.

4.2.1 Diskurssianalyysi tutkimuksessa

Tutkimuksessa keskitytään kielen käytön tutkimiseen, jolloin lähtöajatuksena on, että kaikki kielen käyttäminen on erilaisten versioiden rakentamista todellisuudesta. (Jokinen ym. 1993, 24–29.) Koska kyseessä on väljä teoreettis-metodologinen viitekehys, kasvaa tutkijan omien metodisten ratkaisujen, määritelmien sekä rajausten merkitys. Tämän viitekehysten rakentumiseen vaikuttavat seuraavat teoreettiset lähtöoletukset (Jokinen ym. 1993, 17–18):

1. Kielen käytöllä on sosiaalista todellisuutta rakentava luonne.
2. On olemassa useita rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä.
3. Merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista.
4. Toimijat kiinnittyvät merkityssystemeihin.
5. Kielen käytön luonne on seurauksia tuottavaa.

Tutkimustehtävästä ja -asetelmasta riippuu, mikä näistä oletuksista painottuu vahvimmin tutkimuksessa.

Diskurssianalyysin avulla tehdään näkyväksi kielen konstruktiot, merkityssystemit, jotka rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Sosiaalinen todellisuus muodostuu useista rinnakkaisista tai keskenään kilpailevista merkityssystemeistä. Erilaisia merkityssystemejä voidaan nimittää diskursseiksi (Foucault 1986, 107; Jokinen & Juhila 1991, 15–16) ja tulkintarepertuaareiksi (Potter & Wetherell 1989, 146–155; Suoninen 1992, 21–22). Jokisen ym. (1993, 27–28) mukaan diskurssia käytetään käsitteenä yleensä tutkimuksissa, jotka painottuvat tarkastelemaan ilmiöiden historiallisuutta, analysoidaan valtasuhteita tai institutionaalisia sosiaalisia käytäntöjä. Tulkintarepertuaari soveltuu tutkimuksiin, joissa tutkitaan yksityiskohtaisesti arkisen kielen käytön vaihtelevuutta.

Diskurssianalyysissa on kyse siitä, kuinka diskurssit tai repertuaarit aktualisoidaan sosiaalisissa käytännöissä. Diskurssit ovat rinnakkaisia, mutta niiden välillä voi olla kilpailua, jolloin jokin merkityssystemi voi muodostua hegemoniseksi tai itsestään selväksi ”totuudeksi”. Diskursseja tuotetaan, uusinnetaan ja muunnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja tällöin analyysissä huomioidaan kontekstisidonnaisuus eli toimintaa tarkastellaan aikaan ja paikkaan suhteutettuna. Lisäksi diskurssianalyysissa tarkastelun

kohteena ei ole yksilö vaan kiinnostus kohdistuu minän rakentamisen ja rakentumisen prosesseihin (Potter & Wetherell 1989, 101–104). Analyysissä on olennaista huomata, miten kielen käyttäjä milläkin ilmaisullaan kulloinkin tekee ja tulee tuottaneeksi eli kiinnitetään huomio myös erilaisiin funktioihin, mitä kielen avulla tuotetaan. (Jokinen ym. 1993, 18–42).

Diskurssi terminä tarkoittaa vuorovaikutuksellista prosessia, jossa merkityksiä tuotetaan, mutta sillä tarkoitetaan myös prosessin lopputulosta. Diskurssi on peräisin latinan sanasta *discursus*, joka tarkoittaa ympäriinsä juoksentelua. Ranskankielessä *discours* tarkoittaa puhetta, juttelua, jaarittelua, tutkielmaa, esitelmää. Näin diskurssin käsite on terminä kaksijakoinen, sillä se viittaa sekä toimintaan että johonkin materiaan. Diskurssin käsite sisältää ajatuksen siitä, etteivät merkitykset ole abstrakteja vaan ne tuotetaan diskursseissa, jotka ovat sosiaalisia, historiallisia ja institutionaalisia. (Lehtonen 1998, 69.)

Diskurssin voi määritellä tietyksi puhetavaksi tai kielenkäytön tavaksi. Se koostuu useista lausumista, joista rakentuu diskursiivinen muodostuma, joita säätelee tietty käytäntö. Ne ovat ajallisesti ja paikallisesti määräytyneitä sekä historiallisesti muotoutuneita anonyymejä sääntöjä. Diskursiivinen käytäntö määrittelee sen, mitä, miten ja millä oikeutuksella jollakin on puhevalta. Kaikki viestintä ja vuorovaikutus ihmisten välillä luo ja ylläpitää näin myös valtasuhteita. (Foucault 1986.) Diskurssit ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka muokkaavat sosiaalista todellisuutta, mutta ne eivät muokkaa todellisuutta yksin vaan muodostuvat suhteessa toisiin diskursseihin, mitä kuvataan intertekstuaalisuuden käsitteellä. Intertekstuaalisuus tarkoittaa, että diskurssi ei ole ainutlaatuisen, vaan siihen liittyy aina merkityksiä ja käsityksiä muista diskursseista. Diskurssit määrittyvät suhteessa diskurssin ”ulkopuolisiin” suhteisiin, mitä ovat instituutiot, sosiaaliset prosessit ja yhteiskunnalliset rakenteet. (Väliverronen 1993.) Diskurssin määritelmässä lähdetään siitä, että merkitykset ovat merkityksellistämisen tulosta ja että merkityksellistäminen kuuluu erottamattomasti kieleen. (Lehtonen 1998, 70).

Diskurssianalyysi on lähestymistapa, joka tutkii kielen käyttöä sen kaikissa muodoissa liittyneenä ihmisten arkipäivän toimintaan. Näin ollen diskurssiksi voidaan ymmärtää kaikki puheen ja kirjoitetun tekstin muodot: puheet ja keskustelutilanteet, sähköiset

viestimet ja tekstit. Laajimmillaan diskurssianalyysi tarkoittaa kaikkea kielen sosiaalista ja kognitiivista tutkimusta. (Alasuutari 1999, 165, 171; Gill 2000, 174.)

Diskurssin käsitteellä on rinnakkaisia tai täydentäviä termejä. Merkityssysteemi ja tulkintarepertuaari mainittiin jo aiemmin. Jokinen ja Juhila (1999, 67) näkevät merkityssysteemi-käsitteen yläkäsitteenä, jolloin diskurssi ja tulkintarepertuaari ovat sen alakäsitteitä. Tulkintapaketti ja tulkintakehys (Väliverronen 1995), puhetapa, (Törrönen 1999, 9–12), kirjoitustapa (Vehkakoski 2000, 27) ja puheavaruus (Alasuutari 1996, 18) ovat lähes samaa tarkoittavia kuin diskurssin käsitteellä tarkoitetaan. Omassa tutkimuksessani käytän lähinnä diskurssin käsitettä, koska tämä käsite on vakiintunut diskurssianalyysin metodologiaan ja tukeudun tutkimuksessani diskurssianalyyttiseen genreen.

4.2.2 Diskurssianalyysin tutkimuksellisia vaihtoehtoja

Jokinen & Juhila (1999, 55) painottavat diskurssianalyyttisen tutkimuksen muodostuvan erilaisista tutkimuksellisista oletuksista ja ratkaisuista. He esittelevät diskurssianalyysin neljä erilaista ulottuvuusparia, joiden kautta metodisia painotuksia voi tarkastella. Ulottuvuusparit ovat 1. tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde, 2. merkitysten ja merkitysten rakentamisen tapojen välinen suhde 3. retorisen ja responsiivisen analyysin välinen suhde sekä 4. kriittisen ja analyyttisen diskurssianalyysin välinen suhde. Painopisteet asettuvat tutkimusvaiheesta riippuen jatkumon jompaankumpaan päähän, mutta diskurssianalyttisessä tutkimuksessa molemmat ulottuvuudet ovat yleensä läsnä ja painotukset voivat vaihdella tutkimuksen eri vaiheissa.

Tilanteisuuden ja kulttuurin jatkumolla on mietittävä tarkastellaanko merkitysten rakentumista tässä ja nyt tapahtuvana toimintana vai onko merkityksellistämisen tavat sidoksissa laajempiin kulttuurisiin merkityksiin ja ajan diskursiiviseen ilmastoon. Tämä tutkimus lähtee tästä ajasta, analysoimalla lehtikirjoittelua, mutta pyrkii hakemaan myös laajempaa yhteyttä ympäröivään yhteiskuntaan. Tilanteisuus painottuu tutkimuksessa kuitenkin enemmän.

Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kysymykset ovat useimmiten mitä muodossa ja kiinnostus kohdistuu, millaisia merkityksiä ihmiset puheessaan ja kirjoituksissaan tuottavat. Jos taas tutkimuksessa painotutaan etsimään vastauksia merkityksen tuottamisen tapoihin, kysymykset muotoillaan miten kysymyksiksi, joiden avulla etsitään vastausta siihen, millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä ihmiset tuottavat merkityksiä. (Jokinen & Juhila 1999, 66.) Tässä tutkimuksessa etsitään vastauksia kysymyksiin, miten lehdistö rakentaa kuvaa koulusta ja opettajasta sekä millaisia merkityksiä lehtikirjoittelulla luodaan, joten tutkimus sijoittuu merkitysten ja merkitysten tuottamisen tapojen janalla puoliväliin.

Kolmas ulottuvuus on retorisuus ja responsiivisuus. Koska aineistona tutkimuksessa on lehtijutut ja tarkastelun kohteena niiden välityksellä rakennettu todellisuus, painottuu tutkimuksessa retorinen ulottuvuus. Retorisuuden voi määritellä kielenkäytön avulla tapahtuvaksi vakuutteluksi ja suostutteluksi, joka suunnataan tietylle yleisölle. Jotakin versiota tuotetaan siten vakavasti otettavaksi, että yleisö asettuisi sen taakse. Responsiivisessa otteessa huomio kiinnittyy siihen, miten ihmiset rakentavat vuorovaikutuksen merkityksiä. (Jokinen & Juhila 1999, 77–78.)

Viimeinen ulottuvuus on kriittisyys ja analyttisyys. Jokinen ja Juhila (1999, 85–87) korostavat, että diskurssianalyttisen tutkimuksen keskeisenä tehtävänä on uuden keskustelun synnyttäminen, johon tämä neljäs ulottuvuuspari liittyy. Kriittinen diskurssianalyysi lähtee oletuksesta joidenkin alistussuhteiden olemassaolosta ja tutkimuksen tehtäväksi muodostuu niiden käytäntöjen tarkastelu, joilla näitä alistus- ja valtasuhteita ylläpidetään. Analyttisen diskurssianalyysin erottaa kriittisestä sen pyrkimys aineistolähtöisyyteen, jolloin tutkijan tavoitteena on pysyä avoimena aineistolle ja sieltä löytyville suhteille. Etukäteen ei tehdä oletuksia vaan jälkikäteen otetaan kantaa suhteiden rakentumiseen, joten aineistoista etsitään vastauksia siihen, kuinka sosiaalinen järjestys rakentuu. Tässä työssä diskurssianalyysi painottuu enemmän analyttiseen diskurssianalyysiin.

4.2.3 Diskurssien yleisiä tunnuspiirteitä

Diskurssien tutkiminen on tutkijalle haastava tehtävä, koska mahdollisuuksia on lukuisia ja näistä on löydettävä ne keinot, jotka näyttävät parhaiten sopivan tutkittavaan ilmiöön ja tutkimuksen tarpeisiin. Suoninen (1993, 60–63) on listannut keinoja diskurssien tunnistamiseksi lainaamalla Parkerin (1992, 16–17) luetteloa, jonka lähtöoletuksena diskurssille on, että se rakentaa objektin muodostamalla lausumien systeemin.

Ensimmäinen tunnistamisen kriteeri on diskurssi realisoituu tekstissä, mikä tarkoittaa, että kiinnostuksen kohteena ovat kaikenlaiset tekstit, eikä niinkään tekstien laatijat. Teksteiksi voidaan lukea mukaan kaikki kirjoitetut tekstit bussilipuista lähtien ja tuotettu puhe sekä non-verbaali käyttäytyminen. Lehtikirjoittelussakaan ei toimittajien henkilöisyydellä ole merkitystä, vaan sillä, miten he asian esittävät. (ks. Suoninen, 60.)

Toiseksi diskurssi liittyy objekteihin, jolla voidaan ymmärtää, että asian nimeäminen antaa objektille olemassaolon. Jos koulukiusaamisesta kirjoitettaessa nostetaan opettaja kiusaajan rooliin, niin opettaja saakin uuden määritteen itselleen ja samalla diskurssi sisältää merkityksiä, jotka rakentuvat siitä, miten asiaa tarkastellaan eli tässä tapauksessa koulukiusaamisesta voidaan synnyttää hyvinkin erilaisia totuuksia riippuen siitä, minkälainen näkökulma asian esittämiseen otetaan. (ks. Suonien, 61.)

Kolmanneksi diskurssi sisältää toimijat tarkoittaa, että lukija kutsutaan tietynlaisiin persoonallisuuden positioihin. Koulukeskustelussa voidaan kertoa oppilaiden turvallisesta, pienen kyläkoulun tarjoamasta oppimisympäristöstä, joka uhataan tuhota lakkauttamalla koulu. Näin lukijat asettuvat ymmärtäjän asemaan ja oppilaat sekä koko kyläyhteisö uhrin asemaan. (ks. Suoninen, 61.)

Neljänneksi diskurssi muodostaa yhtenäisen merkityssysteemin, vaikka käytännössä merkityssysteemien rajat ovat epätarkkoja eivätkä yksiselitteisiä. Merkityssysteemi voidaan tunnistaa pohtimalla muita mahdollisia tapoja puhua asiasta kuin se, mitä siitä on puhuttu. Metaforat, analogiat ja kuvat muodostavat samansuuntaista kokonaisuutta. Tutkijan on mietittävä etsiessään yhtäläisyyksiä, miten saman asian voi ilmaista toisin diskurssin menettämättä kuitenkaan yhtenäisyyttään. (ks. Suoninen, 61–62.)

Viidenneksi diskurssi viittaa muihin diskursseihin. Metaforia ja analogioita voidaan lainata toisesta diskurssista ja merkityssystemit voivat kommentoida toisiaan. Diskurssit kietoutuvat eri tavoin yhteen ja näitä diskurssien välisiä jännitteitä tutkija voi tarkastella. Tätä Suoninen nimittää intertekstuaalisuudeksi (Fairclough 1992, 102–136). Esimerkkinä tästä on juttu Helsingin Sanomista, jossa kerrottiin Tampereella kouluissa otetun käyttöön valvontakamerat. Hyvinvointidiskurssissa asiasta puhutaan turvallisuuden näkökulmasta, jolloin oppilaiden asemaa parannetaan koulussa lisäämällä turvallisuuden tunnetta ja toisaalta pahoinvointidiskurssissa oppilaita tarkkaillaan, heidän yksilöllisyyttään ja vapauttaan kontrolloidaan ja heistä tuleekin uhreja. (ks. Suoninen 62.)

Esimerkki 5. joulukuuta ilmestyneen jutun otsikosta ja ingressistä sekä kuvaan liittyvä teksti:

Tampere turvaa koulut valvontakameroin.

Ilkivalta vähenee heti, kun kamerat asennetaan.

Helsingissä kameroita asennetaan vain poikkeustapauksissa.

”Yksi kameroista valvoo Tampereen Klassisen koulun sisäänkäyntiä, yhdeksän kuvaa muita kohtia. Nauhaa voi kelata edestakaisin ja tarkistaa kaikki yksityiskohdat.”

Kuudenneksi diskurssi reflektoi omaa puhetapaansa. Ristiriidat diskurssin sisällä voidaan tulkita karkeammassa analyysissä diskurssin sisäiseksi ja hienojakoisemmassa strategiassa poikkeamat nähdään perusteeksi jakaa diskurssi kahdeksi erilliseksi diskurssiksi. Kuten aiemmin mainittiin merkityssystemien rajat voivat olla hyvinkin liukuvia. Edellä mainitussa Helsingin Sanomien jutussa voisi erottaa useitakin diskursseja aiempien lisäksi kuten esimerkiksi laillisuusdiskurssi tai taloudellisuusdiskurssi. Tutkijan on myös syytä pohtia niitä termejä, joilla hän nimeää diskursseja, sillä Suoninen muistuttaa, että sananvalinnat liittyvät analyysoijan moraalisiin ja poliittisiin valintoihin.

Viimeinen kriteeri, minkä Suoninen on Parkerilta lainaamassaan listassa nimennyt, on diskurssin historiallisuus. Diskurssit syntyvät tietyssä ajassa ja paikassa ja ovat muuntuvia. Ongelmalliseksi tämän tunnistamiskriteerin tekee se, että tutkijan on pyrittävä ottamaan aineistoonsa etäisyyttä, jotta aineisto ei ala näyttäytymään tarkastelun aikana itsestäänselvyyksinä. Historiallisuuden voi ottaa huomioon tarkastelemalla aineistoa sen syntyhetken mukaan, eikä niinkään tutkimusajankohdan kulttuuristen käsitysten mukaan. (Suoninen 1993, 66.)

Noudattamalla näitä kriteereitä ei voida olettaa, että ne soveltuisivat suoraviivaisiksi empiirisen analyysin metodiohjeiksi, mutta tutkija voi ottaa niistä ohjetta pohtiessaan omassa tutkimuksessaan yksityiskohtia tai perustelujaan. Tuskin kaikkia kohtia voi edes huomioida tutkimukseen. Selkiytän seuraavassa luvussa tutkimukseni diskurssianalyytistä otetta vielä tarkemmin.

4.2.4 Retorinen diskurssianalyysi tutkimuksessa

Diskurssianalyysin lähtökohtana on korostaa todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Retorisessä diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena ovat merkitysten tuottamisen kielelliset prosessit, joita tutkitaan siitä näkökulmasta, kuinka jotkut todellisuuden versiot pyritään tekemään vakuuttaviksi ja sitä, kuinka lukijat sitoutuvat niihin. Retorisen analyysin aineistoksi lehtikirjoitukset sopivat hyvin, mutta analyysiä voi tehdä monilla muillakin aineistoilla. (Jokinen 1999, 126.) Retorisessä diskurssianalyysissä pyritään tulkitsemaan sitä, kuinka asian olemus argumentoidaan eikä suinkaan itse asiaa sellaiseenaan. Argumentointia tutkitaan erittelemällä sekä tekstin sisäisiä rakenteita että sitä, mitä kyseisellä selonteolla tehdään tilanteissa, joissa ne tuotetaan. (Potter 1996, 103, 107.)

Jokisen (1999, 128–129) mukaan argumentaation keskeinen ulottuvuus on puhujayleisösuhte, jolloin tekstiä analysoitaessa voidaan pyrkiä erittelemään yleisösuhdetta tekstistä. Tällöin etsitään vastauksia kysymyksiin, mikä tai kuka on se taho, jolle kirjoitus on suunnattu ja kenet teksti pyrkii vakuuttamaan. Teksti ei ole vain puhetta jostakin, vaan aina myös puhetta jollekin.

Diskurssianalyysissä vakuuttavaa retoriikkaa tarkastellaan siitä näkökulmasta, kuinka totuutta tuotetaan. Faktan konstruointi on yritys saada kuvaukset näyttämään tosiasioilta ja hämärtää vaihtoehtoiset todellisuuden mahdollisuudet. (Potter 1996, 112.) Tässä voidaan nähdä kyseessä olevan hegemonisten diskurssien tuottamisen, jolloin yksi todellisuuden versio saadaan näyttämään todelta. Analyysissä ei pyritä osoittamaan oikeaa versiota todellisuudesta, vaan tarkastellaan niitä keinoja ja resursseja, joita käytetään tilanteisesti rakennettaessa kuvauksia tosiasioista. (Jokinen & Juhila 1999, 129.) Faktu-

aalistamisstrategian avulla jotakin tietoa aletaan pitää itsestään selvänä ja ainoana oikeana totuutena. (Juhila 1993, 152).

Todellisuutta tuotetaan myös kategorisoimisen avulla. Henkilö tai tapahtuma kategorioidaan joksikin, jolla on tietyt ominaisuudet kuten hyvä/paha tai vähäpätöinen/vakavasti otettava. Myös toimintoja voidaan kategorioida, jolloin toiset määritellään rutiineiksi, normaaleiksi ja hyväksyttäväksi ja toiset vuorostaan poikkeukselliseksi, epänormaaleiksi ja tuomittaviksi, joten kategoriat vakuuttavat kuulijaa ja lukijaa. (Potter 1996, 111.)

Esittelen retorisia keinoja tarkemmin, koska tutkimuksessani tarkastelen lehdistökirjoittelua ja myös journalismin tuottamisen ja lehtijuttujen rakentumisen tavoissa on löydettävissä yhtäläisyyksiä retoristen keinojen käytön kanssa. Retoristen keinojen analysointi saa merkityksensä vasta osana laajempaa tutkimustehtävää. Näen sen mahdollisuutena tutkimuksellisesti lisätä ymmärrystä siitä, miten monin tavoin kielenkäyttö on rakentamassa sosiaalista todellisuutta.

Retoriset vakuuttavuuden keinot voidaan jakaa kahteen ryhmään. Toiseen kuuluvat sellaiset retoriset keinot, jotka liittyvät väitteen esittäjään. Kannatusta argumenteille saa helpommin esittäjä, joka nauttii luottamusta. Toiseen luetaan ne keinot, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin, jolloin retorisilla keinoilla saadaan näyttämään jokin asia todelliselta tai muuten kannatettavalta. (Jokinen 1999, 132–133.)

Argumentin vakuuttavuutta lisätään etäännyttämällä argumentin esittäjän omat intressit varsinaisesta väitteestä. Tällöin raportoiija voi herättää lukijan luottamuksen tunnustamalla ”rehdisti” omat intressinsä tai vetoamalla omaan henkilökohtaiseen kokemukseensa. Puhuja voi myös antaa kuvan pyyteettömyydestään raportoimalla omien intressiensä vastaisia tosiasioita muille. (Potter 1996, 123, 128). Arvostetusta kategoriasta lausuttu puhe voi helpommin vakuuttaa kuin vähemmän arvostetusta kategoriasta lausuttu riippumatta puheen sisällöstä. Argumentin esittäjä kategorioi itseään sen mukaan, mikä on yleisö, jota hän pyrkii puhuttelemaan. (Potter 1996, 114, 133.) Puhujan liittoutumisasteen säätely vaikuttaa myös vakuuttavuuteen. Puhuja voi antaa vaikutelman argumentin välittäjänä, jolloin syntyy kuva viestin neutraalisuudesta ja voi näin välttää selityksenantovelvollisuuden yleisölle. (Potter 1996, 142–149.) Argumenttia voidaan

vahvistaa myös esittämällä useiden eri tahojen allekirjoittaneen väitteen, jolloin asia ei enää vaikuta henkilökohtaiselta mielipiteeltä (Jokinen 1999, 138).

Vakuuttavuutta voidaan lisätä myös keinoilla, joiden avulla asiat saadaan näyttämään puhujista riippumatta tosiasioilta, jolloin puhujan rooli häivytetään puheesta ja tosiasiat ikään kuin puhuvat puolestaan (Potter 1996, 150). Tämänkaltaisen kadottaminen tapahtuu esimerkiksi passiivia käyttämällä, jolloin aktiivinen tekijä puuttuu ja syntyy vaikutelma, että asiat vain tapahtuvat. Tosiasiapuhe tukahduttaakin muita ajattelu- ja toimintatapoja ja lukijalle jää vain hyväksymisen mahdollisuus. (Jokinen 1999, 140–141). Fairclough'n (1992, 158–160) mukaan tämä voidaan tulkita kielenkäyttöön kietoutuneena vallankäytön muotona.

Puhuttaessa asioista, tapahtumista ja ihmisistä luodaan samalla kategorioita. Kun asioita kategorisoidaan, palvelevat erilaiset kategoriat erilaisten funktioiden toteutumista. Tiedotusvälineet ja poliittinen kielenkäyttö hyödyntävät kategorisoimista vakuuttamisen keinonaan. (Jokinen 1999, 141–143). Totuudenmukainen vaikutelma voidaan tuottaa myös yksityiskohtaisilla kuvauksilla ja niiden sijoittamisella osaksi jotakin tapahtumaketjua ja lukija tekee tulkinnan narratiivissa rakentuneen tulkintakehikon puitteissa, jolloin puhuja ei joudu selontekovelvolliseksi (Potter 1996, 162–166).

Yleinen vakuuttamisen keino on myös kvantifiointi, mikä voi olla sekä numeerista että sanallisesti kuvailevaa määrällistämistä. Asioiden esittäminen numeerisessa muodossa saa ne näyttämään mitattavissa olevilta ja siten ristiriidattomilta. (Juhila 1993, 168–172.) Metaforan avulla voidaan lukija onnistua vakuuttamaan ilman monipolvista argumentaatiota. Myös ääri-ilmaisujen avulla voidaan lisätä vakuuttavuutta. Ääri-ilmaisuja ovat esimerkiksi sellaiset ilmaisut kuin joka kerta, ei koskaan, täysin ei mitään jne. (Jokinen 1999, 148–152.)

Muita retorisia vakuuttamisen keinoja ovat kolmen lista, jonka avulla luodaan vaikutelma jostakin yleisemmästä piirteestä. Kolmen listan eteen tai jälkeen voidaan lisätä termejä kuten ”esimerkiksi” tai ”ja niin edelleen”, jolloin saadaan aikaan vaikutelma, että lista onkin pidempi. Kontrastiparin käyttö on myös vakuuttavaa retoriikkaa. Mahdollisimman positiivinen kuvaus annetaan siitä kontrastiparista, mitä kannatetaan ja vastavuoroisesti sen vaihtoehdosta mahdollisimman negatiivinen. Esitettävää argumenttia

voidaan tehdä vastaanotettavaksi käyttämällä havainnollistavia esimerkkejä ja erilaisia rinnastuksia. Erityisesti mainoksissa käytetään vakuuttamisen keinona toistoa ja tautologiaa. Yleisesti on myös käytetty retorisen keinona tapaa, jolla oma argumentti pyritään jo etukäteen suojaamaan varautumalla oletettuun vasta-argumenttiin. (Jokinen 1999, 152–155.)

Retoristen keinojen analyysi tarkastelee, miten retorisia keinoja käyttämällä saadaan aikaan kirjallista kommunikaatiota tai kasvokkaista vuorovaikutusta, joten olennaista on tarkastella sitä, mitä retorisilla keinoilla saadaan aikaan ja kuinka niitä käytetään. Toiseksi analyysissä ei ole tarkoituksenmukaista arvuutella onko retoristen keinojen käyttö harkittua ja tietoisista toimintaa, vai käytetäänkö niitä ikään kuin luonnostaan, vaan huomio on toiminnassa ja toiminnan seurauksissa. (Jokinen 1999, 131–132.) Kolmanneksi on muistettava, että yleisö ja vuorovaikutuksessa mukana olevat vaihtuvat, joten vakuuttamisen keinot eivät toimi kaikissa käyttöyhteyksissä samalla tavoin, vaan faktuaalistamisstrategioita tulee tarkastella niiden esiintymiskontekstissa (Potter 1996, 119).

4.3 Merkitysten tuottaminen

Mediaa tutkittaessa kahlataan merkityksen suossa. Yhteisymmärrykseen asioiden tarkoituksesta on vaikea päästä. Merkitykset muodostuvat vasta joutuessaan mukaan tulkintaan. ”Merkitykset eivät *ole*, vaan ne pikemmin *tulevat*. Tekstit eivät ole pysähtyneitä objekteja, vaan pikemminkin aktiivisia toimijoita, jotka asettuvat suhteisiin toisten aktiivisten toimijoiden kanssa.” Kielelliset merkitykset ovat aikaan ja paikkaan sidottuja ja ajasta ja paikasta toiseen muuttuvia sekä ihmisten välisiä. (Lehtonen 1998, 26, 33.) Tekstin merkitys syntyy suuresta määrästä kulttuurista tietoa ja sen merkitys on erilainen eri ihmisille. Tekstejä ei ole olemassa ilman lukijoita, intertekstejä, tilanteita ja funktioita, joten tekstin merkitys syntyy aina kontekstista, vuorovaikutuksessa lukijan ja tekstin kohdatessa. (Lehtonen 1998.)

Aaltolan (1994, 64) mukaan merkityksen käsitteen jäsentämisessä on huomioitava kieli ja sen käyttötavat. Sanalla on merkitys vain silloin, kun sitä käytetään. Kielen käyttäjät määrittävät merkityksen käyttäessään tiettyä ilmaisua tiettyyn tarkoitukseen. Idean merkityksestä kielen käytön funktiona on esittänyt Wittgenstein myöhäisfilosofiassaan. Aal-

tola (1994, 68) jatkaa Wittgensteinia mukaillen, että esitettäessä kysymys ”Mikä on sanan merkitys?” saamme eräänlaisen henkisen krampin tietämättömyyden johdosta. Wittgenstein kehottaa vaihtamaan kysymyksen ”Mikä on merkitys?” kysymykseen ”Mikä on merkityksen selitys?”, jolloin vapaudutaan kiusauksesta etsiä objektiota, jota kutsutaan ”merkitykseksi”. Myöhemmin Wittgenstein ehdottaa: ”Älä kysy merkitystä, kysy käyttöä.” Tämä kysymys pitää sisällään Wittgensteinin määritelmän sanan merkityksestä, mikä tarkoittaa sanan merkitys on sen käyttö. Tutkimuksessani pyrin analysoimaan kieltä ja tekstejä asettamalla kysymyksen muotoon kuinka tekstit voivat merkitä ja minkä tekijöiden vaikutuksesta ja miten merkitykset tuotetaan?

Merkitykset ovat kontekstiherkkiä siinä mielessä, että esineillä tai asioilla ei itsessään ole merkitystä, vaan niitä tulee tarkastella kontekstin valossa. Samasta aineistosta saadaan erilaisia merkityksiä. Merkitykset syntyvät asioiden suhteista toisiinsa. Erilaiset oletukset ja intressit saavat meidät suhteuttamaan lukemamme asian eri tavoilla, mikä johtaa erilaisten tulkintojen rakentumiseen. Osaksi merkitykset ovat tiedostettuja, mutta osittain ne ovat myös piileviä. Lisäksi merkitykset liittyvät toisiinsa eli muodostavat merkitysrakenteita. Siten merkityksen tulkinnassa ei ole kyse yksittäisen merkityksenannon selvittämisestä vaan merkityksen verkon hahmottamisesta. (Moilanen & Riihä 2001, 44).

Mediasta puhuttaessa yhtenä keskustelun aiheena on se, kuinka joukkotiedotusvälineiden valta on kasvanut muiden instituutioiden kustannuksella (Väliaverron 1993, 22). Asioille tuotetaan merkityksiä sen avulla, kuinka niitä esitetään tiedotusvälineissä ja näin media pystyy vaikuttamaan tapoihin, joilla ihmiset tekevät maailmaa merkitykselliseksi. Tiedotusvälineiden vaikutukset ulottuvat tietoihin, uskomuksiin, arvoihin, sosiisiin suhteisiin ja identiteetteihin.

Mediatekstejä tarkasteltaessa voidaan kiinnittää huomiota median tapaan rakentaa yleisölle, toimittajille ja muille osallistujille yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä identiteettejä ja myös sitä kautta tarkastella toimijoiden välille rakentuvia suhteita kuten sitä, miten valta esiintyy ja kuinka ajalle tyypilliset arvot tulevat suhteissa esille. Jokapäiväisillä kielellisillä teoilla välittämällä yhteisiä tietoja ja arvoja toisilleen ihmiset tekevät valtasuhteet yhä uudelleen todellisiksi ja samalla vahvistavat oman asemansa ja roolinsa yhteisössä. Kielellä on tärkeä merkitys ihmisten liittymisessä yhteen ja erottumisessa toisistaan.

Rakennetut identiteetit ja suhteet ovat monimutkaisia, muuttuvia ja saattavat myös olla ristiriidassa keskenään. Identiteeteissä voi tapahtua ajan kuluessa myös muutoksia. (Fairclough 1997, 166–168.)

Tutkijan tehtävänä on päästä käsiksi piiloiisiin merkityksenantoihin. Tällöin tekstiä tulee tarkastella laajemman tietämyksen, teorian avulla. Kuitenkin tulkintakysymykset nojaavat aina jonkinlaiseen esiyymmärrykseen tai olettamuksiin, eikä tutkija voi koskaan vapautua ennakkoluuloistaan. Ne mahdollistavat vaillinaisen tulkinnan, jota kuitenkin on mahdollista tulkinnan edetessä korjata. Ennakkoluulot ovat siis välttämättömiä tulkinnan prosessin käynnistämiseksi (Moilanen & Räihä 2001, 50.)

Kuten edellä on jo todettu tekstit saavat merkityksensä käyttöyhteyksiensä mukaan. Tekstit eivät itsessään sisällä valmiita ja lukkoon lyötyjä merkityksiä, vaan ne ovat merkityspotentiaaleja. Millä tavoin teksteissä sitten tuotetaan näitä erilaisia merkityksen mahdollisuuksia? Vastausta kysymykseen voidaan etsiä Saussuren kieliteoriasta, jonka mukaan kielessä kaikki perustuu suhteille. Tämä tapahtuu kielen tuottamien erojen, yhtäläisyyksien ja sijaintien kautta. Hänen mukaansa suhteet ja erot jakautuvat kahteen ryhmään: *syntagmaan* ja *paradigmaan*. (Lehtonen 1998, 126.)

Käyttötilanteessa sanat sidotaan yhteen jatkumoksi puheen ketjussa, jolloin ne muodostavat lineaarisen suhteen toisiinsa nähden. Saussuren mukaan syntagma muodostuu aina kahdesta tai useammasta toisiaan seuraavasta yksiköstä. Kukin sana saa syntagmassa arvonsa eli suhteensa muihin merkkeihin siitä, että se eroaa sitä edeltävästä ja/tai sitä seuraavasta. Syntagman avulla määrittyy kielen yhdistelymahdollisuudet. Ne vaikuttavat kielenkäytön kaikilla tasoilla, koska ne asettavat merkit vuorovaikutukseen, joka muodostaa merkitysten perustan. (Lehtonen 1998, 126, 127.)

Kielenkäyttötilanteen ulkopuolella sanat ovat toisenlaisissa suhteissa, jolloin ne muodostuvat paradigmaattisissa suhteissa. Suhteet ovat kielen varastossa, potentiaalisina ja poissaolevina. Paradigmat paikantavat merkin kielijärjestelmään tuottamalla yhtäläisyyden ja erojen suhteita. Ne pitävät kielen konventiot vakaina ja tunnistettavina sen käyttäjälle. Tärkeitä paradigmaattisten suhteiden ryhmiä ovat fonologia, syntaksi ja semantiikka. Niiden tehtävänä on erotella yksittäiset merkit toisistaan ja luokitella samanlaisten merkkien ryhmiä. (Lehtonen 1998, 126–127.)

Lehtosen (1998) mukaan merkitysten muodostumiseen vaikuttavat vielä paradigman ja syntagman lisäksi metafora ja metonymia, koska niiden toiminta muistuttaa näiden toimintaa. Metonymia on kielikuva, jossa merkityksiä tuotetaan yhdistelemällä yhden olion nimi jollakin siihen läheisesti liittyvällä, jolloin metonymia toimii syntagman tavoin. Esimerkkinä metonymiasta voi mainita sanan ”Tamminiemi”, joka yhdistyy edesmenneeseen presidentti Kekkoseen. Metonymiaa ei aina kyetä erottamaan metaforasta. (Lehtonen 1998, 132–133.)

”Metaforat ovat kielikuvia, jotka tuottavat merkityksiä analogioiden avulla, selittämällä tai tulkitsemalla yhtä seikkaa toisen kautta.” Toisin sanoen entuudestaan tuntematonta selitetään rinnastamalla se johonkin jo tunnettuun. Kreikan kielessä sana metafora merkitsee kirjaimellisesti yli kantamista. Metafora häivyttää oman vertausluonteensa ja esittää itsensä reaalisesti lausumaksi, mutta kuitenkin metafora toimii paradigmaattisen vertailun tavoin. Metaforat tuottavat erilaisia tulkintoja kohteestaan, joten ne auttavat jäsentämään todellisuutta ja sopeutumista uusiin tilanteisiin. (Lehtonen 1998, 39–43, 132.)

Merkitykset tuotetaan lukijan ja tekstin välisessä vuorovaikutuksessa, jossa on mukana joukko muita vaikuttavia tekijöitä. Kanssakäyminen on tuotantoa, jossa tekstien sisältämät merkityspotentialit kohtaavat lukijan kulttuuriset resurssit. Tässä tuotannossa tekstit saavat merkityksiä, tiettyjä identiteettejä, vaikka ne jäävätkin tilapäisiksi. Lehtonen (1998, 168–169) kiteyttää tämän Bennettiä mukaillen merkitysten tuottaminen on niiden lukemista teksteihin.

4.4 Tutkimuksen luotettavuudesta

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskustelussa on löydettävissä erilaisia käsityksiä siitä, kuinka tutkimusta voidaan arvioida. Esille nousevat kysymykset totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Näkemykset totuuden luonteesta vaikuttavat siihen, miten tutkimuksen luotettavuuskysymyksiin suhtaudutaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131.)

Tuomen ja Sarajärven mukaan (2002, 132) tietoteoreettisessa eli epistemologisessa keskustelussa voidaan erottaa neljä erilaista totuusteoriaa: totuuden korrespondenssiteoria,

totuuden koherenssitoria, pragmaattinen totuusteoria ja konseksukseen perustuva totuusteoria. Korrespondenssi eli vastaavuus liittyy siihen onko väitteellä tai teorialla vastaavuutta objektiiviseen maailmaan (Tynjälä 1991, 388; Tuomi & Sarajärvi 2002). Tällöin uskotaan, että objektiivisesta todellisuudesta voidaan saada totuudenmukaista tietoa, eikä väitteen totuus ole riippuvainen esittäjän mielipiteestä. Väite tai lause on tosi, jos se vastaa todellisuutta. (Siljander 2002, 115–116.) Koherenssiteorian mukaan tieteelliset väitteet ovat tosia, kun ne ovat johdonmukaisia ja yhteensopivia ennestään tuntemamme tiedon kanssa. Tämä voidaan tulkita ristiriidattomuudeksi väitteen ja totuuden välillä. Pragmaattinen totuusteoria korostaa käytäntöä ja toimintaa keskeisenä totuuden kriteerinä. Totta on sellainen väite, joka käytännössä osoittaa itse totuudellisuutensa. (Tynjälä 1991, 338.) Konseksukseen perustuva totuusteoria painottaa ihmisten välistä yhteisymmärrystä totuudesta, jolloin totuus liittyy ihmisten luomiin sopimuksiin ja kielikuviin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 132).

Ilmosen mukaan (2001, 108) diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ja yleensä kvalitatiivisessa tutkimuksessa ”yleispätevän totuuden” sijasta voidaan pikemminkin puhua sellaisista tulkinnoista, jotka ovat jostakin olennaisesta näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla perusteltuja. Näin ollen vaatimus objektiivisen totuuden löytämisestä on turhaa. Dialogi aineiston kanssa antaa mahdollisuuden yhä uusille ymmärtämisen tasoille. Tutkijan on kuitenkin oltava työssään vastuullinen tutkittavalle kohteelleen.

Suoninen painottaa (1997, 13–14) ”objektiivisuuden korostaminen hämärtää tutkijan osuutta tiedon tuottamisessa, sitä että tutkijakin näkee tai rakentaa kohteensa vain niiden välineiden puitteissa, joita hän kulloinkin käyttää” Omassa tutkimuksessanikin lähdin siitä oletuksesta, että puhdasta objektiivista tietoa ei voida saavuttaa, vaan on olemassa konstruktioita todellisuudesta, joihin vaikuttavat monet seikat kuten tutkijan ennakkokäsitykset ja aiempi tietämys sekä tutkijan valitsemat metodologiset lähestymistavat. Tutkimukseni tulokset muodostavat yhden tulkintavaihtoehdon, johon olen päätenyt empiirisiä aineistoja analysoidessani. Merkitykset eivät itsestään nouse tekstistä, vaan ne tarvitsevat tulkitsijan. Tämä asettaa tutkimuksen luotettavuudelle perinteistä validiteetin ja reliabiliteetin käsittein esitettyä luotettavuuden arviointia paremmin soveltuvia kriteereitä.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 217–218) mukaan tutkijan on pystyttävä dokumentoimaan ja perustelemaan tekemänsä ratkaisut, jolloin reliabelius koskee tutkijan toimintaa eli sitä, kuinka luotettava tutkijan materiaalista tekemä analyysi on. ”Tutkijan on kuvattava riittävästi aineistoaan ja tutkimustaan, jotta lukija voi pohtia tutkimustulosten soveltamista myös muihin kuin tutkittuihin konteksteihin” (Tynjälä 1991, 390). Aineiston läpinäkyvyyttä voidaan lisätä aineistosta nostettujen suorien lainausten avulla. Lisäksi tutkimukseni tulkinnasta löytyvät myös kaikkien juttujen otsikot sekä niiden jakautuminen nimettyihin diskursseihin. Lisäksi liitteistä on mahdollista myös tarkastella esimerkkijuttuja.

Tutkimuksessani luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään myös tuomalla diskursianalyttisen lähestymistavan lisäksi journalistisen tutkimuksen viitekehystä analyysiin. Täsmälleen samanlaista tutkimusprosessia ja samanlaisia tuloksia ei ole tieteen tarkoituksena tuottaakaan, vaan keskeisempänä on perustella uskottavasti suoritettut valinnat ja tulokset eli tutkiminen on jatkuvaa tarkistamista, kyseenalaistamista ja teoreettista tulkintaa. Koska tutkija on itsekin väline kvalitatiivisessa tutkimuksessa, on tutkimusraporttiin sisällytettävä tietoja myös tutkijasta ja hänen näkökulmistaan, kokemuksistaan ja persoonallisista yhteyksistään tutkittavaan ilmiöön. (ks. Tynjälä 1991, 395–396.)

4.5 Tutkijan positio

Juhilan mukaan (1999, 201–202) diskurssianalyttikon työ on luonteeltaan samanlaista kuin toiminta, jota hän tutkii. Toiminta on vuorovaikutuksellista. Tutkija kuuntelee aineistojensa tekstuaalisia ääniä ja keskustelee näiden kanssa analysoidessaan tutkimusaineistojaan. Toiseksi hän on dialogissa muiden tutkijoiden kanssa heidän kirjoitustensa kautta. Kolmanneksi hän suuntaa puheensa ja kirjoituksensa jollekin yleisölle. Lopulta hän on kulttuurinen toimija kuin kuka tahansa, mitä kautta hänellä on käytössään tietyt tulkintaresurssit. Todennäköistä onkin, että joku toinen tutkija voisi saada erityyppisiä tuloksia, mikäli hänen taustansa on kulttuurisesti erilainen. Diskurssien valinta ja näkeminen on tutkijan subjektiivinen prosessi, joten siinä näkyvät myös aiemmat kokemukset. Kukaan ei voi toimia ilman positiota.

Diskurssianalyytikon tutkijan positio voi olla analyytikko, asianajaja tai tulkitsija, vaikka tutkija voi vaihtaa positiota samankin tutkimuksen aikana tutkimuskysymysten ja -intressien mukaan. Positio määräytyy sen mukaan, mikä suhde tutkijalla on tutkimusaineistoon. Tulkitsijan positioon asettuessaan tutkijalle on keskeistä aineiston ja analyysin välinen vuorovaikutus. Vuorovaikutusta voidaan lähteä purkamaan tutkijan omien henkilökohtaisten kokemusten tai yhteiskunnallisten näkemysten kautta, jolloin tutkija näkee aineistosta tiettyjä asioita. Tutkijan ääni on luettavissa kysymyksenasetteluista ja metodinkuvauksista sekä niistä tavoista, joilla hän tekee tulkintoja aineisto-otteistaan. Tutkija on myös kulttuurinen toimija, joka käyttää esiyymmärrystään tutkimustyössään. Tulkitsija nojaa näin vahvasti analyysissään aineistoon, mutta diskurssianalyttinen tutkimusote ei ohjaa vain yhdenlaiseen aineiston analysoimisen tapaan, vaan se tarjoaa monia suuntautumismahdollisuuksia. Tutkimuksen yleisö on myös tulkitsijan roolissa, sillä lukiessaan aineistoa ja siitä esitettyä analyysiä he tulkitsevat sitä omien resurssien sa kautta. (Juhila 1999, 212–214.) Tässä tutkimuksessa tutkijan positio on lähinnä juuri tulkitsija.

5 TUTKIMUKSEN AINEISTO

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu päivittäin ilmestyvien sanomalehtien jutuista. Koska ei ollut tarkoituksenmukaista kerätä kaikkien tämän kriteerin täyttävien lehtien juttuja, jolloin aineisto olisi kasvanut liian laajaksi, rajasin aineiston keräämisen kahteen lehteen, joista toinen on valtakunnallinen päälehti Helsingin Sanomat ja toinen on Ilkka, maakunnallinen paikallislehti. Näistä lehdistä valitsin kaikki peruskoulua ja opettajia käsittelevät jutut. Vaikka jutun pääasia ei olisikaan ollut koulu, valitsin sen mukaan aineistoon, jos jutussa keskusteltiin perusopetukseen tai opettajuuteen vaikuttavista tekijöistä. Eskola ja Suoranta (1998, 198) korostavat diskurssianalyysissä järkevänä aineiston pientä kokoa, sillä analyysin onnistuminen ei ole kiinni aineiston koosta, vaan tutkijan kyvystä hahmottaa aineistosta merkityksiä, jotka eivät automaattisesti nouse siitä esille.

Lehtien välistä vertailua toteutan määrällisessä tarkastelussa lähinnä lehtijuttujen lukumäärien ja aiheiden osalta, sillä laadullisen analyysin yhteydessä lehtien välistä vertailua en pidä mielekkäänä enkä varsinkaan diskurssianalyysin tapauksessa, koska diskurssisessa on kyse kulttuurisista kielenkäyttötavoista ja merkitysjärjestelmistä. Onkin perusteltua olettaa, ettei suuria eroja synny yhdenmukaisena pidettyjen valtalehtien sisällä. Sisällön analyysiä tulen kuitenkin käyttämään analysoidessani kvantitatiivisesti aineistoa juttujen lukumääriä ja niiden aiheiden jakautumista eritellessäni. Sisällönanalyysi pitää sisällään myös käsitteen sisällön erittely, mikä tarkoittaa, että aineiston sanallisesta kuvauksesta voidaan tuottaa myös määrällisiä tuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109).

Aineiston kerääminen edellytti säännöllistä, päivittäistä lehtien lukemista eli reaaliaikaista seurantaa. Aineiston pyrin keräämään mahdollisimman kattavasti, ja jos satunnaisesti on yksittäinen juttu jäänyt huomaamatta, en usko sen vaikuttavan aineiston analyysiin. Koulujuttujen löytäminen lehden sivuilta sujui kuitenkin melko nopeasti, sillä kouluaiheet ovat helppo havaita usein jo otsikoinnista ja lehtikuvista. Mukaan en ottanut nimettömiä yleisönosastokirjoituksia enkä lukio-opetusta tai muita toisen asteen koulu-

tusta käsitteleviä kirjoituksia. Aineisto on niin sanottu luonnollinen aineisto eli aineisto on olemassa tutkijasta riippumatta (Juhila & Suoninen 1999, 236).

Keräsin systemaattisesti juttuja lehdistä 1.10.2004–28.2.2005 välisen ajan. Jutusta kirjasin ylös lehden nimen ja ilmestymispäivän, jutun otsikon sekä kirjoittajan nimen. Yhteensä aineistoon kertyi 242 juttua, joita kokosin Helsingin sanomien sivuilta 107 ja Ilkka-lehdestä 135. Aineistoa luetteloidessani en ole laskenut pääuutissivun vinkkijuttuja jutuiksi, elleivät ne selkeästi muodostaneet omaa itsenäistä juttua sisäsivun juttuun verrattuna.

Tutkimuksessani jutulla tarkoitan kaikkia journalistisia tuotoksia. Journalistisia genrejä eli juttutyypppejä ovat pääkirjoitukset, jotka ovat lehden institutionaalisia kannanottoja yhteiskunnallisessa keskustelussa ja kolumnit, jotka vuorostaan ovat henkilökohtaisia, omalla nimellä ja usein omalla palstalla julkaistuja kannanottoja. Jutuksi nimetään myös uutiset, jotka ovat tarkoitettu neutraaleiksi, ajankohtaisiksi ja faktapohjaisiksi todellisuuden kuvauksiksi sekä kainalojutut, jotka ovat useimmiten aihetta esimerkiksi uutista taustoittavia erillisiä juttuja ja sijoitetaan usein varsinaisen jutun ”kainaloon”. Lisäksi ovat vielä reportaasit, jotka ovat monia lähteitä käyttäviä, usein toimittajan omiin havaintoihin perustuvia todellisuuden kuvauksia. (Kuutti & Puro 1998, 64, 73, 140.)

Aineiston keruun jälkeen ensimmäisenä tehtävänä on lukea lehtijutut ja saada aineiston yleisilmeestä käsitys ja sen perusteella tuottaa alustavaa tulkintaa (Heiskala 1990, 246). Ohjeet, jotka Heiskala antaa, ovat tarkoitettu lähinnä sisällönanalyysiin, mutta sopivat myös diskurssianalyttisen tutkimuksen aloittamiseen. Jo keruuvaiheen aikana kirjatesani juttujen otsikoita pyrin ryhmittelemään niitä aiheittain. Tässä vaiheessa en kuitenkaan saanut pelkkien otsikoiden tai ingressien perusteella muodostettua selkeää ryhmitelyä aiheista. Pidin erillään kummankin lehden jutut ja jaoin ne kuukausittain omiin ryhmiinsä jatkoanalysointia varten.

6 KOULUKUVIA LEHTIEN DISKURSSEISSA

6.1 Aineiston kouludiskurssit

Keruvaiheen jälkeen, kun koko aineisto oli kirjattu otsikoittain, lajittelin jutut aiheittain ja näin muodostui 12 ryhmää. Jo tuolloin lukiessani tekstien sisältöä huomasin, että jutuissa esiintyy useita päällekkäisiä aiheita, mutta pyrin löytämään joka jutusta sen pääaiheen. Tässä vaiheessa koulujutut muodostuivat seuraavista puheenaiheista:

1. koulun tapahtumat ja toiminta,
2. koulujen erikoistuminen/valinnaisuus,
3. koulujen lakkauttaminen/yhdistäminen,
4. koulumatkat,
5. koulurakentaminen/saneeraus,
6. koulukiusaaminen,
7. opettajien täydennyskoulutus,
8. Pisa-tutkimus ja sen synnyttämät reaktiot,
9. koulukyselyt,
10. surutyö/oppilashuolto,
11. kouluruoka sekä
12. muut: opettajan ammatti, kodin ja koulun välinen yhteistyö jne.

Kuten aiemmin mainitsin, oli joidenkin juttujen sijoittaminen tiettyyn ryhmään hankalaa, koska esimerkiksi koulujen lakkauttamisesta ja valinnaisuudesta tai koulurakentamisesta puhuttiin samassa jutussa. Tämä huomio vei analyysiä myös eteenpäin, koska totesin aiheita olevan liian paljon ja ne eivät muodostaneet riittävän selkeitä rajauksia puheista. Analyysin kuluessa tekstistä nousee myös piirteitä, jotka eivät tunnu sopivan muodostuneisiin ryhmittymiin, muuta juuri näiden hankalilta tuntuvien tekijöiden avulla voi analyysi kehittyä uudelle tasolle.

Tutkimusaineiston analysointi on luontevaa aloittaa erojen ja yhtäläisyyksien etsimisellä aineistosta (Potter & Wetherell 1989, 169), joten keruvaiheen ensimmäisen luennan

jälkeen luin kaikki jutut uudestaan ja tein niistä muistiinpanoja. Kirjasin ylös, mistä asioista jutussa puhutaan, lainatut lähteet eli äänen saavat toimijat ja kuinka näitä lainataan, löytyykö jutussa vastakkainasettelua, ja mitä mahdollinen kuva kertoo asiasta. Tässä vaiheessa kiinnitin huomiota myös jutun aiheiden ja otsikon vastaavuuteen. Lisäksi merkitsin ylös sainko jutusta myönteisen vai kielteisen kuvan koulusta ja opettajasta. Muistiinpanojen avulla pyrin löytämään aineistosta niitä palasia, joiden avulla voisin tunnistaa merkityssysteemeitä. Analysoijalle tekstin yksityiskohdat ovat merkkejä tekstin tuottajan tulkinnoista. Niiden pohjalta on mahdollista tehdä oletuksia ja sitä kautta rakentaa tulkintaa tekstistä sekä pohtia, mitä alkuperäinen tekstin tuottaja on tarkoittanut tai millaisia funktioita kieli tuottaa (Fairclough 1989, 80).

Kaiken kaikkiaan aineistoa oli paljon ja kaikkien juttujen yksikin tarkka lukukerta vei aikaa, jolloin vaarana oli, että aineiston näki tavanomaisena ja ongelmattomana. Ennakoon tiesin, että aineiston analyysiin on syytä varata aikaa. Kuten Heiskala (1990, 247) toteaa, pienen aineiston etu on siinä, että tällöin tutkija voi paremmin oppia tuntemaan aineistonsa ja täsmentämään tutkimusasetelmaansa. Toisen tarkan lukukerran jälkeen tämän näkemyksen saattoi ymmärtää. Kun tein nyt tarkempia muistiinpanoja jutuista, aiheet vähenivät yhdeksään teemaan:

1. Koulun arki piti sisällään koulun toimintaa ja tempauksia ja myös kouluruokailua käsitteleviä aiheita.
2. Valinnaisuus käsitteli koulujen painotuksia ja kielivalintoja.
3. Koulujen lakkauttaminen oli lähinnä puhetta rahasta ja kuntien talouden säästöistä.
4. Turvallisuus käsitteli lähinnä koulumatkoja ja liikenneturvallisuutta.
5. Koulurakentaminen piti sisällään sekä uudisrakentamisen että saneerauksen.
6. Hyvinvointi käsitteli oppilashuoltoa ja koulukiusaamista.
7. Oppimistulokset ja tulosten vertailu oli lähinnä puhetta Pisa-tutkimuksesta.
8. Kriisit puhuivat koulujen kriisisuunnitelmista ja niiden toteuttamisesta lähinnä tapanpäivän Tsunami-onnettomuuden johdosta.
9. Muut aiheet, johon katsoin kuuluvan opettajien täydennyskoulutuksen ja ammattiin liittyvän puheen sekä kodin ja koulun välisen yhteistyön jne.

Tämän jälkeen luin aineistoa uudelleen. Pohtiessani mitä jutuissa tosiasiallisesti puhutaan, havaitsin, että jutut, jotka käsitelivät koulurakentamista, valinnaisuutta tai koulujen

lakkauttamista sekä osittain koulumatkoja, puhuivatkin rahoituksesta ja säästötoimenpiteistä. Yhdistin nämä aiheet uudeksi ryhmäksi nimeltään koulun resurssit eli koulu ja raha. Koulun arki, jonka olin edellisen lukukerran jälkeen nimennyt, yhdisti nyt opettajan työn ja täydennyskoulutuksen, oppilaan työn, kodin ja koulun välisen yhteistyön sekä kouluruokailun. Vaikka käytinkin nimeä koulun arki, havaitsin useiden juttujen kertovan lähinnä koulun juhlista ja erityisistä tapahtumista koulussa. Mielestäni puhe on kuitenkin koulutyöstä. Kolmas ryhmä muodostui aiheista, jotka käsittelivät kouluksaamista ja oppilashuoltoa eli lähinnä koulun turvallisuutta ja hyvinvointia tai pahoinvointia, johon sisällytin myös puheen surutyöstä sekä kriisisuunnitelmista. Neljänneksi ryhmäksi kokosin jutut, joissa puhuttiin oppimistuloksista ja oppimista mittaavista tutkimuksista. Näin siis muodostui aihepiiriltään neljä lehdistön puhetapaa, jotka nimesin seuraavasti:

1. koulun arki eli koulutyö,
2. koulun resurssit eli koulu ja raha,
3. koulun hyvinvointi tai pahoinvointi sekä
4. koulututkimukset ja tulokset.

Ryhmien muotoutuminen tietyn kaltaiseksi on riippuvainen tutkijan luovasta ajattelukyvyistä ja sillä on merkitystä myös lopputulokselle, jolloin tutkimuksen toistettavuus ei laadullisessa tutkimuksessa ole ratkaiseva tekijä tutkimuksen luotettavuudelle. Jokainen tekstianalyysi tarjoaa aineistoon vain yhden näkökulman, joka on tutkijan näkökulman ja tietyn metodin rajaama. Tutkimuksen luotettavuutta pyrin vahvistamaan kirjoittamalla tutkimusta mahdollisimman näkyväksi perustelemalla tekemiäni valintoja ja havainnollistamalla niitä esimerkkien avulla, jolloin lukija voi päätellä, mitä polkuja pitkin olen tullut johtopäätöksiini. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 138.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on tärkeää lukea tekstiä yhä uudestaan, jolloin analyysivaihe saattaa muodostua pitkäksi ja myös muuttua useaan otteeseen (Gill 2000, 178–179). Aineiston lukeminen läpi useaan kertaan on tarpeellista, jotta sieltä alkaa nousta mahdollisia diskursseja. Lukiessani juttuja tarkastelin sitä, mitä diskurssissa puhutaan, miten puhutaan ja millaisia mahdollisia funktioita diskurssilla voi olla. Toisaalta huomasin, että diskurssien nimeämistä aiemmin muodostuneiden ryhmien perusteella olennaisempaa on se, miten diskurssit tekevät ymmärrettäväksi näitä teemoja tai ryhmiä (Suoninen 1997, 68), vaikka rajan vetäminen diskurssin ja teeman välille on ajoittain hankalaa.

Lukiessani aineistoa etsin ryhmien jutuista niitä aiheita, jotka ilmentävät kyseistä puhetapaa ja nimesin puhettavat vahvojen diskurssien mukaan vielä uudestaan koulun arki-diskurssiksi, koulun resurssidiskurssiksi, koulun hyvinvointidiskurssiksi ja koulun tulodiskurssiksi. Samaa ilmiötä on periaatteessa mahdollista merkityksellistää useista eri diskursseista käsin, joten muodostamani diskurssit esittävät tutkimuskohteesta tietyn näkökulman. ”Kun jostakin aiheesta esitetään lausumia jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää” (Hall 1999, 98). Tiettyä ilmiötä merkityksellistävät diskurssit voivat kilpailla keskenään tai olla keskenään ristiriitaisia, mutta myös yhteen sovitettavissa ja toisiaan tukevia. Erityisesti tiedotusvälineille tällainen ”monidiskurssisuus” on tyypillistä ja mediajulkisuus muodostuukin suuresta määrästä erilaisia diskursseja ja samoin yksittäinen lehtijuttu voi koostua yhdestä tai useammasta diskurssista. Jutuissa voi esiintyä useita lähteitä (ääniä) tai samakin toimija voi puheessaan merkityksellistää ilmiötä eri diskursseista käsin. Myös toimittaja voi esittää aihetta eri diskursseista. (Juppi 2005, 146.)

Tutkijana joudun aktiivisesti etsimään diskurssien ”palasia” ja yhdistämään niitä merkityssuhteiden kokonaisuuksiksi. Yksi lehtijuttu voi edustaa tiettyä diskurssia, mutta se voi myös koostua monista diskursseista. Etsintää vaikeuttaa myös se, että harvoin diskurssi esiintyy yhdessä jutussa kokonaisena. Tämä tuli esille koulun ja kodin välisen yhteistyön puheessa, sillä aiemmin olin yhdistänyt yhteistyöpuheen koulun arki-diskurssiin, mutta myöhemmin tulkitsin kyseessä olevankin puheen hyvinvoinnista. Samoin kouluruokaa käsittelevät jutut puhuvat terveydestä tai koulun tapahtumasta, joka liittyy opetus- ja kasvatustilanteeseen. Lisäksi aihetta voi käsitellä myös puheena resursseista. Lasten koulumatkoja voidaan tarkastella hyvinvointiin liittyvänä puheena, mutta myös selkeästi resurssikysymyksenä liittyneenä kouluverkkokysymyksiin tai koulun tempa-uksena liikenneturvallisuuden edistämiseksi. Jokinen ym. (1993, 28) muistuttavat, että diskurssit ovat tutkijan tulkintatyön tuloksia, eivätkä analyysin raakamateriaalia. Esittämäni jako diskursseihin ei näin ollen ole ainoa mahdollinen tulkinta tekstiaineistosta.

Tässä tutkimuksessa tavoitteenani analyysissä on pitää tarkastelussa mukana Fairclough'n (1997,80) näkemystä diskurssien eri ulottuvuuksista, joiden mukaan diskurssissa voidaan erottaa asioita esittävä idetionaalinen taso sekä identiteettejä ja suhteita muodostava interpersoonallinen taso. Kielenkäyttö ”rakentaa aina yhtä aikaa sosiaalisia

identiteettejä, sosiaalisia suhteita ja tieto- ja uskomusjärjestelmiä.” Käytännössä tasot kietoutuvat toisiinsa, joten erottelu näiden ulottuvuuksien kesken on lähinnä analyttinen. Tarkastelen siis, miten diskursseissa representoidaan koulua ja opettajaa ja toisaalta sitä, minkälaisia suhteita puhuteltujen lukijoiden ja kohteina olevien opettajien ja koulujen välille rakentuu

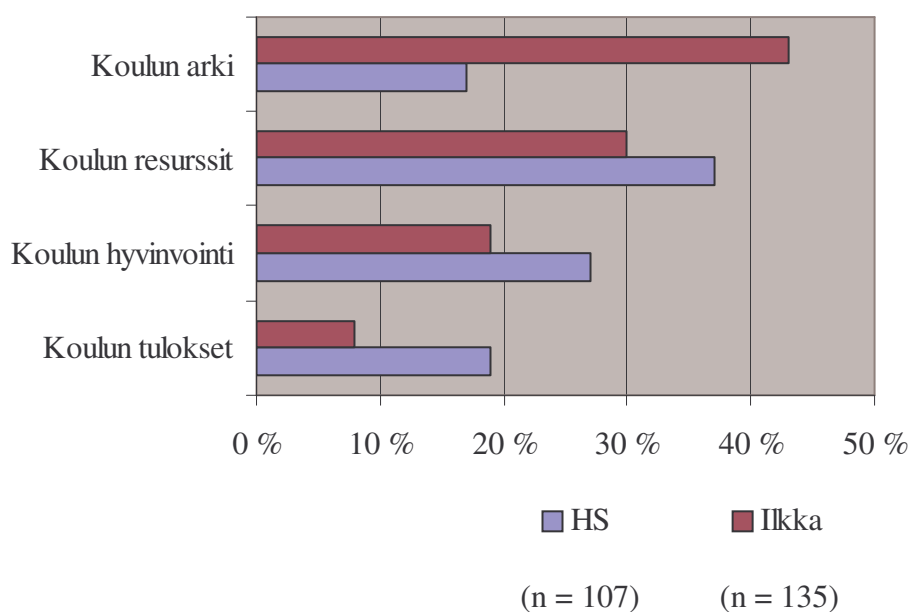
TAULUKKO 1. Tutkimuksen empiirinen aineisto teemoittain jakautuneena.

Teemat	Ilkka		Helsingin Sanomat		yhteensä	
	f	%	f	%	f	%
Koulun arki	58	43	18	17	76	31
Koulun resurssit	41	30	40	37	81	34
Koulun hyvinvointi	26	19	29	27	55	23
Koulun tulokset	10	8	20	19	30	12
yhteensä	135	100	107	100	242	100

Tutkimusaineistoni koostuu 242 jutusta, joista Helsingin Sanomien juttuja on 107 ja Ilkan sivuilta kerättyjä 135. Lukumäärät osoittavat (taulukko 1), että maakunnallinen paikallislehti Ilkka käsittelee kouluaiheita lehdessään useammin, mutta lukumäärän perusteella ei voi tehdä muunlaisia päätelmiä. Tässä vaiheessa säilytin kummankin lehden jutut vielä omina ryhminään.

Koulun arkea ja koulun resursseja käsittelevät jutut muodostavat kaksi lähes yhtä suurta ryhmää. Helsingin Sanomat käsittelee kuitenkin eniten niitä aiheita, joissa puhutaan koulun resursseista, mikä on ymmärrettävää siinä mielessä, että lehti on valtakunnallinen päälehti ja journalistiset tavat edellyttävät lukijoiden informointia asioista, joilla oletetaan olevan merkitystä taloudellisessa päätöksenteossa. Toisaalta Ilkka kirjoittaa koulun resursseista yhtä usein kuin Helsingin Sanomatkin. Koulun resurssit nousivat syksyllä 2004 keskusteluun kunnallisvaalien ja uusien valtuutettujen valinnan mukana, jolloin yleiseen keskusteluun liitettiin kysymyksiä kuntien rahoituksesta. Ilkan koulukir-

joittelu painottuu koulun arkeen, sillä lähes puolet Ilkan jutuista käsitteli tätä teemaa. Maakunnallisen paikallislehden voidaan olettaa käsittelevän koko alueen tapahtumia mahdollisimman tasapuolisesti myös paikallisena palvelutehtävänä, jolloin koulun tapahtumistakin kirjoitetaan useammin. Laajalevikkisimmän sanomalehden ja maakunnallisen paikallislehden painotukset ja linjaukset voivat olla selittäviä tekijöitä määrällisille eroille.

KUVIO 1. Ilkan ja Helsingin Sanomien juttujen jakautuminen teemoittain prosentteina
(n = 242)

Keruvaiheen aikana joulukuussa 2004 julkistettiin kansainvälinen Pisa-koulututkimus, jolloin se lisäsi koulun tulodiskurssin juttujen lukumäärää hetkellisesti. Toinen tapahtuma, joka lisäsi vuorostaan koulun hyvinvointidiskurssin juttumäärää, oli tapaninpäivänä 2004 Aasiassa tapahtunut hyökyaaltokatastrofi. Lehdissä kirjoitettiin aiheesta koulun alkaessa joulun jälkeen tammikuussa, sillä onnettomuus kosketti myös kaikkia kouluja Suomessa enemmän tai vähemmän. Nämä kaksi mainitsemaani tapahtumaa täyttävät journalismin määrittelyrutiinien mukaan hyvinä pidettyjä uutiskriteereitä, sillä näillä ilmiöillä oli vaikutusta monien ihmisten elämään, tapahtumat olivat epätavallisia, ajankohtaisia sekä jälkimmäinen myös inhimillinen tragedia (Mörä 1996, 106).

Kun tekstejä ja kieltä analysoidaan, on etsittävä vastausta kysymykseen, kuinka tekstit voivat merkitä, koska lähtökohtana on ajatus kielen tavasta tuottaa merkitysten mahdollisuuksia. Analyysi on kielellisten rakennelmien tutkimista kontekstista käsin, jolloin kyseenalaistetaan se, mikä näyttää ”luonnolliselta” (Lehtonen 1998, 130). Myös journalistisesti tuotetut tekstit saavat merkityksensä käyttöyhteyksiensä mukaan. Ne luovat lukijalle kehyksen, joihin jokainen itse joutuu täydentämään tarinan. Lehtosen mukaan (1998, 112, 119) lehtijutut ovat representaatioita, joissa esitetään kertomuksia todellisuudesta, sillä toimittaja valitsee näkökulman kertomukselleen ja tätä kautta se on myös vallankäyttöä, joka perustuu kuitenkin lukijan ja kertojan molemminpuoliseen sopimukseen.

Diskurssianalyysin tavoitteena on kielellisten konstruktioiden tekeminen näkyväksi ja niiden tulkitseminen. Tutkimukseni tässä vaiheessa yhdistin molempien lehtien materiaalin jakamalla jutut aiemmin muodostamiini neljään diskurssiin. Nämä konstruoidut diskurssit ovat jo sinällään tutkimukseni tuloksia eivätkä enää tutkimukseni raakamateriaalia (Jokinen ym. 1993, 28). Näitä identifioituja diskursseja voi pitää eräänlaisina hegemonisina diskursseina, koska ne esiintyvät usein aineistossa ja ne olivat identifioitavissa aineistosta melko selvästi.

Käsittelen seuraavaksi jokaista muodostunutta diskurssia erikseen, jolloin esittelen diskurssin sisältä löytyviä hegemonista diskurssia tukevia puheenaiheita. Esimerkkien avulla pyrin kuvaamaan diskurssille tyypillisiä piirteitä. Toisaalta lainaukset ovat irrallaan kontekstistaan, jolloin niiden kaikki ominaisuudet eivät pääse esille. Olen myös pyrkinyt esittämään poikkeuksia tai ristiriitaisuuksia, jotka ovat analyysin kannalta olennaisia. Kirjoitan lainaukset pienemmällä kirjasinkoolla ja olen lisäksi käyttänyt sennyksiä, jotta ne erottuisivat paremmin varsinaisesta tekstistä. Lainauksen alussa olen maininnut jutun otsikon ja loppuun merkinnyt lehden nimen ja ilmestymispäivän. Lainauksessa mahdollisesti esiintyvä merkintä ” – – ” tarkoittaa, että olen poistanut siitä kohdasta tekstiä. Analyysin kannalta olennaista ei ole poistettu, vaan tavoitteena on tehdä raportista mahdollisimman helppoa lukea. Koska lainaukset ovat vain lyhyitä katkelmia, se jutun osa, jossa puhuja mainitaan, saattaa puuttua, joten olen lainatun henkilön merkinnyt sulkeisiin. Analyysin yhteydessä tuon myös esille juttujen otsikot liittämällä ne kyseiseen diskurssiin. Otsikot liittyvät olennaisena osana tekstiin ja tukevat tulkintaani tuomalla esiin diskurssien yleisiä piirteitä sekä vahvuutta. Pyrin muodosta-

maan mahdollisimman kattavaa kuvaa aineistosta unohtamatta myöskään sitä, että diskurssianalyttisen tutkimuksen eräs vakuuttavuuden kriteereistä on myös poikkeavuuden esittäminen (Juhila & Suoninen 1999, 235) ja se, että yhtäläisyyksien ja erojen lisäksi kannattaa kiinnittää huomio myös siihen, mikä jätetään sanomatta (Gill 2000, 179).

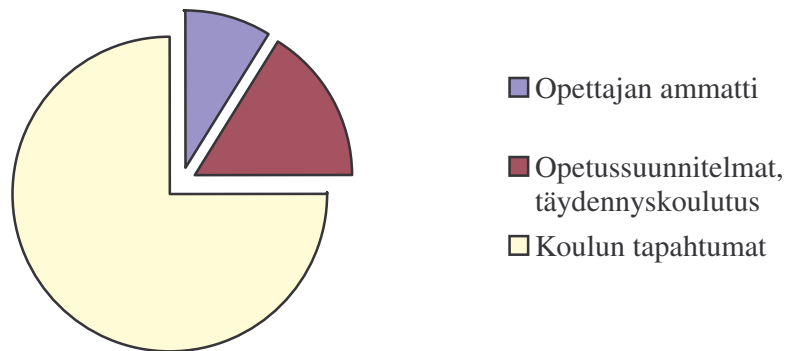
6.2 Koulun arkidiskurssi

Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset näkyvät koulun arjessa. Ziehen (1991, 77–116) mukaan koulu on muuttunut subjektiivisen kokemusmaailman tasolla ”raskaammaksi”, mikä koskettaa kaikkia koulun henkilöitä niin opettajia kuin oppilaitakin. Koulun arkikulttuuri on toisenlainen kuin aiemmin. Jokapäiväiset rutiinit täyttävät koululaisen ja opettajan päivän, vaikka koulun arkeen osallistujat tunnistavat, että ”mikään ei ole aivan entisellään”. Koulun arkikulttuuri on yksilöllistymässä ja muuttumassa joustavammaksi ja monimuotoisemmaksi, vaikka jännite toimintarutiinien ja elämyksellisten tapahtumien välillä kasvaa.

Koulun arkea voidaan tarkastella myös ajan ja tilan kautta. Koulu fyysisenä ilmiönä asettaa oppilaat ja opettajat tilaan erottelemalla ja yhdistelemällä ryhmiä ja yksilöitä. Se tuottaa myös erilaisia subjektipositioita oppilaille ja opettajille, jotka muodostavat keskinäisiä riippuvuussuhteita. Koulun arjessa myös erilaiset ajat kohtaavat. Oppilaiden ja opettajien on suhteutettava oma emotionaalinen tilansa institutionaaliseen aikaan, joka edellyttää aktiivista subjektia, sillä koulu on yhä enemmän koettavissa tuotettuna todellisuutena. (Laine 1997, 51–87.)

Kun lehdistössä puhutaan koulun arjesta, selkeästi suurimman ryhmän muodostaa puhe kouluun liittyvistä monenlaisista *tapahtumista* ja *juhlista*. Lisäksi arkeen liitin myös puheen koulujen *opetussuunnitelmista* ja silloin lähinnä keskustellaan oppiaineiden sisällöistä ja opettajien *täydennyskoulutuksesta* ja jossain määrin löytyy vielä tekstejä *opettajan ammatistakin*.

Koulun arki

KUVIO 2. Koulun arkipuhe -juttujen jakautuminen

Koulun arkipuhe muodostuu pääasiassa *koulun tapahtumista*. Juttujen määrä on suuri. Puolet jutuista käsitteli erilaisia koulun tempauksia tai muita merkittäviä tapahtumia, runsas neljännes jutuista käsitteli pääaiheenaan koulussa järjestettyjä erilaisia juhlia ja toinen neljännes oli puhetta opetuksesta ja lomista.

Koulun tapahtumista kampanjoihin ja tempauksiin liittyvät jutut:

- HS 3.10.04 Oppilaat keräävät puolukat koulupuuroon
- Ilkka 9.10.04 Pyjamapäivä saatteli syyslomalle
- Ilkka 21.10.04 Luonnontuotteet kilpailen tutuksi
 - Arktiset Aromit ry. tekee yhteistyötä biologian opettajien kanssa
 - Yrtit olivat vieraampia
- HS 21.10.04 Koululaiset harjoittelivat äänestämistä oikeilla vaaliurnilla
 - Oppilaat eivät antaisi äänioikeutta 16-vuotiaille
- Ilkka 28.10.04 Kaikki tykkää puurosta ja maidosta
- Ilkka 2.11.04 Kouran ala-astelaisilla välähti miten tärkeää on näkyä pimeässä
 - Heijastimen käyttö pudottaisi puoleen pimeällä sattuneet jalankulkijatapaturmat
- Ilkka 4.11.04 Pernaan ala-asteen oppilaat testasivat Hemmingin alikulun Kauhavalla
- Ilkka 11.11.04 Vanhat tauluaarteet Marttilan koulun markkinavalttina
- HS 12.11.04 Touhukas ilta hiljeni kouluyöksi
- Ilkka 15.11.04 Kirjakampanja opettaa hyväksymään erilaisuuden
 - ”Ei ole kivaa olla erilainen, silloin ruvetaan kiusaamaan”
- Ilkka 15.11.04 10 kirjaa ja papukaijamerkki
- HS 16.11.04 Kommentoiko ulkoministeri mopoasiaa?
 - Keminmaan koulun yhdeksäs luokka teki uutisen
- Ilkka 17.11.04 Yläasteitten taitokisan voitto Kurikkaan

- Ilkka 19.11.04 Peräseinäjoen Kihniän koululaisille Innokoulu-palkinto
- HS 23.11.04 Espoossa koulutusmessut ysiluokkalaisille
- Ilkka 25.1.04 Suupohjan koululaisille Venäjä-tietoutta
- Ilkka 17.12.04 Korttesjärven yläaste sai kutsun Euroscolaan
- HS 23.12.04 Alakoululaiset ehdottavat Espooseen vesirakettia ja tulppaaniautoa
Piirustuskilpailussa hahmoteltiin tulevaisuuden kulkuneuvoja
- Ilkka 6.1.05 Nou Hätä! –kampanjaan osallistunut yli 25 000 yläastelaista
- Ilkka 28.1.05 Opinahjon omat uutiset värittävät koulun arkea
- Ilkka 3.2.05 Nopean toiminnan joukot
- Ilkka 7.2.05 Oppilaille esiteltiin kieliä Seinäjoen lyseolla
- Ilkka 14.2.05 Sanomalehtiviikko alkaa tänään
- Ilkka 15.2.05 Arpa ratkaisi Virsivisan voittajan
- Ilkka 16.2.05 Lasten sivusta kaksinkertainen ilo
Sanomalehti muuntuu moneen hyvään
- Ilkka 16.2.05 Ysiluokkalaiset evästivät pienempiään ruuanlaittoon
- Ilkka 18.2.05 Verkkotoimittaja saa mielipiteensä esille
- Ilkka 23.2.05 Lapset liikennemessuille toukokuussa
- Ilkka 26.2.05 Lapset minihiihtivät kauniilla ilmalla
- Ilkka 26.2.05 Iglu valmiiksi ja sitten talvilomalle

Koulun tapahtumat koostuvat erilaisista kampanjoista ja tempauksista, joiden tavoitteena on tarjota oppilaille elämyksiä ja kokemuksia, joiden nähdään edistävän oppimista. Tempaukset ovat opettajien suunnitteleimia ja yhteistyössä oppilaiden ja muun henkilökunnan kanssa toteuttamia koulun omia tapahtumia, joihin voi osallistua myös koulun ulkopuolisia tahoja. Tällaisia tapahtumia olivat marjaretki, liikuntapäivä, pyjamapäivä, yökoulu, markkinat, liikennemessut, ruokakurssi, lehden tekeminen, kieliopintojen esitleminen jne. Muutamia tapahtumia oli toteuttanut vanhempainyhdistys tai kylätoimikunta.

Oppilaat keräivät puolukat koulupuuroon

Aamu-usva ja voimakas yökaste tiivistyivät kasvustojen pinnassa kimmeltäviksi pisaroiksi. Sormia kylmää, ja edellisyön pakkasen tuntu varpaissa. ”ope hei, täällä on ämpäri, siinä on jäätynyttä vettä. Nyt on todistettu, että viime yönä oli pakkasta”, Jere julistaa. – – Koulun puolukkaretket ovet monen lapsen ensimmäisiä ja ainoita. – – Pillin vihellys kutsuu kerääjät metsästä. ”Oikeaa reunaa, kahden pyörän väli on säilytettävä, ei saa ohittaa eikä kilpailla”, Nieminen opastaa joukkoaan kilometrin pyörämatkalle. ”Olen niin vanhanaikainen mies, että minusta luontoon pitää tutustua kokemalla. Marjankeruu on kokemus, ja yrittäjäyyskasvatukseen erikoistuneella ala-asteella sen

avulla opitaan ymmärtämään, ettei mikään valmistu itsestään. Marjatkan on jonkun poimittava”, Nieminen selostaa retken tarkoitusta. HS 3.10.04

Vanhat tauluaarteet Marttilan koulun markkinavalttina

Marttilan koulun ankea koulun piha Seinäjoen keskustassa on jo vuosia kaivannut kipeästi leikkivälineitä, mutta rahaa on puuttunut. Oppilaat, opettajat ja vanhemmat tempaisivat lauantaina pystyyn markkinat, joiden tuotolla aiotaan saada pihaprojekti ensi keväänä alkuun. – – Lauantaina järjestettäville markkinoille valmistautuu koko koulu. Oppilaat ovat jo viikkoja valmistaneet tunneilla taidokkaita käsitöitä myyntiin. Vanhemmat leipovat sopivasti isänpäivän alla herkkuja uunit höyryten ja musiikkiluokkalaiset viihdyttävät markkinavieraita laulullaan. Ilkka 11.11.04

Lapset liikennemessuille toukokuussa

Törnävän koulu Seinäjoella on tunnettu muutaman vuoden välein toteuttamistaan tempauksista. Tänä keväänä koulu järjestää Lasten liikennemessut. – – Messujen tavoitteena on tukea liikennekasvatusta ja lisätä myönteistä asennetta liikenteessä, sanoo Törnävän koulun rehtori Seppo Rajaniemi. Messujen järjestämiseen osallistuvat koulun kaikki oppilaat vanhempineen, koulun koko henkilökunta sekä vanhempainyhdistys. – Messujen valmistelutyössä vahvistuvat omatoimisuus, aloitteellisuus, yhteistyötaidot sekä hyvät tavat. Työ on myös mainiota yrittäjyys- ja mediakasvatusta. Vararehtori Päivi Nikkarikoski sanoo, että jokainen koulun opettaja ja luokka vastaavat omasta osa-alueestaan messuilla. Liikenneasiaa integroidaan eri oppiaineisiin. Ilkka 23.2.05

Kampanjoita koulussa olivat tuottaneet koulun ulkopuoliset tahot yhdessä opettajien ja koulun muunkin henkilökunnan kanssa. Tavoitteena on oppilaiden kasvun ja oppimisen edistäminen. Erilaiset kilpailut, joihin kouluilla on mahdollisuus osallistua, pyrkivät samoihin päämääriin. Aineistossa kampanjoita ja erilaisia kilpailuja oli Luonnosta sinulle -kampanja, Diabeteksen ehkäisy -kampanja, Lukutaito- ja suvaitsevuus -kampanja, piirustuskilpailu, virsivisa, koulun taitokisa, Nou hätä -kampanja, tietoa Venäjämästä, tietoisuus heijastimen käytöstä jne. Ääneen pääsevät oppilaat tapahtumiin osallistujina sekä opettajat ja kampanjoiden järjestäjät. Oppilaat kuvaavat kokemuksiaan, kun taas opettajat ja järjestäjät kertovat tavoitteista.

Luonnontuotteet kilpaillen tutuksi

Arktiset Aromit ry. tekee yhteistyötä biologian opettajien kanssa

Yrtit olivat vieraampia

Arktiset Aromit ry. on panostanut tänä syksynä melkoisesti luonnonmarjoista, sienistä ja yrteistä tiedottamiseen. Erityisesti kohteena ovat nyt maan kaikkien peruskoulujen kahdeksaluokkalaisten, joita kannustetaan laadukkaalla ”Luonnosta Sinulle” -Luonnontuotevisalla tutustumaan kotimaisiin luonnontuotteisiin. – – Luonnosta Sinulle -kampanjaan kuuluvan visan sisältö on suunniteltu

yhteistyössä Biologian- ja Maantieteen opettajien liiton kanssa. – – Kilpailu osoitettiin juuri kahdeksaluokkalaisille, koska heidän biologian kurssissaan käsitellään syksyn metsän satoa ja suon kasveja. Ilkka 21.10.04

Suupohjan koululaisille Venäjä-tietoutta

Yhdeksäsluokkalaiset Niko Kaarto ja Joonas Viinikka kuuntelivat Salon kertoilua kiinnostuneina. Silti venäjän kielen opiskelu ei vielä ainakaan houkuta. – – Koulukierros on osa Suomi-Venäjä -seuran juhlavuotta. Ilkka 25.11.04

Koulun tempaukset ja kampanjat -juttuihin liittyy usein kuvia, joissa kuvataan oppilaita osallistumassa tapahtuman toimintaan. Joissakin kuvissa on mukana opettaja tai luennoitsija. Kuvissa näyttäytyy koulun arkityö oppilaiden ja opettajien tekemisen kautta.

Koulussa *juhlitaan*, kun koulu täyttää vuosia tai koulu vihitään käyttöön. Itsenäisyyspäivää ei juhlita aina varsinaisesti koululla, vaan koko ikäluokka kutsutaan juhlimaan koululaisille järjestetyille juhlavastaanotolle. Koulun juhlista kirjoitetaan vain silloin, jos ne poikkeavat perinteisistä jokavuotisista juhlista. Yksi juttu käsitteli joulujuhlaa. Uutiskynnys oli ylittynyt, sillä koululla oli viimeinen joulujuhla, koulun toiminnan lakatesa keväällä.

Koulun tapahtumista juhliin liittyvät jutut:

- Ilkka 2.10.04 Viikon juhlat sadan kouluvuoden jälkeen Peräseinäjoen Haapaluomalla
Lukukinkerien tukkajuhlat tutuksi Haapaluoman kyläkoulun oppilaille, koulu perustettiin kuntaliitoksen yhteydessä
- Ilkka 3.10.04 Satavuotias Keskikylän koulu porskuttaa innolla eteenpäin
- Ilkka 26.10.04 Oravan kyläkoulussa juhlivat Kauhavan ja Lapuan lapset
”Mun paappakin on 80, mutta tuntuu nuoremmalta kuin tämä koulu”, arvioi Matias Mäkinen
Millaista koulussa oli ennen?
- Ilkka 12.11.04 ”Uskomattoman hieno koulu”
Uudet koulutilat ja 80-vuotias yhteiskoulu juhlan kohteina Isossakyrössä
- Ilkka 20.11.04 Ritämäen koulu juhlii vatsatanssin tahdissa
- Ilkka 21.11.04 Vihkiäisesitys meinasi olla salaisuus
- Ilkka 28.11.04 90 vuotta koulua Kokonkylässä
- Ilkka 2.12.04 Pihlajapuistossa riemuitaan uusista tiloista
Pihlajapuiston oppilaille uudet koulutilat mieluinen joululahja
Koulun opettajat ja ohjaajat myös mielissään, koulunjohtajakin sai oman huoneen
- Ilkka 4.12.04 Yhdeksäsluokkalaiset juhlivat itsenäisyyttä

- Seinäjoen yhdeksäsluokkalaisilla oma itsenäisyysvastaanotto
- Ilkka 4.12.04 Ala-asteen perinteeseen kuuluvat piparit ja Tuntematon sotilas
- HS 4.12.04 Pukuloisto kuului lasten itsenäisyysjuhliin
5700 lasta juhlii Finlandia-talossa
- Ilkka 8.12.04 Ruoostaan kuuluisa Harrin koulu juhlii
Koululaisjuhlaa ruokatunnilla päivittäin
Ilmaista kouluruokaa meidän päiviimme
- Ilkka 13.12.04 Luoman koulu elää vahvana kirjailija Tapolan tarinoissa
Kirjailija Katri Tapola: Kyläkoulu antaa lapsen mielikuvitukselle tilaa
Luoman koulu Ilmajoella juhli 80-vuotistaivaltaan koko kylän voimin
- Ilkka 19.12.04 Isojoen kyläkouluissa viimeiset kuusijuhlat

Juhlajutuissa ovat äänen saaneet usein koulun oppilaat, jotka kertovat omasta koulusta ja myös millainen koulu on ollut menneisyydessä. Jutuissa korostuvat lähikoulun turvallinen ja tuttu ympäristö, hyvät työskentelyolosuhteet ja yhteistyö sekä koulun henkilökunnan että ympäröivän yhteisön kanssa. Samansuuntaisia asioita korostavat myös opettajat ja rehtorit sekä vanhemmat, joita on myös käytetty usein lähteinä jutuissa. Lehtikuvissa ovat oppilaat esillä. Heitä kuvataan istumassa asiallisesti yleisönä tai esiintymässä ryhmänä. Juhlavieraat istuvat tai tutustuvat entisajan kouluvälineisiin. Opettajia kuvissa on vähän ja silloinkin he ovat taka-alalla huomaamattomina. Juhla-aiheesta kirjoittaa lähinnä vain Ilkka, mikä selittää juttujen painottuvan maakunnan eri koulujen juhlien kuvaamiseen.

Satavuotias Keskikylän koulu porskuttaa innolla eteenpäin

Vuonna 1988 peruskorjattu koulu on loistavassa kunnossa. Liikuntasali voisi toki olla isompi, ettei tarvitsisi teltassa juhlia, naurahti koulun johtaja Tuula Tervonen. Kyläläisten ja koulun yhteistyö pelaa kitkatta. Lasten vanhemmat voivat ottaa yhteyttä opettajiin milloin tahansa. Oppilaiden isät ovat rakentaneet lähimetsän laitaan seikkailuradan. – – Kylässä asuva Päivi Heinon kasvoilta loistaa tyytyväisyys. Hän on tehnyt tutkimusta, jonka tulokset lämmittävät. – Opettajien taso on todella hyvä. Keskikylän koulun ruokkii oma keittiö. Keittäjä Outi Alanen loihtii oppilaille maistuvia aterioita. Valmistan itse kaikki lihapullista ja kalapihveistä asti. – – – Tämä on pieni ja mukava koulu. Ei tarvitse pelätä kiusaamista tai muita häiriöitä, sanovat neljäsluokkalainen Jasmine Hulkko ja kolmasluokkalainen Emmi Rinta-Erkkilä. Ilkka 3.10.04

Luoman koulu elää vahvana kirjailija Tapolan tarinoissa

Kirjailija Katri Tapola: Kyläkoulu antaa lapsen mielikuvitukselle tilaa

Luoman koulu Ilmajoella juhli 80-vuotistaivaltaan koko kylän voimin

Juhlapuhuja, kirjailija Katri Tapola muisteli lämpimin sanoin entisen koulunsa sallivaa ilmapiiriä, ymmärtäviä kasvattajia ja osaavaa keittäjää, jotka yhdessä tekivät Luoman koulusta lapsen kokoisensa koulun. – – Kyläkoulu oli ja on yhä Tapolan mukaan paras paikka lapselle, sillä siellä on aikaa ihmetykselle ja kiireettömyyttä elää pienen ihmisen tahdissa. – – – Kyläyhteisö suojelee ja asettaa rajat, joiden sisällä lapsi voi turvallisesti ja mielin määrin seikkailla, myös mielikuvituksessa. Yhteisöllisyys onkin kirjailija Tapolan mukaan ihmiselle rikkaus ja hyvinvoinnin lähde, ja kyläkoulu olennainen osa tuota kyläyhteisöä. Ilkka 13.12.04

Oravan kyläkoulussa juhlivat Kauhavan ja Lapuan lapset

”Mun paappakin on 80, mutta tuntuu nuoremmalta kuin tämä koulu”, arvioi Matias Mäkinen

Millaista koulussa oli ennen?

Koululle oli merkittävä muutos, kun oppilaksi siirtyi viime syksynä kymmenen lasta Lapuan Hyypästä ja Hirvijoelta, josta lakkautettiin kouluja. – Opettajat sanoivat, että hirvijokisille pitää olla tosi kilttejä, ettei ne vaihda koulua, koska sitten tämä koulu ehkä lopetetaan. Se olis aivan kauheaa, Katriina sanoo. – – Oppilaat pitävät koulunsa opetusta hyvänä. – – Välitunnilla kaikkien luokkien oppilaat leikkivät keskenään. Ilkka 26.10.04

Toimittajat lainaavat suoraan juhlapuhujien ja muiden ääneen päässeiden puhetta. Kirjoittaja nostaa esille asioita, joiden kautta hän antaa lukijalle tietynlaisen kuvan hyvästä koulusta. Useissa teksteissä tuodaan esille huolta pienten koulujen toiminnan jatkumisesta ja sitä kautta kuntien rahoituksesta. Taloudellisuus ja resurssien jakautuminen heijastuvat myös koulujen arkidiskurssissa usein. Kyläkoulun tarpeellisuutta perustellaan eri jutuissa samankaltaisilla seikoilla, joita ovat mm. hyvä opetus, oma keittiö, yhteistyö, kiusaamattomuus ja turvallisuus sekä yksilöllisyys. Kyläkoulu ja kyläyhteisö muodostavat maanpäällisen onnelan. Vaikka jutuissa ei suoranaisesti aseteta kyseenalaiseksi suurempien koulujen ilmapiiriä tai opetuksen tasoa, sillä niitä ei jutuissa mainita, välittyy tekstien sisällöstä epäluulot suurempia kouluyksiköitä kohtaan.

Kun puhutaan *koulutyöstä* ja *lomista* äänen saavat oppilaat ja opettajat sekä jossain määrin myös vanhemmat. Otsikot on laadittu lapsenomaisiksi ja osittain humoristisiksi. Otsikon kautta on osa teksteistä haluttu suunnata lehden nuoremmille lukijoille, sillä ryhmän jutuista joitakin on julkaistu lasten ja nuorten omalla palstalla ja juttujen teki-jöinäkin ovat olleet lapset ja nuoret. Vaikka huumorin avulla saadaan nuoremmat lukijat aktivoitua, juttujen merkittävyys heikkenee. Yhteiskunnassa lapset ja nuoret eivät kuulu

auktoriteettiaseman omaaviin kansalaisiin, jolloin heidän sanottavansakaan ei ole yhtä pätevää kuin arvostetussa asemassa olevien.

Koulun tapahtumista opetukseen ja lomiin liittyvät jutut:

- Ilkka 7.10.04 Käännös, täyttö ja mahan ompelu!
 Kukonaskelia ja harakanvarpaita
 Vasarasta virkkuukoukkuun
- Ilkka 9.10.04 Loma tulee tarpeeseen
- HS 10.12.04 Viides luokka muuttaa kaiken
- HS 13.12.04 Työharjoittelu voi olla piinaa tai unelmien täyttymys
 Työtä se on pienoismallien rakentaminenkin
 Huono koulussa voi olla hyvä töissä
- HS 17.12.04 Korttikaupalla leirikouluun
- Ilkka 17.12.04 Joululoman odotettu ilopuhtitankkaus vaihtuikin piparkakkuleipomusvapaaksi
- Ilkka 24.12.04 Joulupussin tulevaisuus vaakalaudalla
- Ilkka 23.1.05 Lukutoukan parhaat kirjat
- HS 26.1.05 Ressussa suurin häpeä oli laulaa
- HS 10.2.05 Riemastus kouluun pääsemisestä kuihtui lomakkeiden täyttöön
 Helsingin tulevat ekaluokkalaiset ilmoittautuivat kouluun
 Pipo päässä kohti koulun penkkiä
 Koulutulokkaita aiempaa vähemmän
- Ilkka 18.2.05 Kuin itsestään kirjojen maailmaan
- Ilkka 18.2.05 Tunnissa 60 tai 70 sivua Potteria

Koulun muutos tulee esille taitoaineisiin ja oppilaiden yksilöllisyyteen suhtautumisena. Koulun tavoitteita tuodaan esille ja oppilaiden kannustamista ja tukemista koulunkäynnissään. Koulun muutoksesta puhuttaessa muodostuu kuva itsetuntoa tukevasta nykykoulusta. Toisaalta jutuissa tuodaan esille tämän päivän koulun vaativuutta ja työn paljoutta, joka rasittaa sekä opettajia että oppilaita.

Käännös, täyttö ja mahan ompelu!

Kukonaskelia ja harakanvarpaita

Vasarasta virkkuukoukkuun

Ainakaan tylsää käsitöissä ei ole, siitä todistaa into ja puheensorina, jolla tunti etenee. – – Purkamista täyttämistä ja ompelua. Opettaja ei ehdi lopettaa edellistä lausetta, kun jo pitää ottaa kantaa silitykseen, lakon tehneeseen ompelukoneeseen ja neulanvalintaa. Nopeimmat ovat saaneet matonsa jo valmiiksi ja heille pitää keksiä äkkiä lisäpuuhaa. – – kaksoistunnin aikana on turha edes haaveilla istahtamisesta. Toisaalta käsityöluokassa ei ole opettajanpöytääkään. – – Käsityön opetus-

suunnitelmat ovat yllättävänkin tarkkoja ja vaativia. – – Tunteja on rajallinen määrä ja siinä ajassa pitäisi saada ainakin perusasiat haltuun. – – Aikaansa seuraava opettaja kuuntelee oppilaiden toiveet. Ilkka 7.10.04

Työharjoittelu voi olla piinaa tai unelmien täyttymys

Työtä se on pienoismallien rakentaminenkin

Huono koulussa voi olla hyvä töissä

TET tarkoittaa yhdeksäsluokkalaisten kahden viikon työhöntutustumisjaksoa. Onnistunut TET-jakso voi helpottaa jatko-opintopaikan valintaa, antaa itseluottamusta ja parantaa sosiaalisia taitoja. – – ”Oppilaat, jotka eivät pärjää niin hyvin koulussa saattavat saada loistavia arviointeja työtaidoistaan. Onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä nuorille”, Tikkanen (opinto-ohjaaja) kertoo. Hän kannustaa oppilaitaan kokeilemaan myös ammatteja, joihin eivät muuten tutustuisi. Tyttöjä hän innostaa tutustumaan ”miesten ammatteihin” ja poikia esimerkiksi opettajantyöhön. HS 13.12.04

Kuin itsestään kirjojen maailmaan

Koululla on viime vuosina tehty paljon työtä sen eteen, että kaikki oppilaat pääsisivät kiinni kirjallisuuden maailmaan. (erityisopettaja) Ilkka 18.2.05

Loma tulee tarpeeseen

Tutkimusten mukaan syyslukukausi kuormittaa opettajia kevättä enemmän. – – – Joistakin opettajista on näkynyt ärtyisyyttä, he sanovat (kaksi oppilasta). – – – Kokeet ja läksyt uuvuttavat. (oppilaat sanovat) – – – Työ on urakkaluonteista. (opettaja sanoo) – – Seinäjoella tehdyn selvityksen mukaan suurin osa opettajista ja oppilaista kannatti viikon mittaista syysvapaata. – – Vapaa tulee tarpeeseen, sillä kouluelämä kuluttaa. (opettaja sanoo) – – Syysloma saattaa tuottaa monelle perheelle päivähoito-ongelmia, jos äiti ja isä käyvät työssä. Ilkka 9.10.04

Jutuissa käytettiin paljon suoria lainauksia ja kuvia oppilaista. Muutamassa kuvassa oli opettaja mukana työskentelemässä luokassa yhdessä oppilaidensa kanssa. Kuvista välittyy rauhallinen, mutta touhukas työilmapiiiri. ”Käännös, täyttö ja mahanompelu” -jutussa kuvien avulla muodostuu näkemys nykyaikaisesta opetuksesta. Lähikuvassa on poika leikkaamassa kangasta. Lisäksi on kuvia käsitöissä tarvittavista nykyaikaisista välineistä kuten höyrysilitysraudasta, ompelukoneesta ja laadukkaista saksista telineestä.

Ari Niemi on saanut kymmenen palan matonsa valmiiksi ja keskittyy nyt frisbeen leikkaamiseen.

KUVA 2. Käännös, täyttö ja mahan ompelu! (Kuva Heikki Hakanen, Ilkka 7.10.04)

Mennyt koulu aika esitetään humoristissävyyteisesti, vaikka teksti kuvaa niitä piirteitä koulusta, jotka ovat aiheuttaneet turhautumista erityisesti oppilaissa, mutta myös opettajissa, eivätkä ole siten tukeneet itsetunnon rakentumista. Vaikeiden asioiden esittäminen huumorin kautta, mitätöi asian merkittävyyttä ja myös lukija voi vapautua mahdollisista ahdistavista koulumuistoistaan. Huumorin avulla asioista pystytään kertomaan usein enemmän ja avoimemmin kuin muuten olisi mahdollista, sillä purevatkin kommentit pehmenevät kun huomataan, että kyseessä olikin vitsi, jota ei tulekaan ottaa vakavasti.

Käännös, täyttö ja mahan ompelu!

Kukonaskelia ja harakanvarpaita

Vasarasta virkkuukoukkuun

Kaukana ovat ne ajat, kun äiti joutui ompelemaan käyttökeltottoman muhvin ja mummu kirjoitti kappiopyyhkeitä. Nykyään kässäntunti on iloinen asia, jonka aikana valmistuu muodikkaita kapineita. Lapanenkin on yhä voimissaan. – – Käsityö perimmäinen idea ei suinkaan ole se valmis työ. Sa-

mallahan opitaan käden näppäryyttä, suunnittelutaitoa, pitkäjänteisyyttä... Itse asiassa kouluissa pitäisi olla paljon enemmän käsityötunteja! vakuuttaa Asu. (opettaja) Ilkka 7.10.04

Viides luokka muuttaa kaiken

Viidennellä luokalla tulee paljon uutta asiaa. – – Opettaja Hanna-Marja Niemen mielestä osaamisesta ei pidä arvostella liian aikaisin numeroilla, koska ne eivät välttämättä kero kaikkea. Viidennellä voi jo antaa numerotodistuksen, mutta itse haluaisin kyllä sen rinnalle sanallisia arvioita. Reaaliaineet pystyy arvioimaan numerolla, mutta taideaineet, kuten kuvaamataito ja musiikki, olisi helpompi sanallisesti arvioida. HS 10.12.04

Ressussa suurin häpeä oli laulaa

”Yksikään pojista ei koskaan laulanut. Sanat kyllä lausuttiin hakkaavalla nuotilla.” (entinen oppilas) Silloisessa poikakoulussa oli Raittilan mukaan ehdoton kunniakoodi: kiduta tai vaikka tapa, vaan mies ei laula. – – Raittila myöntää, että hän ei saata kuvitella toista yhtä turhauttavaa pedagogista tehtävää. – – ”Kahdeksansataa poikaa sulloutui pihaan korkean kalteriaidan taakse kuin keskityleirivangit”, Hannu Raittila kertoo. – – Ensimmäiseltä luokalta lähtien hän opiskeli ranskaa. ”Enkä oppinut tuon taivaallista”. HS 26.1.04

Käännös, täyttö ja mahan ompelu!

Kukonaskelia ja harakanvarpaita

Vasarasta virkkuukoukkuun

Jyväskylässä Suomen käsityön museossa oli jokin aika sitten mainio, koulukäsitöitä vuosien varrelta esittelevä näyttely. Mainio se oli siksi, että sinne ei ollut kelpuutettu vain kymppien oppilaiden viimeisteltyjä luomuksia, vaan vitriineissä esiteltiin toinen toistaan onnettomampia yritelmiä. – – Tekeleensä näyttelyyn luovuttaneet, nyt jo aikuiset ihmiset, esittelivät tuotoksiaan kuitenkin ylpeänä. Ilkka 7.10.04

Teksteissä on selkeä ero puhuttaessa tämän päivän koulutyöstä ja siitä koulusta, jota muistellaan. Toisaalta on havaittavissa yksilöllisyyden ja oppilaiden erilaisuuden huomioonottamisen korostuneen nykykoulussa. Toisaalta kielteiset kokemukset koulusta eivät ole aiheuttaneet estettä itsetunnon myönteiselle rakentumiselle ihmisen myöhemmissä elämänvaiheissa.

Opettajien täydennyskoulutus ja opetussuunnitelmat sisältyvät myös koulun arkipuheeseen. Ääneen pääsevät kirjailija, professori, opetusneuvos, dosentti, opettajien ammattijärjestöjen puheenjohtajia, opetushallituksen ylijohtaja ja ylitarkastajia, yritysten johtajia, opetustoimen päälliköitä, pankkivirkailija, opettajia ja oppilaita. Puheenaiheita ovat äidinkieli ja kieliopinnot, yrittäjäyyskasvatus, säästäväisyyskasvatus, historian opettami-

nen, kasvien tunnistaminen, terveystiedon opettaminen, oppilaiden yhteiskunnallinen osallistuminen ja kestävä kehitys. Yhtenä aiheena on myös opettajien työssä jaksamisen vahvistaminen. Lehtien välillä on eroja juttujen sisällössä ja lukumäärässä. Helsingin Sanomat kirjoittaa opettajille suunnatusta täydennyskoulutuksesta lainaten opetushallituksen tarkastajia ja johtajia, kun taas maakuntalehti Ilkka kirjoittaa yksittäisestä opettajien koulutustapahtumasta ja opetussuunnitelman sisällöistä paikallisten järjestöjen tai yritysten osallistumisen kautta.

Koulun arkipuheesta opetussuunnitelmiin ja täydennyskoulutukseen liittyvät jutut:

Ilkka 3.10.04 ”Kielen kaventumisesta ei saa syyttää nuorisoa tai televisiota”

Kirjailija Kirsti Manninen painottaa, että opettajien tulisi rohkaista nuoria puhumaan omalla murteellaan

Ilkka 8.10.04 Jätejengi jakaa tietoa kouluissa ja päiväkodeissa

Ilkka 8.10.04 Opettajille etsitään keinoja kannustaa kansalaisvaikuttamiseen

HS. 18.10.04 Kasvien keruu kouluissa uuteen aikaan

Pienten kasvien miniprässi pannaan mikroaaltouuniin

Opettajille annettiin tuoreimmat määritys- ja prässäysohjeet

Ilkka 19.11.04 Opettajat hakevat intohimoa ja tunneälyä työhönsä

HS 23.11.04 Tuhat opettajaa voi täydentää omaa yrittäjyysoppiaan

Kouluja varten koottu sata mallia yrittäjyyskasvatusta varten

HS 21.11.04 Tieto vähentää tuskaa

Ilkka 24.1.05 Äidinkielen opettajat kyselyssä: Tekstiviestien lähettelystä etua ja haittaa nuorten kielitaidolle

Opettajat heittivät vapaalle

HS 28.1.05 Opettajien digiaineistosta 90 prosenttia internetistä

Opetuskäyttö keskittyy pariinkymmeneen sivustoon

Ilkka 2.2.05 Ilmajoen kouluille terveystiedon oppikirjoja

Ilkka 7.2.05 Kielivalinnat kouluissa jälleen ajankohtaisia

Peruskoulujen kielivalinnoissa huoltajien syytä punnita opiskelun hyödyt ja haitat

Ilkka 22.2.05 ”Säästäväisyyskasvatus kouluihin takaisin”

Opettajille ollaan halukkaita antamaan tehtäviä, joista tulisi huolehtia muiden tehtävien lisäksi (Ilkka 22.2.05). Koulun oletetaan huolehtivan oppilaan kasvatuksesta aktiiviseksi, vastuunsa tuntevaksi kansalaiseksi (Ilkka 8.10.04, HS 23.11.04). Arvovaltaiset lähteet antavat ohjeita opetuksen sisällöstä. Osa lähteistä toimiikin opettajien kouluttajina tai päättää valtakunnan tasolla opetussuunnitelmista (HS 18.10.04, HS 23.11.04, HS 21.11.04). Opetussuunnitelmaudistukset ja sitä kautta opetukseen liittyvät muutokset

esitetään myönteisenä kehityksenä. Opettajat, jotka pääsevät ääneen, ottavat muutokset innokkaasti vastaan (HS 18.10.04, Ilkka 2.2.05).

Oman äidinkielen kirjoittaminen ja puhuminen nousee vahvasti esiin Ilkan jutuissa, jotka ilmestyivät lokakuun kolmas päivä ja tammikuun 24. päivä. Ensimmäinen liittyy kielten opettajien ja toinen äidinkielen opettajien koulutuspäivään, jotka mainitaan lyhyesti juttujen alussa. Varsinaisesti opettajien koulutus ei ylitä uutiskynnystä, vaan toimittajat ovat valinneet uutisoitaviksi aiheiksi nuorten puhuman murteen ja tekstiviestit, jotka kumpikin ovat esiintyneet eräinä median ajankohtaisina puheenaiheina. Se, mikä koulutuspäivien teemana oli, ei lukijalle selviä.

”Kielen kaventumisesta ei saa syyttää nuorisoa tai televisiota”

Kirjailija Kirsti Manninen painottaa, että opettajien tulisi rohkaista nuoria puhumaan omalla murteellaan

Kirjailija Kirsti Manninen painottaa, että opettajien tulisi rohkaista nuoria puhumaan omalla murteellaan – Olin vuosi sitten puhumassa vanhempainillassa, jossa vanhemmat valittivat nuorten kielen köyhtymisestä. – Hän kertoo sanoneensa vanhemmille suoraan, että turha kielen kaventumisesta ja yhdenmukaisuudesta on nuorisoa tai televisiota syyttää. – useimmat meistä ovat koulutuksen ja uuden asuinpaikan myötä unohtaneet murteensa ja siirtyneet puhumaan entistä kapeampaa yleissuomea. – Soli melkeen ku herätyskokouksessa. Ja silloin naiskuulijat tunnustivat, että heistäkin murre oli aikoinaan kitketty pois nauramalla. Murrebuumista huolimatta, murre leimaa puhujaansa vieläkin. – Kouluissa pitäisi rohkaista myös kertomaan omalla kielellään. Maa- ilma opettaa sitten paperikieltä, jos joku sitä tuntee tarvitsevansa. Ilkka 3.10.04

Jutun otsikoista syntyy vaikutelma, että opettajat syyttävät nuorisoa kielen kaventumisesta. Kun juttua lukee pidemmälle, huomataan, että kirjailija onkin sanonut näin vanhemmille. Yhdeksi syylliseksi mainitaan koulutus ja yhdistelemällä toimittajan esille nostamia asioita voi olettaa, että kielen kaventumisesta voidaan syyttääkin koulua ja opettajaa, jotka eivät riittävästi rohkaise oppilasta itseilmaisuuksiin. Toimittaja käyttää retorisia keinoja totuusvaikutelman aikaansaamiseksi suoria lainauksia, jolloin väite vaikuttaakin lähteenä olleen mielipiteeltä eikä toimittajan omalta käsitykseltä ja samalla vastuu mielipiteestä siirtyy lähteelle luoden kuvan väitteen olevan totta. (Jokinen 1999, 137).

*Äidinkielen opettajat kyselyssä: Tekstiviestien lähettelystä etua ja haittaa nuorten kielitaidolle
Opettajat heittivät vapaalle*

Kolmannes äidinkielen opettajista oli Ilkan kyselyssä sitä mieltä, että tekstiviestikulttuuri vaikuttaa nuorten suomen kielen taitoon. Kyselyyn vastasi 24 opettajaa. Heidän vastauksistaan löytyi 19 kielivirhettä. (Jutun ingressi)

– – Enemmistö opettajista (16) oli sitä mieltä, ettei tekstiviestikulttuurilla ole nuorten kielitaitoon vaikutusta. – – Puolet vastaajista kirjoitti mielipiteensä juuri niin huolimattomasti ja kirjoitussäännöistä piittaamatta kuin nuoret tekstiviesteissään. – – kun kielimuodon valinta on vapaa, miksi äidinkielenopettaja panee näin helposti sääntöpussin naulaan? Eikö huoliteltu, perussääntöjä noudatettava kieliasu ole kohteliaisuutta vastaanottajalle? Ilkka 24.1.05

Toimittaja esittää lukuja, joiden kautta väite vaikuttaa mitattavissa olevalta ja ristiriidattomalta. Kolmannes äidinkielen opettajista tarkoittaa tässä tapauksessa 7 opettajaa, mutta määrällistämisen kautta ilmiö todistetaan uskottavaksi ja yleistettäväksi. (Jokinen 1999, 146.) Toisaalta voidaan pohtia, johtuuko toimittajan ärtymys kirjoitusvirheisiin siitä, että hän kokee opettajien aliarvioivan hänen tutkimustaan, eikö vastauksia tullut riittävästi, oliko tekstejä hankala lukea virheiden vuoksi vai ovatko opettajien tekemät kirjoitusvirheet merkki ammattitaidon puutteesta.

Toimittajat rakentavat kummassakin jutussa kuvaa opettajasta, jonka toiminta on virheiden etsimistä ja virheitä tehneiden aliarvostamista. Historian siipien havina tuntuu liittyvän kuvaan mukaan, sillä menneinä vuosikymmeninä kielten - ja äidinkielen opetuksessa painottui myös virheiden etsiminen ja karsiminen. Menneisyyden koulukokemukset voivat heijastua myös tähän päivään käsityksenä nykykoulun tavoitteista ja opetusmenetelmistä. Jutuissa eivät opettajat pääse ääneen, vaan toimittajat.

Opettajan ammattiin liittyvässä puheessa äänen saavat yksittäiset opettajat, jotka ovat kunnostautuneet työssään ja ovat huomion kohteena tästä syystä tai he työssään ovat näkyvällä tai vastuullisella paikalla esimerkiksi rehtorina (liite 1). Lehtikuvissa opettaja on etualalla, hän katsoo suoraan kameraan ja naisopettajat hymyilevät. Naisopettajien kuvissa taustalla on oppilaita, mutta miehet on kuvattu yksin jokin opetukseen liittyvä esine kuten lentopallo tai kirja kädessä. Opettaja on keski-ikäinen, siististi ja asiallisesti pukeutunut aikuinen. Luotettavuuden ja inhimillisyyden vaikutelma vahvistuu opettajan lähikuvien kautta. Samalla opettajan auktoriteettiasemaa vahvistetaan esittämällä opettaja etualalle lähikuvaan ja oppilasryhmä taustalle. Toisaalta ne välittävät kuvaa pysyvyy-

destä ja perinteestä, josta ei ole kaukana kuva muuttumattomuudesta ja konservatiivisuudesta.

Koulun arkipuheesta opettajan ammattiin liittyvät jutut:

- Ilkka 3.10.04 Seinäjoen koulumuistojen kirja sai kakkososan
- Ilkka 8.10.04 Luonnontieteiden kiinnostavuus vähentynyt
- Ilkka 30.11.04 Rehtorit ovat paljon vartijoita koulujen vahvassa murroksessa
”Olen tiennyt mihin olen tullut”
- Ilkka 21.12.04 Koululiikunta ei ole vaaraksi
- Ilkka 23.1.05 Työstään innostunut opettaja usein monialaisesti lahjakas
- HS 22.2.05 ”Oppilaat ovat fiksuja ja hoksaavia”
Tapasimme Marja-Leena Kolin
- HS 28.2.05 Koulutyö sujuu yhteisillä säännöillä
Tapasimme Anneli Luotosen

Kuinka jutut rakentavat tämän päivän opettajakuvaa. Opettajat kertovat koulun muutoksesta, työmäärän lisääntymisestä, yhteistyöstä kotien kanssa, työstään innostumisesta, esimiesten tärkeydestä, vuorovaikutuksesta koulussa, itsensä kehittämisen merkityksestä, välittämisestä ja toisen huomioimisesta. Äänen ovat saaneet työssään viihtyvät ja työstään nauttivat opettajat. Opettajat puhuvat ongelmistakin myönteiseen sävyyn. Synyy kuva ammattitaitoisesta opettajasta, joka tietää miten koulun tulee toimia. Opettajien puheessa tulee esille vahva sitoutuminen työhön ja oppilaisiin. Opettajan rooli kasvattajana, tietojen ja taitojen opettaminen ja oppimiseen ohjaaminen välittyvät puheesta (liite 1).

Seinäjoen koulumuistojen kirja sai kakkososan

Opettajien kirjoituksista käy Tuula Lahdenmäen mukaan hyvin ilmi se, että kouluelämä on ollut jatkuvaa muutosta peruskoulun alusta saakka. Ilkka 3.10.04

Rehtorit ovat paljon vartijoita koulujen vahvassa murroksessa

”Olen tiennyt mihin olen tullut Kaikkina aikoina ja kaikissa kouluissa rehtorin tulee aina kantaa toivoa mukanaan. Jotta toivo säilyisi koulun muutoksessa, me tarvitsemme rehtoreita. – – Seinäjoen lyseon rehtorina ahertavan Isotalon mukaan rehtoreille jää liian vähän aikaa koulun pedagogiseen johtamiseen. Rehtorin työtään hän kuitenkin pitää hyvin mielenkiintoisena ja haastavana. Ilkka 30.11.04

Työstään innostunut opettaja usein monialaisesti lahjakas

(Sirpa Wass) – – hyvä opettaja on lämmin, persoonallinen ja innostunut. Opettajat hakevat työhön motivaatiota eri aloilta, muun muassa harrastuksista. Poliitiikka ei innostanut vastaajia, vaikka monet olivat opiskeluaikanaan osallistuneet politiikkaan. Hän huomautti, että työstään innostuneilla opettajilla voi mennä asioita pieleen, mutta he osaavat selvittää ongelmat. – – Innostuksen säilymiseen vielä monien vuosien jälkeenkin vaikuttavat myös esimies ja koko työyhteisö. Ilkka 23.1.05

”Oppilaat ovat fiksuja ja hoksaavia”

Tapasimme Marja-Leena Kolin

Vuoden äidinkielen opettajaksi valittu Koli on jatkuvasti mukana monenlaisissa koulumaailman projekteissa. – – oppilaiden töitä kannattaa tarkastella siitä näkökulmasta, mitä he osaavat. – – Opetus on Kolin mukaan parhaimmillaan vuorovaikutusta. HS 22.2.05

Koulutyö sujuu yhteisillä säännöillä

Tapasimme Anneli Luotosen

”Me opettajat ja koko henkilökunta haluamme huolehtia oppilaistamme hyvin. Siitä meidät palkittiin”, sanoo Anneli Luotonen. Koulusopimus ei ole käskyttämistä, vaan oppilaat ovet sisäistäneet sen keskustelemalla. ”Viikottaisilla ryhmänohjaajan tunneilla puhutaan siitä, mitä on kiusaaminen, sopimaton kielenkäyttö, seksuaalinen häirintä, väkivalta ja rasismi. Opitaan, etteivät ne kuulu kouluun.” HS 28.2.05

Yhteenvedona koulun arkidiskurssista voidaan todeta, että koulun arki näkyy kuvissa, vaikka ne esiintyvätkin juhliin tai tempauksiin liitettyinä, samoin opettajien ja oppilaiden puheessa, vaikka jutut tavallisista koulupäivistä puuttuvat. Opettajat ja oppilaat pääsevät ääneen usein arkidiskurssissa. Poikkeuksena on puhe opettajien täydennyskoulutuksesta ja opetussuunnitelmista, jolloin äänen saavat asiantuntijat, joita ovat koulun ulkopuoliset tahot. Koulun arki koostuu pääasiallisesti erilaisista projekteista ja kampanjoista. Toisaalta vaikuttaa siltä, että arkinen koulutyö ei juttuna ole riittävän kiinnostava ylittämään uutiskynnystä.

Lehtikirjoittelussa koulun arki on kokemuksellista ja vuorovaikutteista. Ziehe (1991, 77-96) esittääkin, että opettaja on suhdetyöläinen, jonka on tuotettava kulttuurisia merkityksiä kohtaamistilanteissa oppilaiden kanssa. Oppimistilanne on tuotettava neuvotteluprosessina, joka merkitsee jokaisen opetustilanteen aloittamista alusta itse tuotetulle perustalle. Vaikka rutiinit ovatkin oppimisen kannalta välttämättömiä koulun arjessa, oppiminen edellyttää myös kommunikointia ja elämyksellisyyttä.

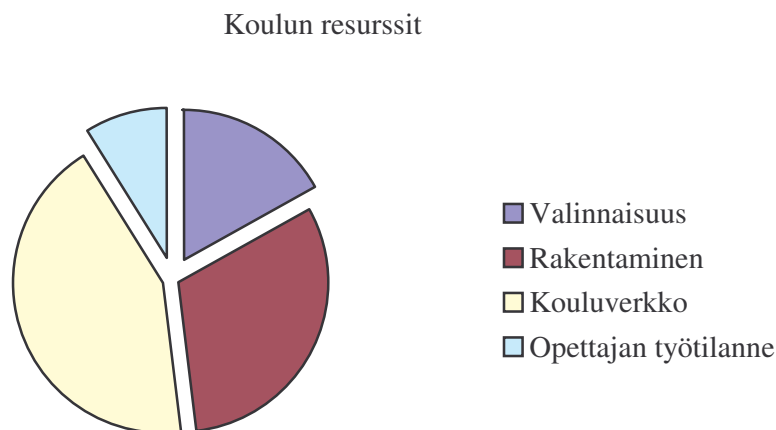
Opettaja Mariam Sandhu-Ovaska avustaa omiaan, ykkös- ja kakkosluokkalaisia ruokailussa.

KUVA 3. Koululaisjuhlaa ruokatunnilla päivittäin (Kuva Kari Löfhjelm, Iikka 8.12.04)

6.3 Koulun resurssidiskurssi

Koulun resursseista kirjoitetaan lehdissä yhtä paljon kuin koulun arjestakin eikä lehtien välillä ole lukumäärässä eroa. Resursseista puhuttaessa puhutaan *valinnaisuudesta, rakentamisesta, kouluverkosta ja opettajan työtilanteesta*. Yhdistävä tekijä kaikelle keskustelulle on kuntien rahoituksen vaikeutuminen ja väheneminen koulupuolella. Va-

kuuttamisen keinoina jutuissa käytettiin usein metaforia. Metaforien avulla voidaan korostaa haluttua vaikutelmaa, jolloin esimerkiksi ongelmat saadaan näyttämään vielä vaikeammilta.

KUVIO 3. Koulun resurssit -juttujen jakautuminen

Eniten lehdistössä keskustellaan kuntien kouluverkosta ja samalla oppilasmäärien pienemisestä sekä koulujen lakkauttamisesta. Kunnallisvaalit syksyllä 2004 ja uusien valtuutettujen valistaminen asiasta nostivat aiheen usein lehtien sivuille. Rakentamisessa, joka oli resursseista käsittelevässä diskurssissa juttumäärältään toiseksi suurin, käsiteltiin sekä uudisrakentamista että saneerausta ja myös käytiin keskustelua siitä, mikä koulu on oikeutettu saamaan rakentamiseen rahoitusta.

Resursseista puhuttaessa korostuu keskustelussa *kouluverkon* kattavuus ja tarkoituksenmukaisuus. Puolet kaikista kouluverkkoon liittyvistä jutuista käsittelee kuntien päätöksiä tai tulevia suunnitelmia kouluverkon pienentämisestä.

Kouluverkko-juttujen otsikot:

- HS 9.10.04 Päiväkotien ja koulujen määrä vähenee edelleen
Lapsia syntyy vähemmän, mutta vanhusten palvelujen kysyntä kasvaa lähivuosina
- HS10.10.04 Ekaluokkalaiset ja eskarilaiset samaan ryhmään Kajaanissa
Kainuun-mallin ulkopuolelle jäävät päivähoito ja peruskoulu yhdistävät toimintansa Kajaanissa
- HS 19.10.04 Pikkukouluja puolustettiin Vantaalla
Harva vantaalainen kunnallisvaaliehdokas kannattaa koulujen lakkauttamista
- Ilkka 31.10.04 Jokikylän koulun tulevaisuus huolestuttaa Laihiolla

- HS 4.11.04 Kyläkoulua pelastetaan ilmaistonteilla
Iin Yli-Olhavan kyläläiset eivät tyytyneet odottamaan opinahjon lakkauttamista
Pienten koulujen näkyvyyttä yritetään nostaa kyläkoulupäivällä
- Ilkka 4.11.04 Koululaisten määrä kasvussa
- HS 12.11.04 Rautkallion koulun lopettaminen puhutti taas Vantaalla
- HS 16.11.04 Vuoden kylä menettämässä koulunsa
- HS 18.11.04 Helsingin kouluja uhkaa kova karsinta
Peruskoululaisten määrä vähenee lähivuosina useilla tuhansilla
- HS 18.11.04 Vanhemmat keräävät nimiä Tammisaloon kyläkoulun puolesta
Saarelle saatiin koulu kaksi vuotta sitten, nyt sitä uhkaa lakkauttaminen
Korttelitalon koulu on niin pieni, ettei keinuihin tarvitse jonottaa
- Ilkka 1.12.04 Koulu uhkaa loppua Ähtärinrannalta
- Ilkka 6.12.04 Ekolan koulu taas lakkautuslistalla
- HS 10.12.04 Kaukurin kyläläiset siirtämässä lapsensa naapurikouluun Perniöön
Kouluevakkoo merkitsisi Kiskolle aiottuja säästöjä suurempia valtion koulutuen
menetyksiä
- Ilkka 14.12.04 Ekolan kyläläiset huolissaan kyläkoulusta
- Ilkka 14.12.04 Lappajärven valtuusto käy maanantaina kiinni kouluverkkoonsa
- Ilkka 19.12.04 Kouluja lakkautetaan Närpiössä
- Ilkka 21.12.04 Alahärmä lopettaa Ekolan kyläkoulun
Alahärmä lakkautti Ekolan kyläkoulun
Kyläläiset olisivat olleet valmiita mittaviin talkoisiin koulunsa puolesta
- Ilkka 21.12.04 Lappajärven kunta lakkauttaa ensi syksyksi neljä kyläkoulua
- HS 21.12.04 Kisko päätti lopettaa kiistellyn kyläkoulun
Järjestysmiehet pitivät liian yleisön ulkosalla
- Ilkka 15.1.05 Sailas kyläkoulujen kimppuun
- HS 24.1.05 Alakoulut vähentyneet puoleen
Helsingissä matka riippuu valinnoista
- Ilkka 27.1.05 Ekolan koulun lakkauttamisesta kunnallisvalitus
Ekolan koulun lakkautuksesta valitus Vaasan hallinto-oikeuteen
Valittajat vaativat valtuuston päätöksen kumoamista, päätökselle halutaan
kiireellinen toimeenpanokielto
- Ilkka 27.1.05 Oma koulu on asukkaille kylän sielu
Ilmajoen Luoman kylälle kaivataan lisää lapsiperheitä, jotta koulu säilyisi
- HS 31.1.05 Perusopetuksen säästökuuri on lopetettava
- Ilkka 2.2.05 Pohjalaiset pitävät kiinni kouluistaan
Muualla kouluverkostoa on perattu rajustikin
- Ilkka 3.2.05 Kuortaneen Salmelta kouluun Lapualle?
Koulun lakkautuspäätös kaiheraa yhä
Kuortaneen Salmen koulun vanhemmat mielivät lähettää oppilaat jatkossa Lapuan

Lakaluomalle

- Ilkka 3.2.05 ”Vastaanottokykyä Lapualla on”
- Ilkka 9.2.05 Piiparin koulun puolesta kansanliike
- Ilkka 9.2.05 Seikkailumetsä koulun pihassa
- HS 9.2.05 Annukka Mickelsson ei pelkää koulujen kuumaa kevättä
Helsingin opetuslautakunnan uusi puheenjohtaja valmistautuu vähentämään kouluja
Tuore kaupunginvaltuutettu oli valmis rohkeampaankin esitykseen
- HS 9.2.05 Liian vähän oppilaita
- HS 16.2.05 Vanhemmat vastustavat Kumpulan koulun lopettamista
- Ilkka 23.2.05 Ekolan kyläkoulun lakkauttamisasia uudelleen käsittelyyn Alahärmässä
- Ilkka 24.2.05 Kouluverkot valintakauhassa
- HS 24.2.05 Helsingin opetusvirasto valmistelee kouluverkon karsimista
Suunnitelmia esitellään kaupunkilaisille kolmena iltana

Toimenpiteitä perustellaan esittämällä lukuja oppilasmäärien kehityksestä tulevaisuudessa ja kuntien valtionavun pienenemisestä. Totuudenmukaisuutta vahvistetaan esittämällä asiantuntijoiden näkemyksiä ja perusteluita. Lähteinä kouluverkkokeskustelussa ovat erilaiset kunnan virkamiehet kuten kunnanjohtaja, hallintojohtaja, opetustoimen johtaja, koulutuskonsultti, tutkimuspäällikkö, opetuslautakunnan puheenjohtaja jne. Osassa jutuista ei lähdettä mainita suoraan, mutta se on pääteltävissä tekstin sisällöstä, jossa useimmiten kerrotaan valtuuston tai lautakunnan kokouksen kulusta ja päätöksistä. Tekstit rakentavat vaihtoehdottoman kuvan tulevista kouluverkoista. Asiantuntijat vaikuuttavat toimenpiteet oikeiksi tilastojen avulla.

Liian vähän oppilaita

Helsingin koulujen määrää vähennetään, koska oppilasmäärä putoaa tuhansilla seuraavien viiden vuoden aikana. Yksityiskohtaisia suunnitelmia hiotaan paraikaa opetusvirastossa. – – Karsimisaikheet ovat saaneet monet opettajat ja vanhemmat varpailleen. – – Opetuslautakunnan kannalta tilanne on hankala, sillä kouluverkon supistamissuunnitelmia pidetään jo nyt selvästi liian varovaisina. – – Kouluverkosta järjestetään kuulemistilaisuuksia, joissa koulujen vähentämisestä huolestuneet voivat purkaa mieltään. HS 9.2.05

Kouluverkot valintakauhassa

Mielipiteissä vähälle huomiolle jäi kuitenkin se, etteivät kunnat ilokseen harvenna kouluverkkoaan, vaan siihen ajaudutaan taloudellisesta pakosta pitkän harkinnan jälkeen. Ilkka 24.2.05

Kahdessa lehtijutussa esiintyy erilaista näkemystä edellä mainitulle vaihtoehdottomuudelle. Ensimmäinen teksteistä onkin kasvatustieteen professorin mielipidekirjoitus.

Perusopetuksen säästökuuri on lopetettava

On käsittämätöntä, että julkisen talouden tasapainoa haetaan edelleen koulutuksen alueelta, vaikka koulutuksen osuus on vain noin 4 prosenttia bruttokansantuotteesta. – – Lamavuosina parissa vuodessa koulutuksesta karsittiin noin kolmannes. – – Kaiken lisäksi säästöt kohdentuivat tilastojen mukaan perusopetukseen ja pienempiin oppilaisiin, sillä samaan aikaan ammattikorkeakoulut, aikuiskoulutus ja yliopistot saivat lisärahoitusta. – – Kunnat näyttävät ennakoivan jälleen valtion-osuuslainsäädännön muutoksia ja karsivat kovalla kädellä. Oppilaspulasta ei ole läheskään aina kyse, vaikka erilaisia oppilasennusteita esitetäänkin. Koulujen lakkauttaminen ei johda todellisiin säästöihin. HS 31.1.05

*Pohjalaiset pitävät kiinni kouluistaan**Muualla kouluverkostoa on perattu rajustikin*

Koko maassa koulujen lakkauttamisvauhti on Hietaniemi-Virtasen (Suomen Kuntaliiton tutkimuspäällikkö) mukaan ollut merkittävästi vauhdikkaampaa kuin opetuksen kysynnän perusteella odotaisi. Rajuinta vähennys on ollut alle 5500 asukkaan kunnissa. Joka yhdeksäs koulu on lakkautettu 5500–20000 asukkaan kunnissa. Kummassakin tapauksessa oppilasmäärä ei ole supistunut samassa suhteessa. Se ei selitä lakkauttamispäätöksiä. Synä oletettavasti ovat olleet sisällölliset tekijät. On haluttu kolmiopettajaisia kouluja ja pedagogisia parannuksia. Ne on pistetty taloudellisten resurssien edelle. Ilkka 2.2.05

Toinen puoli kouluverkkokirjoittelusta sisälsi juttuja, joissa käsiteltiin yksittäisen *koulun lakkauttamista*. Kahden koulun kohdalla lehdet kirjoittivat aiheesta useampaan otteeseen. Kaiken kaikkiaan lehdet kirjoittivat 12 koulusta, joista lakkauttamispäätös oli vireillä tai lautakunta oli jo päättänyt koulun lakkauttamisesta.

Ekolan kyläkoulua käsittelevät jutut:

Ilkka 6.12.04 Ekolan koulu taas lakkautuslistalla

Ilkka 14.12.04 Ekolan kyläläiset huolissaan kyläkoulusta

Ilkka 21.12.04 Alahärmä lopettaa Ekolan kyläkoulun

Alahärmä lakkautti Ekolan kyläkoulun

Kyläläiset olisivat olleet valmiita mittaviin talkoisiin koulunsa puolesta

Ilkka 23.2.05 Ekolan kyläkoulun lakkauttamisasia uudelleen käsittelyyn Alahärmässä

Ilkka 27.1.05 Ekolan koulun lakkauttamisesta kunnallisvalitus

Ekolan koulun lakkautuksesta valitus Vaasan hallinto-oikeuteen

Valittajat vaativat valtuuston päätöksen kumoamista, päätökselle halutaan kiireellinen toimeenpanokielto

Kaukurin kyläkoulua käsittelevät jutut:

HS 16.11.04 Vuoden kylä menettämässä koulunsa

HS 10.12.04 Kaukurin kyläläiset siirtämässä lapsensa naapurikouluun Perniöön

Kouluevakko merkitsisi Kiskolle aiottuja säästöjä suurempia valtion koulutuen menetyksiä

HS 21.12.04 Kisko päätti lopettaa kiistellyn kyläkoulun

Järjestysmiehet pitivät liian yleisön ulkosalla

Juttujen otsikot esittävät kertomuksen kahden koulun lopettamisprosessista. Prosessin alkua ei lukija tiedä eikä prosessin loppuakaan. Lukija voi rakentaa kertomusta annettujen vihjeiden perusteella. Perusteluina toiminnan lakkaamiselle käytetään kustannuksia ja lähes samat luvut esiintyvät perusteena toiminnan jatkamiselle.

Vanhemmat vastustavat Kumpulan koulun lopettamista

”Saamieni tilastojen mukaan Kumpulan lapsimäärä ei ole olennaisesti vähenemässä.” (asukasaktiivisti) HS 16.2.05

Oma koulu, joka on lähellä oppilaita ja koteja, koetaan ehdottoman tärkeäksi kyläyhteisön elinvoimaisuuden kannalta. Koulun lakkauttamisen pelätään hiljentävän koko kylän ja vinouttavan ikärakenteen. Oma koulu on tunteisiin vetoava asia, ja muutosta pelätään.

Oma koulu on asukkaille kylän sielu

Ilmajoen Luoman kylälle kaivataan lisää lapsiperheitä, jotta koulu säilyisi

Tonttejakin on, eli tulijoita varmasti löytyisi, jos vain olisi takeita koulun säilymisestä, Matti Köykkä (vanhempaintoimikunnan puheenjohtaja) sanoi. – Luoman kylä on alkanut nuorentua. On harmi, jos koulu nyt lakkautetaan, sillä silloin kylällä ei ole enää yhtä paljon mahdollisuuksia kehittyä – – Olemme koko ajan kunnostaneet koulua sen, minkä voimme. Mäki-Ranta (kyläläinen) sanoi. Ilkka 27.1.05

Piiparin koulun puolesta kansanliike

Oma koulu on paras. Kauhajoen Piiparin koululaisten ääni raikui, kun joukko äänesti koulunsa puolesta. – – Ei muualle kouluun! Piiparin koululaisten vastaus kajahti yksituumaisen päättäväisesti. Henkilöstönkään mielestä turvallista ja virikkeellistä kasvuympäristöä ei voita mikään vaihtoehto. Ilkka 9.2.05

Vanhemmista äänen saavat vanhempainyhdistysten puheenjohtajat, kylätoimikuntien puheenjohtajat ja muutama aktiivivanhempi. Kunnan päättäjistä lainataan kunnanjohta-

ja, valtuutettuja sekä puheenjohtajaa, sivistysjohtajaa, opetustoimen hallintopäällikköä sekä toista valtionvarainministeriä. Koulujen lakkauttaminen on vaikea toimenpide, jonka perustelemiseen käytetään asiantuntijoiden lausuntoja, arvovaltaisten henkilöiden mielipiteitä ja kvantifioivaa strategiaa. Totuusarvoa nostetaan esittämällä suuria lukuja. (Juhila 1993, 168.)

Ekolan koulu taas lakkautuslistalla

Tervehdyttämispaketin taustalla on kunnan vaikeutunut taloudellinen tilanne. Viime vuoden alijäämä oli runsaat 1,4 miljoonaa euroa. Tänä vuonna alijäämää tulee jälleen, mutta kuitenkin oleellisesti vähemmän. Muutama viikko sitten Alahärmässä vierailleelle toiselle valtiovarainministeri Ulla-Maj Wideroosille viestitettiin kunnan tilanteesta. Wideroos sanoi, että hänelle jäi kuva, että kunnassa on kriisitilanne. Kunta haki tälle vuodelle valtiolta harkinnanvaraista rahoitusavustusta. Hakemukseen kirjattiin miljoonan euron lukema, valtio myönsi 344 000 euroa. Iikka 6.12.04

Kuvia lakkauttamisesta kertovissa jutuissa käytetään jutun täydentämiseksi usein. Kuvissa on iloisia koululaisia joko välitunnilla koulun pihalla leikkimässä tai oppitunnilla. Osassa kuvista on aikuisia ja lapsia mielenosoituksessa koulun puolesta.

Rautkallion koulun oppilaita vanhempineen marssi maanantaina Vantaan valtuustotalolle vastustamaan koulun lakkautussuunnitelmia. Minja Lappi (oik.) kantoi omaa kylttiä.

KUVA 4. Pikkukouluja puolustettiin Vantaalla (HS 19.10.04, Kuva Tapio Vanhatalo)

Kuvissa kaikki koulut, joiden tulevaisuudesta ollaan huolissaan, ovat hyväkuntoisia ja siistejä rakennuksia. Oppilaiden vanhemmat esiintyvät yleensä kuvissa vakavina kuuntelemassa puhetta. Oppilaita käytetään lähteenä kuvailemaan, kuinka hyvä koulu heillä on. Opettajien ääni ei kuulu jutuissa, eikä heitä esiinny kuvissakaan. Kuvien kautta syntyy käsitys toimivista, hyväkuntoisista kouluista, joiden lakkauttaminen ei ole oikea ratkaisu.

Rakentamiskeskustelussa käsitellään koulujen rakentamisen rahoitusta, puhutaan uudisrakentamisesta ja vanhojen koulujen saneerauksesta sekä siitä, kuinka koulurakennukset ovat uhka oppilaiden ja henkilökunnan terveydelle.

Rakentamiseen liittyvät jutut:

- Ilkka 10.10.04 Paalijärven koulu istuu kylämaisemaan
- HS 11.10.04 Lukuisten koulujen remontit kasaantuvat Kuopiossa lähivuosina
Länsi-Puijon oppilaat saavat uuden koulun homekoulun tilalle
- Ilkka 19.10.04 Kurikan Kankaan koululla melkein puolet oireilee
Kankaan koululla hometta
Tuleeko kiistaa, Miedon vai Kurikan koulu ensin
- Ilkka 22.10.04 Keskuskoulun remontti lähiajan isoin kouluhanke Lapualla
- HS 27.10.04 Järvenpään yhteiskoulu korjataan pannuhuoneesta kattoon
Kaupunki nopeutti budjetissaan koulun kunnostusta
- Ilkka 4.11.04 Lapuan keskuskoulun remontti maksaa lähes viisi miljoonaa
- HS 16.11.04 Lagstadin koulun laajennus alkaa ensi vuonna
- HS 17.11.04 Nikinmäen koululle sittenkin aloitusrahat
- Ilkka 2.12.04 Koulukeskus kerralla kuntoon
- HS 4.12.04 Riihimäkeläiset käyvät kasarmikoulua vielä vuosikautia
”Huvikummun aliupseerikoulu säilyy korjausten aikaisena evakkorakennuksena
- HS 11.12.04 Kuopiossa kapinoidaan kouluremontin puolesta
Kaupungin rahapula jättämässä Länsi-Puijon homekoulun väen vuosiksi evakkoon
- HS 16.12.04 Itäkeskuksen koululle runsaan viiden miljoonan euron remontti
- Ilkka 16.1.05 Jalasjärven koulukeskukseen palaa rahaa yli neljä miljoonaa
- HS 18.1.05 Ressun peruskouluun parempi ilmanvaihto uhkasakon voimalla
Huonosta ilmasta valitettu vuosikautia, korjaus tulossa 2009
- Ilkka 20.1.05 Alanurmoon halutaan uusi koulu
- Ilkka 21.1.05 Salipula ajaa koululaiset kylälle Laihialla
”Laihialla aliarvioidaan lapsia”
Salipulan vuoksi koululaiset kävelevät ympäri Laihiaa ilman valvontaa
- Ilkka 30.1.05 Korttesjärvi taistelee yläasteen remonttia valtionosuuslistalle

- HS 31.1.05 Ruotsinkielisen norssin juhlasalia entistetään 1880-luvun asuun
Helsingin vanhin koulu viettää pian 125-vuotisjuhlaa
Arvokas, suojeltu talo vaatii runsasta ja tarkkaa huolenpitoa
- HS 31.1.05 ”Ei kouluja voi museoida, muutoksia on pakko tehdä”
Arkkitehtuuriltaan kiinnostavimmat Helsingin koulut on nyt listattu
Kärkiluokkaan nousi yhdeksätoista koulua
- Ilkka 2.2.05 Kihniö peruskorjaa Kettukallion koulun
- HS 8.2.05 Kallista halparakentamista
- Ilkka 9.2.05 Yläasteen remontti alkaa kesäkuussa Peräseinäjoella
- Ilkka 9.2.05 Kouluista riittää Lapualla puhetta
- Ilkka 19.2.05 Oppilaitosten perustamishankkeisiin 66 miljoonaa euroa
- Ilkka 22.2.05 Kahdelle E-P:n kouluhankkeelle valtionosuus

Koulurakentamisesta syntyy lehtien jutuista mielikuva, että rakentaminen olisi täynnä ongelmia ja rahoituksen puuttumista. Kuitenkin jutuista 70 % käsittelee joko toteutunutta rakennuskohdetta, meneillään olevaa rakentamista tai rahoituspäätöksen saamista ja rakentamisen aloitusta tulevaisuudessa. Kielteistä kuvaa rakentamisesta luodaan korostamalla rakentamisen kalleutta, hitautta ja mahdollisia virheratkaisuja rakentamisessa. Koulujen rakentamisesta konstruoidaan kuvaa erityisesti koulurakentamisen kalleudesta, vaikka kuntien rakennuskohteet ylipäättänsä ovat kustannuksiltaan mittavia.

Järvenpään yhteiskoulu korjataan pannuhuoneesta kattoon

Kaupunki nopeutti budjetissaan koulun kunnostusta

”Kustannusarvio on 6,3 miljoonaa euroa. Rahaa kuluu niin paljon, koska tilat korjataan kellarista kattoon”, koulun rehtori Anne Toivanen sanoo. HS 27.10.04

”Ei kouluja voi museoida, muutoksia on pakko tehdä”

Arkkitehtuuriltaan kiinnostavimmat Helsingin koulut on nyt listattu. Kärkiluokkaan nousi yhdeksätoista koulua Ruotsinkielisen norssin juhlasalia entistetään 1880-luvun asuun

Korjaaminen etenee rehtorin mielestä tuskastuttavan hitaasti. ”Näin arvokas talo vaatii huolenpitoa, mutta koko ajan on tapeltava korjauksista, ja joudun lähettämään jatkuvasti kirjeitä opetusvirastoon. Nyt muistutan siitä, että oppilaiden vessat ovat huonossa kunnossa”, Nyholm puhisee. HS 31.1.05

Riihimäkeläiset käyvät kasarmikoulua vielä vuosikausia.

”Huvikummun” aliupseerikoulu säilyy korjausten aikaisena evakkorakennuksena HS 4.12.04

Itäkeskuksen koululle runsaan viiden miljoonan euron remontti HS 16.12.04

Jalasjärven koulukeskukseen palaa rahaa yli neljä miljoonaa Ilkka 16.1.05

Diskurssissa puhutaan kohteiden kiireellisyydestä ja tärkeydestä. Vastakkainasettelua esiintyy koulujen rakentamisen ja kunnan muunlaisen rakentamisen välillä, koko maan koulujen välillä ja kunnan eri koulujen välillä. Lukijoita ja päättäjiä pyritään vakuuttamaan tietyn kohteen rahoituksen saamisen välttämättömyydestä. Perusteena kerrotaan terveydelliset seikat, rakennuksen surkea kunto tai oppilaiden turvallisuuden vaarantuminen. Asiaa esitellään lainaten monia saman näkemyksen omaavia henkilöitä ja näin rakennetaan kuvaa yleisesti hyväksytyistä mielipiteistä, joka muodostaa totuuden. Retorisena keinona käytetään konsensusta. Samoin asiaa vahvistetaan me-retoriikalla, jolloin luodaan yhtenäinen kuva joukosta, jolla on yhteinen päämäärä. (ks. Jokinen 1999, 138–141.)

Kuopiossa kapinoidaan kouluremontin puolesta

Kaupungin rahapula jättämässä Länsi-Puijon homekoulun väen vuosiksi evakkoon

Oppilaiden vanhemmat ja alueen asukkaat ovat nousseet barrikadeille pahoista homevaurioista kärsivän koulunsa puolesta. – – ”Meillä on hirveä huoli siitä, milloin tänne rakennetaan uusi koulu”, sanoo vanhempainyhdistyksen rahastonhoitaja Ritva Silvennoinen, 31. – – Kuopion talousarvioesityksessä on kaupungin rahapulankin takia uutena kouluinvestointina vain klassisen lukion peruskorjaus. HS 11.12.04

Vakuuttavuutta rakentamiskurssissa on vahvistettu metaforien avulla. Puhutaan kapinasta, barrikadeille noususta, taistelusta, uhkasta, evakosta, tappelusta, vakavasta asiasta, kärsimisestä, palamisesta, joten sotatilanne on menossa. Ketä vastaan sotaa käydään. Taistelussa rahoituksesta sodan voittajia ovat jotkut kouluista, mutta rahoitusta ei riitä kaikille, ja osa kouluista häviää taistelun sillä kerralla.

Rakentamisesta puhuttaessa puhutaan ongelmista. Osa ongelmista selitetään ratkaistuksi toiminnan kautta, mikä tarkoittaa rakentamisen käynnistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä. Osa ongelmista ei ratkea, sillä sen ratkaisee raha, jota ei ole ja osa ongelmista ratkeaa rahan avulla. Äänen saaneet lähteet kertovat paljosta työstä, jota tehdään ennen rakentamista ja rakentamisen yhteydessä. Rakentamisen ongelmapuhe uusintaa kuvaa opeuksen ja koulutuksen kalleudesta yhteiskunnalle.

Jutuissa, joissa rakentuu kuva onnistuneesta rakentamisesta, tuodaan esille yhteistyötä jo suunnitteluvaiheessa ja rakennusten monipuolista käyttöä. Toisaalta niiden avulla vakuutetaan investoinnin tarpeellisuutta ja kunnan rahatilanteen helpottumista pidemmällä ajanjaksolla.

Jalasjärven koulukeskukseen palaa rahaa yli neljä miljoonaa

Jalasjärven historian rahallisesti tiettävästi suurin hanke eli koulukeskuksen rakentaminen nielee rahaa noin neljä miljoonaa euroa. – – – Uudessa keskuksessa yhteistyö eri kouluasteiden välillä tiivistyy. Opetuksen keskittyminen samaan kortteliin merkitsee myös tilojen entistä tehokkaampaa käyttöastetta ja opetusresurssien yhteiskäyttöä. Mäkiranta (rakennuttajainsinööri) sanoo, että koko keskusta on tarkoitus lisäksi hyödyntää voimakkaasti myös kuntalaisten monipuolisena harrastustilana ja erilaisten isojenkin tilaisuuksien järjestämipaikkana. Ilkka 16.1.05

Paalijärven koulu istuu kylämaisemaan

Tuomisalon (arkkitehti) mukaan koulurakennuksen muotokieli ja tyyli lähtevät pitkälle kyläläisten toiveista sekä maisemallisista vaatimuksista. – – Tilaratkaisut on laadittu henkilöstön esittämien tarpeiden ja toiminnallisten suunnitelmien pohjalta. – – Tilojen käyttäjät ovat tyytyväisiä taloon – Mitään puutteita ei ole huomattu, sanoo koulunjohtaja Tapio Kantokoski. – – Myös iltakäyttö on vilkasta. Viikottaista toimintaa taitaa olla jokaiselle päivälle. Kantokoski muistelee. Ilkka 10.10.04

Valinnaisuus puhutti enemmän pääkaupunkiseutua. Otsikoissa käytettiin metaforia kuten opetuskapina, kytee, kiista, jakaa, leikataan, veisi, uhka, pullistelee, joiden kautta muodostuu huolestuttava kuva valinnaisuudesta. Metaforat rakentavat kuvaa uhkaavasta tilanteesta, jonka estämiseksi on tehtävä jotakin. Samalla tuotetaan näkemys ristiriidasta, jolle ei kyetä esittämään ratkaisua.

Valinnaisuuteen liittyvät jutut:

- HS 5.10.04 Erikoistuminen jakaa puolueita
Helsingissä vasemmisto ja vihreät epäilevät, kokoomus myönteisin
- HS 5.10.04 Koulujen vapaudet jakavat puolueita
Vantaan Havukallion koulussa oppilaat puhuvat 15:tä eri kieltä
Kouluissa leikataan viimeiseksi opetuksesta
Kolmen koulun yhdistäminen veisi Vantaan Havukallion pienryhmät
- HS 9.10.04 Joroisissa panostetaan kielenopetukseen
Monipuolinen kieliohjelma palkittiin
- Ilkka 10.11.04 Kristillinen koulu -hanke ei ole edennyt
- HS 12.11.04 Vapaaehtoinen kielenopiskelu vaikeutuu Vantaalla
- HS 13.11.04 Opetuskapina kytee Espoon syksyssä

- Ilkka 21.11.04 Köpingin koulu yhteistyön oiva näyte
- HS 29.11.04 Järvenpäässä kiistaa musiikinopetuksesta
Osa opettajista ja vanhemmista haluaisi erillisten musiikkiluokkien tilalle painotettua opetusta
- HS 3.2.05 Oppilaiden vähyys uhkaa kielikylpyopetusta
- Ilkka 3.2.05 A2 kielen lakkauttaminen puhutti Ilmajoen uutta sivistyslautakuntaa
- HS 12.2.05 Lahteen puuhataan kristillistä koulua
- HS 13.2.05 Kansainvälisiä kouluja perustetaan koko ajan lisää isoihin kaupunkeihin Vieraskielisestä opetuksesta tullut kunnan vetovoimatekijä
- HS 13.2.05 Espoon kansainvälisen koulun opettajat seitsemää kansallisuutta
Sopivasta englanninkielisestä oppimateriaalista on pulaa
- Ilkka 14.2.05 Peruskoulun erikoisluokat pullistelevat oppilaista

Valinnaisuudesta puhuttaessa sekoittuvat käsitteet valinnanvapaus, oikeus yksilölliseen opetukseen, erikoistuminen ja erityisopetus. Samalla asetetaan näitä asioita vastakkain, johon vielä lisätään kuntien budjetti, säästöt, opetus ja sosiaalipuoli sekä puoluepolitiikka. Keskustelu on poliittisesti väritynyttä puhetta arvovalinnoista ja viime kädessä puhetta rahasta, vaikka sitä ei teksteissä aina suoranaisesti esitetäkään, vaan eri näkökantoja tuodaan esille, ja annetaan kuva tasapuolisesta asioiden esittämisestä.

Köpingin koulu yhteistyön oiva näyte

Se, että samalla tontilla toimii harjaantumiskoulun lisäksi peruskoulu, sitoo kehitysvammaisia Seppälän (kansanedustaja) mukaan yhteiskuntaan. – – – Nyt pitäisi päättää, minne valtionavut ohjautuvat. Että ne menisivät sosiaali- ja terveystieteille. Länsi-Suomen lääninhallituksen kouluneuvos Maria-Terttu Hautanen-Jokelan mukaan – – – Jokaisella lapsella on oikeus opiskella ja kehittää itseään omien edellytystensä mukaisesti. Hyvän koulun tunnusmerkkejä ovat opetuksen sisältö, opetus- ja opiskelumenetelmät, mutta ennen kaikkea se, että koulussa vallitsee hyvä oppimisilmapiiri. – Kaikessa tässä tarvitaan hyvät olosuhteet, hän painottaa. Vaikka koulujen resurssit ovat rajalliset, on Köpingin koulu Hautanen-Jokelan mukaan esimerkki siitä, miten hyvän, pitkäjänteisen ja ennakkoluulottoman suunnittelun turvin ajanmukaiset koulupalvelut mahdollistuvat. Ilkka 21.11.04

Opetuskapina kytee Espoon syksyissä

Opettajat ja valistuneet lasten vanhemmat lähtevät puolustamaan etujaan: Opetuksesta ei ainakaan leikata mitään, jos Espoo haluaa säilyttää maineensa sivistyskaupunkina... Viesti on selvä: Vain rahalla oppii ja espoolaiset ovat tottuneet saamaan parasta. – – Espoon ahdistus johtuu siitä, että kaupungin talous on kiristynyt huomattavasti. – – Palveluja on pakko verrata toisiinsa ja panna ne tärkeysjärjestykseen: Onko Suomen kallein perusopetus tärkeämpää kuin toimiva hoitotakuu tai

aikuisopetus työväenopistossa ja liikuntaharrastukset? Onko oikein, että kovinta meteliä pitävät hyväosaiset voittavat hiljaiset köyhät, joilla ei ole yhtä hyvin toimivat verkostot? HS 13.11.04

Perusopetus asetetaan vastakkain kunnan sosiaali- ja terveystalouden kanssa. Jokaisen oikeutta oppimiseen korostetaan, mutta koulutoimen kustannukset nähdään kunnan heikon taloustilanteen syynä. Opettajat esitetään oman edun tavoittelijoina, hyväosaisena, itsekkäänä joukkona. Päätöksentekijöiden vastuuta budjettien ennakkosuunnittelussa ja kunnan päättäjien kykyä hahmottaa taloutta kokonaisvaltaisesti ei tuoda jutuissa esille.

Kuntien rahoituksen heikko tilanne ei ole tämän hetken olosuhteista johtuvaa, vaan yhtenä syynä ovat edellisten vuosien virheelliset arvioinnit ja ratkaisut taloudellisesta kehityksestä. Paniikkiratkaisuja joudutaan kunnissa tekemään ja eräs tie talouden tasapainottamiseen on pienentää kuntien työntekijöiden palkkakustannuksia. Koulupuolella se näkyy tuntikehyksen pienenemisenä, joka osaltaan vaikuttaa oppilasryhmien koon kasvuun ja valinnaisaineiden vähentämiseen. Oppilasmäärien väheneminen on taas koko Suomessa tilastollisesti todettavissa oleva asia, joka tietää kuntien päättäjille lisää pohdittavaa, sillä kukapa päättäjistä haluaisi kuulua siihen joukkoon, jota voidaan kutsua oppilaan yksilöllisen oppimisen ja tasa-arvon heikentäjänä.

A2 kielen lakkauttaminen puhutti Ilmajoen uutta sivistyslautakuntaa

Muutoksenhakijoiden mukaan sivistyslautakunta on päätöksiä tehdessään ylittänyt toimivaltuutensa ja tehnyt vastoin lakia. Kunta puolestaan katsoo, kun kyseessä on vapaaehtoinen aine, sen ei ole sitä pakko järjestää. Lisäksi opetuksen järjestäminen on aiheuttanut suuria lukujärjestysongelmia, jolloin oppilaat eivät ole tasavertaisessa asemassa. Opiskelu iltapäivän viimeisinä tunteina kello 15 jälkeen on myös pienille oppilaille rankka. Ilkka 3.2.05

Joroisissa panostetaan kieltenopetukseen

Monipuolinen kieliohjelma palkittiin

”Joroisten esimerkki osoittaa, että kiristyneestä taloudellisesta tilanteesta huolimatta pienelläkin kunnalla on mahdollisuus toteuttaa monipuolista kieltenopetusta”, Sukol (Suomen kieltenopettajat ry) perustelee valintaansa. – – Osa oppilaista kuljetetaan kielitunnille koulukeskukseen, ja lisäpanostusta vaatii myös toisen opettajan palkka. – – Vanhempien ja oppilaitten uskoa vahvistetaan vanhempainilloissa vakuuttamalla, että toisen pitkän kielen voivat valita muutkin kuin kymppin oppilaat. HS 9.10.04

Jutuissa tulee esille, kuinka A2-kielen opetuksen järjestäminen voidaan toteuttaa tai jättää toteuttamatta ja perustella toimenpide eri diskurssilla, vaikka perusteet ovat samankaltaiset. Toisessa vapaaehtoisien kielen järjestäminen todetaan täysin mahdottomaksi jopa oppilaan oikeusturvan kannalta ja jälkimmäisessä jokaisen oppilaan oikeudet ovat perusteena opetuksen järjestämiselle.

Erikoistuminen ja valinnaisuus nousee lehdistössä esiin kunnallisvaalien alla, jolloin halutaan löytää poliittisten puolueiden näkemyseroja ja sen avulla vaikuttaa kuntalaisten äänestämiskäyttäytymiseen. Valinnaisuudesta ei keskustele kouluväki, vaan he saavat olla kertomassa koulunsa opetuksen järjestämisestä asian yhteydessä. Opettajat puhuvatkin eri asiasta kuin poliitikot ja toimittajat. Erikoistumiskeskustelussa sekoitetaan lähikoulut, erilaisten oppilaiden oppimisesta huolehtiminen, eri painotusta antavat koulut ja raha sekä poliittinen valta. Toisaalta lukijalle ei jutuista selviä, miten erikoistuminen puolueita todellisuudessa jakaa, sillä vastaukset ovat hyvinkin samanlaisia. Samoin koulujen valinnanvapaus jää epäselväksi siinä, mitä se tarkoittaa: koulujen vapautta valita opetuksen toteuttamisen keinoja vai valita vaikkapa oppilaansa tai jotain muuta seikkaa.

Erikoistuminen jakaa puolueita

Ehdokkaista hieman yli neljännes lisäisi erikoistumista, ja hieman vajaa neljännes on sitä mieltä, että erikoistuminen on mennyt liian pitkälle. – – Sosiaalidemokraatit korostavat lähikouluista huolehtimista, keskustan mielestä niitä pitää suosia varsinkin nuorimpien oppilaiden kohdalla, ja vihreät kannattivat kattavaa kouluverkkoa, vaikka oppilaiden erilaisuus pitäisi ottaa huomioon. Sen sijaan kokoomuksen ohjelman mukaan ”jokaiselle lapselle, myös lahjakkaille ja erityistä tukea tarvitseville, on luotava mahdollisuus yksilölliseen opetukseen”. HS 5.10.04

Koulujen vapaudet jakavat puolueita

Enemmistö varsinkin vasemmiston ja vihreiden helsinkiläisistä kunnallisvaaliehdokkaista on sitä mieltä, että koulujen erikoistumisen ja valinnanvapauden ei tulisi enää lisääntyä nykyisestä. Puolueista vain kokoomuslaisten enemmistö on valinnanvapauden kasvattamisen kannalla. – – Joka kolmannella koulun oppilaalla on maahanmuuttajatausta. Luokkien lukujärjestysten tekeminen on haastavaa, kun niihin on sovittava omien kielten ja uskontojen tuntien lisäksi suomi toisena kielenä -tunnit. Havukalliolla on myös paljon erityisoppilaita. Suurin osa on Vantaan linjauksen mukaan integroitu yleisopetukseen. Vaikeimpien tapauksien erityisluokkiakin on neljä. – – ”Jos kaupungilla olisi rahaa, koulujen pitäisi olla tällaisia”, rehtori Jukka Savolainen sanoo. – – Vaikka kunnallisvaalien alla kaikki puolueet puhuvat kauniisti opetuksen puolesta, Vantaan talous on tiukalla, ja opetustoimen pitäisi ensi vuonna säästää yli sadan opettajan palkkaa vastaava summa. – –

Havukalliassa säästöt tarkoittavat näillä näkymin myös loppua pikkukouluidyllille. Virkamiehet suunnittelevat, että läheiset Rautkallion ja Tarhapuiston korttelikoulut lakkautettaisiin ensi syksynä, ja niiden oppilaat siirtyisivät Havukallioon. – – Rehtori Savolainen tunnustaa tosiasiat, mutta häntä huolettaa ghettoutuminen. Tulevaan isoon kouluun pitäisi saada oppilaita myös omakotialueen reunamilta, ei vain kaupungin vuokrataloista. – – Koko Vantaan koululaisista jo viidennes on maahanmuuttajataustaisia tai erityisoppilaita. Sillä on merkitystä, koska koulut saavat opetustoilta rahaa oppilasmäärän ja -laadun mukaan. – – Erityisoppilaiden määrä on kasvanut, mutta koululle jaettava ”reppuraha” ei. Se tarkoittaa, että yleisoppilaiden kesken jaettavaa rahaa on koko ajan vähemmän. HS 5.10.04

Valinnaisuusdiskurssin voi ajatella kertovan koulun ongelmallisista puolista asioista päättävillä henkilöille. Toisaalta puhe voi pyrkiä herättämään kansalaisia kertoessaan koulun valinnaisuuteen ja rahoitukseen liittyvistä huonoista puolista. Lisäksi ongelmien kertomisen funktiona voi olla myös koulun ja opettajan toiminnan oikeuttaminen.

Opettajien työtilanne tulee esille lähinnä Opettajien ammattijärjestön paikallisten yhdistysten puheenjohtajien kautta.

Opettajien työtilannetta käsittelevät jutut:

- Ilkka 3.10.04 Opettajapula turhaa pelottelua, mutta erityisopettajien tarve kasvaa
- Ilkka 21.10.04 Nurmo ”tuli vastaan” vanhempainvarteissa
- HS 22.10.04 Opettajia uhataan lomauttaa
- Ilkka 26.10.04 Opetusalan ammattijärjestö on nostanut jo lakkovalmiuttaan
 - Lappajärven paikallisyhdistys juhli 30 vuottaan omalla viirillä
- HS 24.11.04 Opetusta pätkissä ja vakituksena
 - Pätkätöiden määrä ei vain vähene
 - ”Opettaja sitoutuu lapsiin, ei virkaa”
 - Päivi Flores on ollut opettajana jo nelisen vuotta, eikä virkaa näy
- HS 24.11.04 Luokkakuva sen kertoo
- Ilkka 18.2.05 Kauhajoella vaikeuksia saada erityisopettajia

Huolta kannetaan erityisopettajien ja opinto-ohjaajien riittävyydestä kouluissa ja siitä, kuinka opettajat saataisiin pysymään koulutuksensa mukaisessa työssä työskentelyolosuhteiden vaikeutuessa säästötoimenpiteiden ja palkkauksen alhaisuuden vuoksi.

Kauhajoella vaikeuksia saada erityisopettajia

Ilmeisesti paras keino saada paikkakunnalle erityiskoulutettua väkeä, on tukea tehtävistä epäpätevinä toimivien opettajien erikoistumiskoulutusta. (erityisopettaja) – – Kaupungin henkilöstöjaoston päätöksen mukaisesti ammattihenkilöstöä ryhdytään kouluttamaan tukemalla lukuvuoden keskeisiä erikoistumisopintoja. Ilkka 18.2.05

Opettajapula turhaa pelottelua, mutta erityisopettajien tarve kasvaa

Rousu (OAJ:n Etelä-Pohjanmaan-piirin puheenjohtaja) kantoi kuitenkin huolta tällä hetkellä koulumaailmaa vaivaavasta erityisopettajapulasta. – Pula johtuu käsittääkseni siitä, että erityisopetukseen siirrettyjen oppilaiden määrä on lähes kaksinkertaistunut vajaassa kymmenessä vuodessa. Laman aiheuttamat koti-ongelmat heijastuvat kouluihin lasten häiriökäyttäytymisenä ja oppimisvaikeuksina. Valtiovalta lyö myös Rousun mukaan laimin vastuutaan, sillä kuntien opetustoimen valtionavut laahaavat edelleen noin kahdeksan prosenttia jäljessä rahoituslainsäädännön edellyttämästä tasosta. Ilkka 3.10.04

Opettajia uhataan lomauttaa

Kymmenen kuntaa suunnittelee opettajien lomauttamista, käy ilmi Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n keräämistä tiedoista. – – ”Lomauttaminen johtaa opetustoimessa laittomaan tilanteeseen. Oppilaalla on oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen koulun jokaisena päivänä”, muistuttaa OAJ:n puheenjohtaja Erkki Kangasniemi. HS 22.10.05

Opettajien työllisyystilanne oli esillä puhuttaessa pätkätöistä, johon ovat puuttuneet Helsingin Sanomien toimittajat. Toimittajat kantavat huolta pääkaupunkiseudun nuorten opettajien vakinaisista viroista. Jutuista muodostuu kuva ahkerista, lasten parasta ajattelevista ammatti-ihmisistä, joiden kohtaloksi muodostuu jäädä ilman virkaa. Nuoresta naisopettajasta on kaksi suurta lähikuvaa jutun yhteydessä.

*Opetusta pätkissä ja vakituisena**Pätkätöiden määrä ei vain vähene**”Opettaja sitoutuu lapsiin, ei virkaa”**Päivi Flores on ollut opettajana jo nelisen vuotta, eikä virkaa näy*

Luokanopettaja Päivi Flores, 32, häkeltyy hieman, kun häneltä kysyy, kenen sijaisuutta hän tällä kertaa hoitaa. – – Flores on silti intoa täynnä. Vaikka virkaa ei ole näköpiirissäkään, se ei hänen mielestään vaikuta työmotivaatioon. ”Kun opettaja sitoutuu työhönsä, hän sitoutuu lapsiin.” – – Määräaikaisia opettajia Oulunkylässä on toistakymmentä. Valtaosa poissa olevista vakituisista on äitiyslomalla, hoitovapaalla tai vuorotteluvapaalla. Moni on muuttanut pois Helsingistä, mutta pitää silti kiinni vanhasta virastaan, kun uutta vakituista ei ole löytynyt. HS 24.11.04

Luokkakuva sen kertoo

Lasten luokkakuvista sen huomaa: Oppilaat pysyvät samoina, mutta opettajat vaihtuvat joka vuosi. – – Nuoria, innokkaita, vastavalmistuneita kansankynttilöitä – pätkätyöläisiä melkein kaikki. – – Työyhteisöt potevat moraalista krapulaa, kun ahkeruus ja ammattitaito eivät saa ansaitsemaansa tunnustusta: työsuhteen tuomaa turvaa suunnitella tulevaisuutta, omaa asuntoa, lapsia. HS 24.11.04

Syitä siihen, miksi virkaa ei ole pitkästä työssäoloajasta huolimatta tullut, löytyy useita, mutta eniten keskustelua käytiin jo viran saaneiden naisopettajien sijaisuuksien hoitamisesta. Pätkätyöhön löytyy siis syyllinen, mutta kenen totuus se on. Keitä jutulla pyritään vakuuttamaan, päättäjiä vai tavallista lukijaa eli onko jutun tarkoitus nostaa puheenaihe esille ja edistää virkojen saantia vai halutaanko jutun avulla edistää jutussa esiintyvän opettajan viransaantia. Työntekijällä on lain sallima oikeus palkalliseen äitiys- ja vanhempainlomaan sekä vuorotteluvapaaseen, eikä sen perusteella voida viranhaltijaa irtisanoa ja nimittää siihen toista henkilöä. Kuntien tapa hoitaa sijaisuusjärjestelyt vaihtelevat samoin se, kuinka pitkään työntekijä voi saada virkavapautta toisen viran hoitamiseen. Nuorista naisopettajista tehdään uhreja ja lukija asetetaan ymmärtäjän rooliin huomioimatta, että opetuslalla pätkätyön ongelma on naisopettajan työtodellisuutta huolimatta työvuosista. Miesten tilannetta helpottaa se, että miesopettajista on jo nyt pulaa monissa kouluissa.

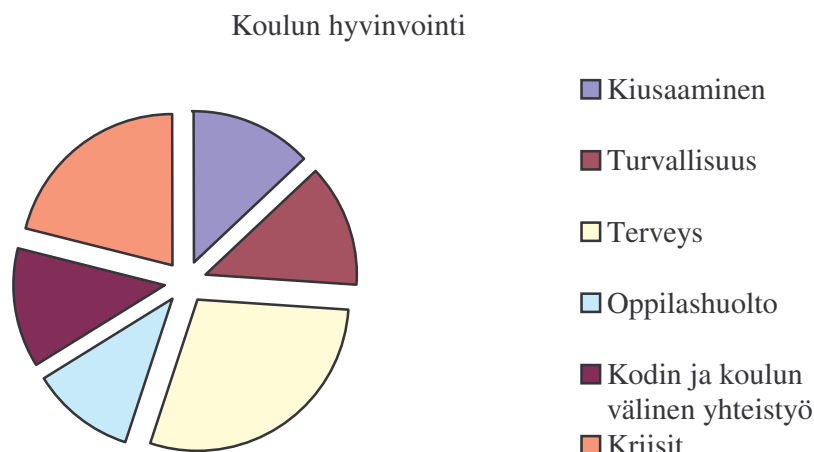
Opettajan työtilanediskurssi puhuu oppilasmäärien pienenemisestä ja erityisopetuksen tarpeen lisääntymisestä, opettajan työn vaativuudesta ja korkeasta koulutustasosta, lisääntyneestä työmäärästä, täydennyskoulutuksen tarpeesta ja palkkojen jälkeenjääneisyydestä. Puhetta leimaa huoli työn vaikeutumisesta ja opettajan ammatin tulevaisuudesta.

Koulun resurssidiskurssi on täynnä uhkakuvia tulevaisuudesta. Teksteissä rakentuu kuva yhteiskunnasta, jossa yksilön oikeudet ovat vaarassa. Jopa lasten on ryhdyttävä puolustamaan oikeuksiaan koulutuksensa ja terveytensä turvaamiseksi. Yhteiskunnan varojen riittämättömyys, ja kuinka näitä pienentyviä resursseja jaetaan, nousee keskusteluun. Lehtikirjoittelussa ei puututa varsinaisesti ratkaisuihin, vaan tuodaan epäkohtia esille. Vakuuttavuutta tuotetaan antamalla ääni yhteiskunnallisesti valtaa omaaville, kuten puolueiden edustajille, päättäjille, viranomaisille ja vanhempia edustaville yhdistyksille. Resurssidiskurssissa opettajan ääni jää marginaaliseksi.

6.4 Koulun hyvinvointidiskurssi

Kasvatuksen/opetuksen, oppimistulosten ja hyvinvoinnin voidaan ajatella olevan yhteydessä toisiinsa. *Koulun hyvinvointia* voidaan tarkastella Allardtin (1976) *sosiologisen hyvinvointimallin* kautta, jolloin hyvinvointi jakautuu koulun olosuhteisiin, sosiaalisiin suhteisiin, itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin ja terveydentilaan. Kouluhyvinvointiin katsotaan myös vaikuttavan kodit ja ympäröivä yhteisö. *Koulun olosuhteet* käsittävät koulun fyysisen ympäristön ja koulurakennuksen, johon kuuluvat lähinnä turvallinen työskentely-ympäristö, viihtyisyys, melu, ilmanvaihto jne. Olosuhteisiin kuuluvat kouluruokailu, terveydenhuolto ja oppilaanohjaus. *Sosiaaliset suhteet* käsittelevät mm. opettaja-oppilassuhdetta, kiusaamista, kotien ja koulun välistä yhteistyötä, päätöksentekoa koulussa sekä koko koulun ilmapiiriä. *Mahdollisuus itsensä toteuttamiseen* pitää sisällään koulun tarjoamat itsensä toteuttamisen mahdollisuudet, jolloin jokaista oppilasta ja työntekijää tulisi pitää yhtä tärkeänä osana koulu yhteisöä ja olennaista on taitojen ja tietojen kehittäminen oppilaan omista lähtökohdista. Työn saama arvostus niin vanhemmilta, opettajilta kuin työ- ja koulutovereilta on tärkeää. *Terveys* on voimavara, jonka avulla hyvinvoinnin muita osa-alueita voidaan saavuttaa. (Konu 2002, 35, 44–46.)

Tarkastelinkin lehdistön välittämää koulukuvaa sitä kautta, kuinka hyvin nämä koulun hyvinvoinnin osatekijät tulevat esille lehdistön hyvinvointidiskurssissa. Koulun hyvinvointidiskurssin jutuista erittelin puheenaiheita, sillä perusteella, kuinka ne ilmensivät jutun sisältöä. Diskurssille ominaisia puhetapoja etsiessäni kirjasin ylös kriiseihin, kiusaamiseen, turvallisuuteen, terveyteen, kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön ja oppilashuoltoon liittyviä teemoja.

KUVIO 4. Koulun hyvinvointi -juttujen jakautuminen

Terveyspuheesta voi nimetä terveydentilan päädiskurssiksi, mutta se sisältää lisäksi koko koulun hyvinvointia käsitteleviä juttuja sekä yksittäisen oppilaan ja opettajan hyvinvointiin liittyviä asioita. Terveyspuheeseen katsoin kuuluvan myös osan kouluruokailuun liittyvistä jutuista, sillä niissä käsiteltiin kouluruokaa hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta. Julkisessa keskustelussa yhtenä huolen aiheena ovat esiintyneet suomalaisten ylipainosta johtuvat sairaudet. Samalla on tuotu esille lasten liikalihavuuden lisääntymistä ja sen merkitystä ihmisen myöhemmän iän hyvinvointiin. Kouluruokailu nähdään taas eräänä avaintekijänä vähentämään huonoja ruokatottumuksia ja kotien kasvatusvastuuta siirretään koulujen suuntaan. Toisaalta kouluruokakeskustelussa esiintyy myös kysymys resursseista. Kuinka kyetään täyttämään asetetut tavoitteet rahoituksen heiketessä. Lehdissä tuotetaan kuvaa kouluruokan tarpeellisuudesta ja koulujen omien keittiöiden merkitystä korostetaan suurien jakelukeittiöiden sijasta.

Koulumatkojen pituutta pohditaan oppilaiden jaksamisen kannalta, eikä niissä koulumatkajutuissa suoranaisesti puututa kouluverkon rakenteeseen tai kustannuksiin. Oppilaiden terveelliset elämäntavat nähdään ratkaisuna koulupäivän pituuden kestämiseen. Jutuissa äänen saavat useasti oppilaat, heidän vanhempansa ja myös opettajat.

Terveyspuheeseen liittyvät jutut:

HS 4.10.04 Terveyskysely: Pääkaupunkiseudun koululaisten viikonlopunvietto on usein vanhemmille arvoitus.

Lukiolaisista joka kolmas vahvassa humalassa kerran kuussa

- Ilkka 4.10.04 Pinaattilätyt ja jauhelihakastike pitävät pintansa edelleen kouluissa
- HS 12.10.04 Lapissa lapsilla ylipitkiä koulumatkoja
- Ilkka 15.10.04 Opettaja ei puhu päihteistä sormea heristämällä
Nuoren oma päätös
- HS 9.12.04 Tutkimus: Koululaisista koulu on tylsää mutta hyödyllistä
Pieni osa oppilaista uupuneita, mutta opettajat alkavat olla lujilla
- HS 12.12.04 Vantaa myy ensi vuonna välipaloja koululaisille
- Ilkka 12.12.04 Nuorisolla menee hyvin, vai meneekö sittenkään?
- Ilkka 19.12.04 Koulu-uupumuksesta kärsii joka kymmenes
- HS 6.1.05 Helsingin kouluruokaa kevennetty
- HS 24.1.05 Opintie alkaa jo varhain
Kiia Näkkälä hyppää bussiin
Iris Holmström matkaa lautalla
- HS 31.1.05 Huono sisäilma vaivaa koululaisia lähes 20 koulussa
- HS 8.2.05 Jokelan koulu tyhjennettiin oireilun takia.
Oppilaiden ja henkilökunnan sairastelu lisääntyi joulun jälkeen.
- Ilkka 17.2.05 Kouluruoka maistuu kasiluokkalaisille
- Ilkka 18.2.05 Limsa-automaatit pois Kauhajoen kouluista
- HS 19.2.05 Kertomusryhmä auttoi uupuneita opettajia
Kerronnallinen menetelmä halutaan viedä myös hoitoalalle ja kirkkoon
- Ilkka 20.2.05 Koululaiset korvaavat ateriansa usein sokeripitoisilla välipaloilla

Kouluterveyskyselyn tuloksia käsiteltiin kummassakin lehdessä. Tutkimustuloksia, jotka olivat parantuneet aiempaan verrattuna, esiteltiin kvantifioivan retoriikan kautta käyttämällä kuvailevaa määrällistämistä (Jokinen 1999, 146), jolloin lukijalle tulee käsitys, että tutkimuksen tuloksiin on suhtauduttava huolestuneesti. Ei toivotut ilmiöt esiteltiin ensisijaisena tuloksena ja terveyttään hyvänä pitävien osuus toissijaisena. Sekä oppilaiden että opettajien koulu-uupumuksesta kannetaan huolta. Keskustelussa ei puututa varsinaisesti oppilaiden tai opettajien elämäntilanteisiin laajemmin eikä uupumuksen syihin.

Terveyskysely: Pääkaupunkiseudun koululaisten viikonloppuvietto on usein vanhemmille arvoitus Lukiolaisista joka kolmas vahvassa humalassa

Sekä lukiolaisista että peruskoululaisista terveydentilansa koki keskinkertaiseksi tai huonoksi harvempi kuin joka viides. Näiden oppilaiden osuus on ollut kyselyissä laskeva. Terveydellisistä oireista tavallisimpia koululaisilla ovat niska- tai hartiakivut tai päänsärky. – – Masentuneisuutta kokee lukiolaisista joka kymmenes ja peruskoulun yläluokkalaisista hieman useampi. HS 4.10.04

Nuorisolla menee hyvin, vai meneekö sittenkään?

Samaan aikaan PISA-tutkimuksen kanssa julkistettiin Kansallinen nuorisotutkimus, joka paljastaa suomalaisnuoret varsin tyytyväiseksi kansanosaksi. – – Myös toisenlaista, vähemmän iloisia tutkimustuloksia on saatu viime aikoina lukea. Joka kymmenes yläasteen ja lukion oppilas kokee uupumusta, vakavaksi se on diagnosoitavissa parilla prosentilla koululaisista. Asiaa ei ole syytä ohittaa olan kohautuksella, sillä uupumus kulkee käsi kädessä muiden ongelmien kanssa. Uupunut koululainen kärsii usein oppimisvaikeuksista, hän on muita useammin myös koulukiusattu. Ilkka 12.12.04

Kuten aiemmin mainitsin, aineistossa korostuu *kriiseistä* puhuminen harvinaisen luonnonkatastrofin johdosta. Oletettavaa on, että hyvinvointikeskustelussa surutyö ja koulujen kriisisuunnitelmat eivät nousisi näin voimakkaasti esille, jos kyseistä katastrofia ei olisi tapahtunut aineiston keräämisen aikana. Helsingin Sanomat kirjoittaa kriisistä laajemmin, vaikka juttuja onkin lukumäärällisesti saman verran. Sen lukijakuntaa onnettomuus kosketti eri puolilla Etelä-Suomea ehkä konkreettisesti useammin kuin Ilkan lukijoita Etelä-Pohjanmaalla.

Kriisipuheeseen liittyvät jutut:

- HS 2.1.05 Opetushallitus opastaa katastrofin käsittelyssä
- Ilkka 3.1.05 Opetushallitus ohjeisti kriisikeskustelua kouluissa
- Ilkka 3.1.05 Oppilaiden kysymyksille annetaan aikaa
- HS 3.1.05 Kouluissa käsitellään kriisiä tarpeen mukaan
Opetushallitukselta luvassa lisää ohjeita alkuviikosta
- HS 4.1.05 Surutyö alkaa kouluissa ja työpaikoilla
Katastrofi ahdistaa myös niitä, joilta ei ole kadoksissa ketään
- Ilkka 4.1.05 Koulutyö alkoi ilman Mattia
Lappajärveläiskoulu suree koko viikon
- Ilkka 4.1.05 Lasten surua käsitellään kouluissa
- HS 8.1.05 Koulun alku ei sureta
- HS 10.1.05 Klaukkalan koulun rehtori valmisteli suruviestiä oppilaille
Suomen kouluissa varaudutaan kriisin käsittelyyn
- Ilkka 11.1.05 Koulut hiljenevät aamukymmeneltä
- HS 12.1.05 Koulut hiljentyivät muistamaan uhreja
- Ilkka 12.2.0 Tamperelaiskoulun oppilaille opas pelottavien tilanteiden varalle

Juttujen otsikot ovat lähes samanlaisia samoin ajanjakso, jolloin surutyöstä kirjoitettiin. Aihe ylitti uutiskynnyksen koulujen alkaessa ja oli ohitse, kun viimeisetkin koulut olivat aloittaneet loman jälkeisen työn. Keskustelu päättyi koko maassa pidettyyn hiljaiseen hetkeen, jolloin muistettiin onnettomuudessa menehtyneitä ja heidän perheitään. Hyvinvointimallissa surutyön eri diskurssit voidaan liittää koulun olosuhteita ja sosiaalisia suhteita käsittelevään puheeseen, koska niissä nousevat selkeästi esille opetuksen järjestykset, turvallisuus, palvelut, johtaminen ja yhteistyö ja oppimisilmapiiri.

Koulun alku ei sureta (HS 8.1.05) kolumnissa toimittaja antaa ohjeita lähinnä opettajille siitä, kuinka heidän olisi käsiteltävä lasten mahdollista surua, vaikka jutun lopussa hän ilmoittaa: ”en kyseenalaista opettajien ammattitaitoa millään lailla,” mutta jatkaa ohjeiden jakamista, jolloin lukija saa vaikutelman, että kirjoittaja ei luota opettajien kykyyn. Retorisena keinona jutussa käytetään varautumista oletettuun vasta-argumenttiin ja näin toimittaja suojautuu vastaväitteiltä (Jokinen 1999, 154).

Koulun alku ei sureta

Kodeissa on varmasti keskusteltu Kaakkois-Aasian katastrofista. Siksi en koe tarpeelliseksi kriisiavun tarjoamista koululaisille heti lukuvuoden aluksi. Kriisiapua ei saisi antaa ainakaan automaattisesti. Toivottavasti ymmärretään katsoa ensin, millä mielellä oppilaat ovat ja kuka on oikeasti avun tarpeessa. Varsinkin alaluokilla olisi tärkeää muistella joulua ja joululahjoja. – – Tärkeää on, että lapsille ei kerrota enempää kuin on pakko. Vastataan vain niihin kysymyksiin, mitä lapset esittävät. – – Koska opettajilla on iso vastuu uuden sukupolven uteliaista jäsenistä, toivon – arvoisat opet – että jaksatte laittaa itsenne neutraali-asentoon. Se auttaa kaikkia perheitä saamaan kiinni arjesta ja koulutyöstä. HS 8.1.05

Kyseinen esimerkki poikkeaa muista kriisejä käsittelevistä jutuista. Kaikissa muissa puhutaan ohjeista ja niiden käytännön toteuttamisesta kouluissa sekä surusta. Muista jutuista ei välity epäluottamus koulujen kykyyn hoitaa katastrofin käsittely mahdollisimman hyvin paikallisella tasolla. Jutuissa käy myös selväksi se, että koulut toimivat yhteistyössä yhteiskunnan ja seurakuntien eri työntekijöiden ja ryhmien kanssa. Kyseisen katastrofin laajuus ja merkittävyys näkyy myös siinä, keiden ääni jutuissa tulee esille. Lähteinä on käytetty valtakunnan tason päättäjistä pääministeriä ja virkamiehiä opetushallituksesta sekä koulujen rehtoreita. Oppilaat saavat kertoa omista tuntemuksistaan asian osalta. Yksittäiset opettajat eivät esiinny jutuissa edes kokijan roolissa.

Koulukiusausdiskurssi voidaan liittää sosiaalisia suhteita ja terveydentilaa käsittelevään hyvinvointipuheeseen. Jutuissa käsitellään opettaja-oppilassuhdetta, oppimisilmapiiriä, ryhmien toimintaa ja psykosomaattisia oireita. Koulukiusaamista käsittelevissä jutuissa äänen saavat lähinnä toimittajat ja koulujen oppilaat erilaisten koulukiusauskyselyiden kautta. Lähteinä käytetään myös kiusaamista laajasti tutkinutta professoria ja opetushallituksen tarkastajia.

Kiusaamiseen liittyvät jutut:

- HS 29.10.04 Meidän koulussa kiusataan 7 B
Kovassa koulussa
”Koulumatkoilla ne ottivat kiinni, tukistivat ja työnsivät naamaani lunta, johon koira oli pissannut.” koululaiset kirjoittivat Nyt-liitteelle kokemuksistaan kiusattuina ja kiusaajina.
- HS 4.11.05 Kiusaamista jaksettava vastustaa
- HS 12.11.04 Ääneen lukeminen ärsyttää Nurmijärven alakoululaisia
- Ilkka 19.11.04 Hyvä oppimisilmapiiri antaa iloa
- HS 9.1.05 Huorittelu ei muuta Helsingin koulusääntöjä
- HS 3.2.05 Koulut tekevät kriisisuunnitelmia kiusaamisen ja häirinnän varalle
Norjalaistutkimuksen mukaan myös opettajat kiusaavat oppilaita
Sampolan yläasteella ei monia kiusata
- HS 8.2.05 Opettajakin on joskus kiusaaja

Kiusaamista käsitellään monipuolisesti, mutta kolmessa jutussa (HS 4.11.04, HS 3.2.05, HS 8.2.05) sivutaan Norjassa tehtyä koulukiusaustutkimusta, jonka tuloksia yhdistellään suoraan Suomen olosuhteisiin, vaikka esimerkiksi maamme opettajankoulutusjärjestelmä poikkeaa oleellisesti Norjan vastaavasta koulutuksesta. Toimittajat nostavat opettajan mahdolliseen kiusaajan rooliin (liite 2). Oppilaat, jotka kertovat kiusaamiskokemuksistaan tai niiden puuttumisesta, eivät olleet kokeneet opettajan taholta kiusaamista.

Kiusaamista jaksettava vastustaa

Kiusaamisesta kirjoittaneet nuoret näyttävät menettäneen toivonsa paremmasta. Opettajat eivät huomaa eivätkä auta, ja kouluun on pakko mennä. – – Tuskin on koulu, jossa ei koskaan kiusataisi ketään, mutta kiusaaminen voidaan karsia hyvin vähiin, jos aikuiset jaksavat nähdä vaivaa. Lapsille on osoitettava selvästi, että kiusaaminen on ehdottomasti kiellettyä. Tilannetta täytyy seurata, ja ilkeilyn ensi oireisiin pitää puuttua heti. HS 4.11.04

Koulut tekevät kriisisuunnitelmia kiusaamisen ja häirinnän varalle

Norjalaistutkimuksen mukaan myös opettajat kiusaavat oppilaita

Sampolan yläasteella ei monia kiusata

Suurella osalla kouluista suunnitelmat erilaisten hätä- ja ongelmatilanteiden varalta ovat jo käytössä. ”Malleissa on suunnitelmat sen varalle, että lapset kiusaavat toisiaan tai opettajaa. Vain se mahdollisuus puuttuu, että opettaja kiusaa lapsia”, huomauttaa psykologi ja traumapsykoterapeutti. HS 3.2.05

Opettajakin on joskus kiusaaja

Toimintamalleista näyttää puuttuvan myös mahdollisuus, että opettaja kiusaa oppilasta. – – Kun vanhemmille on tiedotettava muista turvallisuusasioista, heidän pitää saada myös tietoa, miten toimitaan, jos aikuinen käyttää valtaansa väärin. HS 8.2.05

Toimittaja käyttää jutussaan toinen päivä helmikuuta suoraa lainausta, jolloin hän siirtää vastuun puheesta lainatulle henkilölle. Toisaalta hän lisää puhujan auktoriteettiasemaa tuomalla esille henkilön ammattinimikkeet, jolloin totuuden vaikutelma vahvistuu. Yhdessäkään kiusaamista käsittelevässä jutussa ei lähteenä käytetä koulutyötä tekeviä henkilöitä. Eivätkö he ole riittävän päteviä kertomaan vaikeasta asiasta vai viestiikö heidän puuttumisensa epäluottamusta koulun kyvystä hoitaa kiusaamista oikealla tavalla. Tätä näkemystä tukee Helsingin Sanomien artikkeli marraskuun neljänneltä päivältä, jossa opettajan toimintaa kiusaamisen estämiseksi ja siihen puuttumisessa pidetään riittämättömänä (liite 3).

Turvallisuuskeskusteluun pääsevät osallistumaan ministeristä lähtien lähinnä opetushallituksen tarkastajat ja lääninhallitusten suunnittelijat. Turvallisuudesta puhuttaessa pyritään vakuuttamaan oikeutetuiksi ne toimenpiteet, joita kouluissa on tehty turvallisuuden lisäämiseksi. Lähinnä nämä toimenpiteet ovat yksilön liikkumisvapautta tai tiedon- saantia rajoittavia, mutta perustellaan välttämättöminä yhteisön toiminnan kannalta. Arvostetusta kategoriasta lausuttu puhe vakuuttaa lukijan helpommin kuin vähemmän arvostetusta kategoriasta (Potter 1996, 114). Opettajan antamat samat perusteet eivät olisi yhtä vakuuttavia kuin opetushallituksen ylitarkastajan, ministerin tai poliisin.

Hyvinvointiin nämä diskurssit liittyvät koulun olosuhteiden ja sosiaalisten suhteiden kautta. Jutuissa puhutaan turvallisesta työskentely-ympäristöstä, rangaistuksista, opettaja-oppilassuhteesta, kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä sekä ympäröivästä yhteisöstä. Oppilaiden liikenneturvallisuutta käsiteltiin vain Ilkan jutuissa, joissa pyrittiin vakuut-

tamaan päättäjiä ryhtymään toimenpiteisiin turvallisuuden parantamiseksi. Keskustelussa tulevat rahoituskysymykset voimakkaasti esille turvallisuuden lisäksi.

Turvallisuuteen liittyvät jutut:

- Ilkka 20.10.04 Koulutien turvallisuus ei vakuuta
 - Koululiitu valkaisu koulutien
 - Vaarallisuuden arviointia
- Ilkka 4.11.04 Katuvalot ja käypäläisenpolku koululaisten turvallisuudeksi
 - Reilut pari sataa allekirjoittanutta vaatimuksen takana, koulutiellä raskasta liikennettä
- HS 5.12.04 Tampere turvaa koulut valvontakameroin
 - Ilkivalta vähenee heti, kun kamera asennetaan
 - Helsingissä kameroita asennetaan vain poikkeustapauksissa
- Ilkka 9.12.05 Opetushallitus kokosi internetin turvatiedot yhdelle sivustolle
- Ilkka 13.12.05 Koulutiellä vauhti kuriin Soinissa
 - Potkukelkkailijan kuuluu liikkua tien vasenta laitaa
- Ilkka 29.12.04 Opettaja turvautuu harvoin voimakeinoihin
 - ”Aggressiivinen oppilas poistettiin pari kertaa koulusta”
- HS 4.2.05 Karpela kitkee torkkysivuja koulujen tietokoneilta
 - Esto-ohjelmia kokeillaan kouluissa ja toivotaan kirjastoihin ja koteihinkin

Opettajan toimintaa turvallisuuden lisäämiseksi käsiteltiin Ilkan jutussa joulukuun 29. päivä. Otsikon mukaan opettajat turvautuvat harvoin voimakeinoihin poistaessaan häiriököivää oppilasta luokasta. Kainalojutun otsikko ”*Aggressiivinen oppilas poistettiin pari kertaa koulusta*” on asetettu lainausmerkkeihin, jolloin lukija olettaa sen jutussa haastatellun opettajan sanomaksi. Otsikot yhdessä rakentavat kuvaa opettajan käyttäneen voimakeinoja. Jutussa opettaja ei kuitenkaan kerro näin tapahtuneen, vaan rehtorin pyynnöstä vanhemmat olivat hakeneet lapsensa koulusta. Opettajien ja koulujen toiminnasta ja oikeuksista vakavissa häiriötilanteissa kerrotaan lain ja säädösten avulla. Lisäksi oppilashuollolliset toimenpiteet tuodaan jutussa esille, mutta samalla luodaan kuvaa, etteivät opettajat uskalla julkisesti puhua vaikeista tilanteista.

Kodin ja koulun välinen yhteistyö kuuluu myös osana koulun hyvinvointidiskurssiin. Tämän diskurssin aiheet koulun hyvinvointimalliin liitettynä kuuluvat hyvinvoinnin sosiaalisiin suhteisiin, sillä jutuissa puhuttiin viestinnästä ja yhteydenpidosta kotien

kanssa lähinnä uusista viestintätavoista puhuttaessa, jolloin hyödynnetään nopeita tiedonsiirtomahdollisuuksia sekä koulujen työilmapiiristä ja työtavoista vanhempien saaman käsityksen perusteella. Samalla diskurssin aiheina ovat oppilaiden psyykinen ja fyysinen turvallisuus ja opetuksen järjestelyt, jotka ovat hyvinvoinnin koulun olosuhteita käsittävä alue.

Kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyvät jutut:

- Ilkka 15.10.04 Uudenlainen Reissuvihko tehostaa kodin ja koulun välistä viestintää
- Ilkka 20.10.04 Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi
- Vanhemmat voivat lukea reaaliajassa internetistä tai kännykästä, koska heidän lapsensa ovat olleet poissa koulusta
- HS 18.11.04 Vesalan yläasteen portaalista täsmätietoa vanhemmille
- HS 4.12.04 Kuntaliitto: Muhoksen koulukiista henkilöitynyt
- Lääninhallituksen kantaa odotetaan ensi viikolla
- HS 11.12.04 Rehtori sai moitteita Muhoksen koulukiistassa
- Oulun lääninhallitus pitää osaa vanhempien kanteluista aiheellisena
- HS 10.1.05 Suomen kouluissa pidetään kuria ja vaaditaan enemmän kuin Ruotsissa
- Oppilaasta ruotsalaisopettajat ovat mukavampia ja selittävät paremmin
- HS 25.1.05 Opas auttaa Helsingissä yläasteen valinnassa

Internetin tarjoamat mahdollisuudet nopeaan reaaliaikaiseen tietojen välittämiseen koulun ja vanhempien sekä opettajan ja oppilaan välillä tulee esille yhteistyödiskurssissa. Asiasta kertovat rehtorit, atk-opettaja, yritysten kehitysjohtajat ja oppilaat. Jutuissa korostuu poissaoloista, kokeista ja tuloksista sekä läksyistä tiedottamisen tärkeys ja helpous. Tekstien sisältö on myönteistä kuvausta tiedonvälityksen paranemisesta ja nopeutumisesta.

Uudenlainen Reissuvihko tehostaa kodin ja koulun välistä viestintää

Pölläkankaan koulun rehtori Harri Tuulos kertoi palvelusta saatujen kokemusten olevan koulussaan hyviä. – Kotien ja koulun välinen ja myös koulun sisäinen viestintä on edistynyt selvästi. Reissuvihko on laskenut oppilaiden ja vanhempien kynnystä ottaa yhteyttä opettajiin, hän kiitti.

Ilkka 15.10.04

Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi

Vanhemmat voivat lukea reaaliajassa internetistä tai kännykästä, koska heidän lapsensa ovat olleet poissa koulusta

– Palaute on pelkästään positiivista. Ehkä tämä on vaikuttanut siihen, että oppilaiden turhat poissaolot ovat vähentyneet. (rehtori Paula Hauru) – – – Vanhemmat voivat esimerkiksi perustella lastensa poissaolojen syitä ja kirjoittaa opettajille muita tiedotteita. Myös oppilailta on mahdollisuus antaa palautetta opettajille. He saavat muun muassa arvioida oman tasonsa jossakin aineessa. (atk-vastaava Esa Annola) – – Kahdeksaslukulaisten Antti Elon ja Maiju Koukkusen mukaan uudenlainen reissuvihko on hieno asia. – Heti näkee, koska on esimerkiksi kokeet. Mukavaa on myös tietää nopeasti oma arvosana kokeesta. Ei systeemistä ainakaan mitään haittaa ole, nuoret sanovat. Ilkka 20.10.04

Ilkan jutussa 20. päivä lokakuuta *Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi* rakentaa toimittaja jutun merkitystä yllätyksellisesti (liite 4). Jutun yhteyteen on liitetty kuva, jossa poika, jota jutussa haastateltiin, kurkistaa roskasäiliöstä ja kuvan alla on selventävä teksti: Laihialainen Antti Elo on tyytyväinen uudenlaiseen, entistä avoimempaan viestintään Laihian keskuskoulussa. Otsikon ja kuvan tehtävänä on antaa kuva jutun aiheesta niillekin lukijoille, jotka eivät lue koko tekstiä. Lukemistutkimuksen mukaan yli puolet otsikon lukijoista jää sen tarjoaman tiedon varaan (Suhonen 1994, 73–74). Toisaalta otsikko myös suosittelee tiettyä tulkintavaihtoehtoa varsinaiseen juttuun.

Laihialainen Antti Elo on tyytyväinen uudenlaiseen entistä avoimempaan viestintään Laihian keskuskoulussa.

KUVA 5. Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi (Kuva Jarno Ranta, Ilkka

20.10.05)

Lukija, joka lukee vain otsikon ja kuvatekstin, saa eri kuvan koulun yhteydenpidosta kotien kanssa kuin varsinaisen jutun lukemalla. Jutun otsikko ja kuva rakentavat kuvaa koulusta, jossa jotakin peitellään. Hallin (1984, 138) mukaan kuvat ovat käskevempiä kuin kirjoitus ja ne määräävätkin merkityksen yhdellä iskulla, analysoimatta sitä ja lehden kuvituksella on nopean vaikutuksen lisäksi hitaampi vaikutus lukijan tunteisiin, sillä ne elävät muistissa muokaten maailmankuvaa. Usein tällainen asennemuokkaus tapahtuu kuitenkin rutiininomaisesti, sillä lehdillä on tietyt valintakriteerit, joita noudatetaan ajattelematta tarkemmin, minkälainen mielikuva valinnoilla asiasta annetaan (Klemola 1981, 280–281). Kuvan tehtävänä on osaltaan todistaa, että tekstin sanoma on totta. Lisäksi se identifioi tekstin käsittelemiä henkilöitä ja asioita sekä korostaa jutun uutisarvoa. (Jokela 1984, 67–70.) Toisaalta journalistin ohjeissa (1992, 5) todetaan, että totuudenmukaisuusvelvoite koskee myös kuvaa, vaikka päivälehdissä ei kuville ole asetettu samoja puolueettomuuden ja asiallisuuden vaatimuksia kuin teksteille. Tärkeiksi valintakriteereiksi ovatkin nousseet viihteellisyys ja dramaattisuus. (Holmberg 2004, 56.)

Muhoksen koulukiista ylitti uutiskynnyksen Helsingin Sanomissa sekä 4. päivä että 11. päivä joulukuuta. Jutussa kerrotaan tapahtumista käyttämällä lähteenä koulun rehtoria, jonka opetuksesta oli tehty kantelu, sekä yhtä kantelun tehnyttä vanhempaa ja lääninhallituksen tarkastajaa. Lehdistön pyrkimys totuudellisuuteen ilmenee antamalla ääni erilaisille näkemyksille jutussa. Lääninhallituksen päätöstä esitellään tasapuolisesti, mutta varsinaiset taustalla piilevät syyt asioiden ongelmallisuuteen jäävät avoimeksi. Lukija muodostaa itselleen annetuista osista kertomuksen, jonka perusteella muodostuu hänen versionsa totuudesta, eikä toimittaja ole vastuussa tulkinnasta. (Jokinen 1999, 155.) Jutussa ei tehdä yleistyksiä, joiden perusteella muodostuisi kuva koulujen ja opettajien toimien virheellisyydestä muissakin kouluissa vaan toimittaja kuvaa vain kyseistä tapausta.

Rehtori sai moitteita Muhoksen koulukiistassa

Oulun lääninhallitus pitää osaa vanhempien kanteluista aiheellisena

Oulun lääninhallitus arvostelee Muhoksen koulukiistan sekavaa käsittelyä kunnassa. – – Korjattavaa on etenkin rehtorin antamassa uskonnonopetuksessa. Kokonaisuutena Korivaaran koulu on lääninhallituksen mukaan hyvä ja turvallinen oppimis- ja kasvuympäristö. – – Opettajan tulisi osoittaa suvaitsevuuutta myös toisin ajattelevia kohtaan, lääninhallitus muistuttaa. – – kehottaa reh-

toria kiinnittämään huomiota siihen, että oppilaita ei tule nimitellä epäasiallisesti. – – ”Tässä kumoutuvat jutut kauhukoulusta ja lasten pelottelusta. Nimeni on kyllä mustattu loppuelämäksi, mutta olen kutsumusopettaja ja haluan tehdä työni rauhassa”, rehtori Ilkka Pöyry sanoo. – – ”Onneksi meidän lapsemme on siirretty turvalliseen kouluun”, Raija Näppä sanoo. Pettyneitä vanhemmat ovat päätökseen fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden vaarantumista koskevaan osuuteen, jossa heidän mielestään lasten ahdistus ja pelot mitätöitiin. Sivistyslautakunta kokoontui tiettävästi perjantaina, mutta puheenjohtaja ei vastannut soittopyyntöön, eikä kunnanjohtaja ollut vielä tutustunut päätökseen. HS 11.12.04

Jutut, jotka puhuivat *oppilashuoltoon* liittyvistä seikoista, olivat pääsääntöisesti myönteisiä kertomuksia ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä, joissa korostuivat nuoren ja lapsen omat kokemukset. Äänen saivat oppilaat, lääkäri, sosiaalikasvattaja, rehtori, OAJ:n varapuheenjohtaja, Pelastakaa Lapset ry:n aluesihteerit, johtava erityisopettaja sekä opetuslautakunnan puheenjohtaja. Tavallinen riviopettaja ei osallistunut keskusteluun oppilashuollosta. Kaikki jutut yhtä lukuun ottamatta on koottu Ilkasta. Kouluhuvinvointimalliin liitettäessä näitä puheenaiheita voidaan tarkastella lähinnä puheena itsensä toteuttamisen mahdollisuuksista, johon kuuluvat kannustus, työn merkitys ja arvostus, itsetunnon kehittäminen, mahdollisuus saada ohjausta sekä palautetta.

Oppilashuoltoon liittyvät jutut:

- Ilkka 3.10.04 Tukioppilas tasoittaa seiskan koulutietä
- HS 11.11.04 Leppävaaran yhdeksäsluokkalaiset tahtovat lukioon, rahaa ja perheen
- Ilkka 14.11.04 Laatuista ja jatkuva oppilashuolto muun hyvän lisäksi säästää vielä rahaakin
- Ilkka 2.12.04 Lasten ja nuorten ääntä kannattaa kuulla
- Ilkka 19.1.05 Mutkatonta tukea nuorten mieleen
- Ilkka 3.2.04 OAJ:n varapuheenjohtaja uudistaisi opettajankoulutusta
Koskinen tehostaisi myös sosiaali- ja koulutoimien yhteistyötä nuorten
syrjäytymisen ehkäisemiseksi

Koulun hyvinvointidiskurssissa esiintyvät Allardtin (1976) sosiologisen hyvinvointimallin perusteella koulun tarpeisiin muokattu kouluhuvinvointimallin määrittämät hyvinvointiin vaikuttavat tekijät, vaikka eri osioita sivutaan ajoittain lyhyesti. Yhteiskunnan eri instituutioiden yhteistyötä ja yhteistyön tarpeellisuutta tuodaan esille jutuissa. Journalistiset käytännöt määrittävät juttujen sisältöä kuitenkin usein esimerkiksi turvautaan varmoina pidettyihin lähteisiin ja valitaan aiheet samojen päivälisterien perusteella. Opettajan toiminta hyvinvoinnin edistämiseksi tai hänen näkemyksiään koulun ta-

voitteista ei tule jutuissa esille. Hänelle on annettu sivustaseuraajan rooli tärkeissä hyvinvointia käsittelevissä kysymyksissä, voisi jopa väittää, että opettajan kykyä hoitaa esimerkiksi kiusaamiseen liittyviä tehtäviä epäillään.

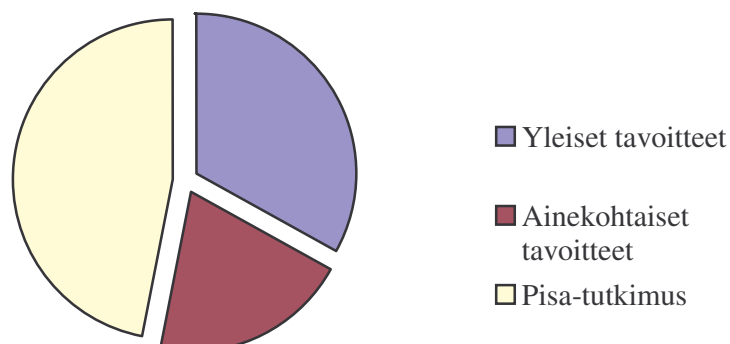
Hyvinvointidiskurssille on tyypillistä, että opettajalle ja koululle annetaan ohjeita, kuinka pitää toimia, vaaditaan ja toivotaan. Vakuuttelun keinona käytetään puhujakategoriassa vakuuttamista (Jokinen 1999, 135). Jutuissa lähteinä käytetään asiantuntijoita ja arvovaltaisia henkilöitä. Samoin vakuutetaan konsensuksella. Asiat esitetään siten, että väite ei näyttäydy toimittajan mielipiteenä vaan jonkun arvovaltaisemman tai isomman joukon hyväksymänä (Jokinen 1999,139).

6.5 Koulun tulostursssi

Koulun tuloksia voidaan tarkastella monelta kannalta, jolloin käsitteen sisällöt määräytyvät puhujan näkemysten kautta. Näin ollen koulun tuloksella on monia sisältöjä. Oravakangas (2005, 111–112) esittää koulun tuloksellisuuskeskustelun jakautuvan koulutuspoliittiseen, pedagogiseen, kunnallispoliittiseen ja kasvatukselliseen puheeseen. Koulutuspoliittisessa puheessa ymmärretään tuloksellisuus onnistuneena kansainvälisesti kilpailukykyisenä koulutusjärjestelmänä. Pedagoginen puhe korostaa opettajien osaamista ja yksilöllistä oppimisen onnistumista. Kunnallispoliittinen puhe on puhetta kustannuksista ja asiakastyytyväisyydestä ja kasvatuksellinen tulostursssi korostaa siivistystä ja ihmisen kasvun ainutkertaisuutta. Tuloksellisuuspuhetta leimaa ristiriitaisuus ja käsitteiden sekavuus etenkin arjen toimintaan liitettyinä. Oravakangas luettelee tulostursssi puheessa keskustelua käytävän mm. koulutuksesta, opettamisesta, oppimisesta, kasvatuksesta, laadusta, strategioista, rakentamisesta ja kasvusta. Tämä käsitteiden laaja kirjo taas aiheuttaa koulutyön hankaloitumista siinä mielessä, että opettajien on toteutettava koulutuksen järjestäjän opetukselle asettamat tavoitteet sekä opetussuunnitelmissa esitetyt kasvatukselliset tavoitteet.

Tutkimuksessani tulostursssi on ominaista puhe koulun tuloksista lähinnä virallisten tutkimustulosten kautta. Nimesin diskurssin sisällä käytävät heikommat diskurssit *koulun yleiseksi tavoitepuheeksi, ainekohtaiseksi tavoitepuheeksi ja puheeksi Pisatutkimuksista*.

Koulun tulokset

KUVIO 5. Koulun tulokset -juttujen jakautuminen

Suurimman ryhmän tulostalkussa muodosti puhe *Pisa-tutkimuksesta*, joka voidaan yhdistää koulutuspoliittiseen puheeseen. Ennen uuden tutkimustuloksen julkistamista lehdissä kerrottiin edellisen tutkimuksen antamasta Suomen koululaitoksen myönteisestä kuvasta maailmalla (HS 11.10., 12.10., Ilkka 28.11.). Lehtijuttujen lukumääriä tarkasteltaessa Helsingin Sanomat kirjoittaa Pisa-tutkimuksesta ja siihen liittyvistä asioista useammin kuin Ilkka (10:4).

Pisa-tutkimukseen liittyvät jutut:

- HS 11.10.04 Brittiparlamentaarikot taas Suomeen koululounaalle
Viimeksi opeteltiin hoikkuutta, nyt tutustutaan koulujärjestelmään
- HS 12.10.04 Brittivieraat ihastelivat Suutarilan koulua
Terveys- ja sosiaalipalvelujen läheisyys sai kiitosta
- HS 12.10.04 Paratiisin pyhiinvaeltajat
- Ilkka 28.11.04 Suomalaiset koululaiset osaavimpia matematiikassakin
- HS 7.12.04 Suomen nuorten menestys matikassa yllätti tutkijatkin
Suomi päihitti muut OECD-maat matematiikan taidoissa
Myös lukutaito, luonnontieteet ja ongelmanratkaisu toivat kärkisijan
Koulujen väliset erot pieniä matematiikan osaamisessa Suomessa
- HS 8.12.04 Nuorten oppimistulokset peruskoulun riemuvoitto
- HS 8.12.04 Saksalaislehdet: Suomelle kiitos vetoavusta
- HS 11.12.04 Koulutuspolitiikka onnistunut
- HS 12.12.04 Norjakin hakee nyt Suomesta oppia koulumenestykseen
Aftenposten-lehti uskoo opettajien nauttivan työstään

HS 12.12.04 Pisa-pirskeissä pidettiin ikävää

Ilkka 13.12.04 Kiitos kuuluu luokkahuoneen sisälle

HS 14.12.04 Ysiluokkalaiset osasivat Pisa-kokeessa, entä sinä?

Suuren oppimistutkimuksen tehtävät korostavat ymmärtämistä ja soveltamista

Ilkka 23.12.04 Menestyksemme Pisa-testeissä

Ilkka 25.12.04 Pisa-menestys opiksi ja ojennukseksi

Jutuissa korostetaan yhtenäistä peruskoulua hyvien tulosten saavuttamisessa, koska Suomessa oppilaiden väliset erot ovat pienemmät ja heikommin menestyneitä oppilaita tuetaan oppimisessaan. Samoin tuodaan esille korkeatasoinen opettajankoulutus. Erityisesti ollaan tyytyväisiä matematiikassa saavutettuihin tuloksiin. Lähteinä jutuissa käytetään opetusministeriä, brittikansanedustajia, erikoistutkijaa, professoreita, saksalaisia -, sveitsiläisiä -, brittiläisiä - ja norjalaisia lehtiä, rehtoria ja toimittajia. Pisa-keskusteluun eivät osallistu lehdistössä koulujen työntekijät eivätkä oppilaat. Peruskoulua ylistävästä puheesta löytyy myös lievää kriittistä ääntä, joka toisaalta voidaan nähdä kohdistetun taloudesta päättävillä tahoilla koulutukseen suunnattujen resurssien johdosta, mutta myös kouluille opetuksen sisällöistä ja oppilaiden yksilöllisyyden huomioimisesta puhuttaessa ja päätettäessä opetusjärjestelyistä.

Nuorten oppimistulokset peruskoulun riemuvoitto

Odottamattoman erinomainen tulos on peruskoulun ja viime vuosina kohennetun matematiikan opetuksen riemuvoitto, josta koko kansa voi olla vilpittömän iloinen. – – Koko kansan yhtenäisen peruskoulun ansiota ovat epäilemättä useimpia muita maita pienemmät alueelliset, koulukohtaiset ja sukupuolten erot. – – Myös heikkojen osajien osuus oli kansainvälisesti verrattuna poikkeuksellisen pieni kaikilla osa-alueilla. – – Erityisesti tyttöjen innostus ja luottamus kykyihinsä oppia matematiikkaa kaipaa vahvistusta. – – Heikommin menestyviä ei voi jättää alttiiksi syrjäytymiselle. – – Myös huippuosaajien lisäämiseen täytyy kiinnittää enemmän huomiota. – – Suomen kaikille yhteinen peruskoulu ja yliopistokoulutuksen saaneet opettajat on jo huomattu laajasti maailmalla, ja uudet tulokset lisäävät hyvää mainetta. HS 8.12.04

Pisa-tutkimusdiskurssissa keskustelua käyvät asiantuntijat ja näin saadaan lisättyä tutkimustulosten vakuuttavuutta. Lisäksi useat arvovaltaiset tahot esittävät asiasta samansuuntaiset näkemykset. Erinomaisuutta peruskoulua kohtaan rakennetaan käyttämällä ääri-ilmaisuja ja metaforia kuten Pedagoginen paratiisi (HS 12.10.04), Eurooppalainen mallioppilas Suomi (HS 8.12.04) ja suomalainen koulutus on maailman huippuluokkaa

(HS 11.10.04). Vain yhdessä jutussa (HS 12.10.04) oli rehtori koulun työntekijöistä päässyt ääneen. Opettaja, oleellisena tulokseen vaikuttavana tekijänä, on poissa keskustelusta. Ilkan kolumnissa joulukuun 13. päivä *Kiitos kuuluu luokkahuoneen sisälle*, muistutetaan kuitenkin siitä, että hyvä tulos syntyy tunnollisen opettajan työstä alaluokilla, jolloin luodaan pohja kaikelle oppimiselle. Juttujen yhteydessä oli vähän kuvia, ja jos kuvaa oli käytetty, niin se oli kasvokuva kolumnin kirjoittajasta. Yhdessä jutussa (HS 12.10.04) pääsivät oppilaat kuvaan brittiparlamentaarikkojen kanssa.

Koulun yleiset tavoitteet puhuvat opetuksen järjestämisestä koulujen tasolla, tasa-arvon toteutumisesta ja erilaisten oppijoiden huomioimisesta sekä koulujen kehittämistyöstä. Äänen saivat professorit ja tutkijat, toimittajat ja opetustoimen sekä lääninhallituksen viranomaiset. Puhetta voidaan pitää pedagogisena ja osittain kasvatuksellisenä puheena koulun tuloksista. Koulujen työntekijöitä ja oppilaita ei esiintynyt kuin yhdessä jutussa, jossa kerrottiin saneerauksen jälkeen koulussa pidetystä vihkimisjuhlasta.

Ollila: Koulutuksesta saa suomalaisen vientituotteen

Nokian pääjohtajan Jorma Ollilan mielestä koulun ensisijainen tehtävä on herättää lasten kiinnostus ympäröivään elämään. Opettajan päävastuu piilee elämänmakuisen opetuksen tarjoamisessa, hän sanoo. – – Huipputekniikkaan satsaavan yhtiön keulakuvana Ollila korostaa teknologian hyväksikäyttöä opetuksessa. – – Tietotekniikka helpottaa tiedon hakua ja yhteydenpitoa sekä opettajien kesken että kodin ja koulun välillä, Ollila sanoo. – – Ollilan mukaan on ristiriitaista, että OECD:n tutkimus noteeraa suomalaiskoulutuksen huipputasokkaaksi, mutta opettajia ei arvosteta. – Arvostuksen noustua suomalaiskoulutuksesta voisi saada uuden vientituotteen. Ollilan mielestä tehokas koulujärjestelmä ja onnistuneet opetussuunnitelmat eivät pärjää ilman hyvää oppimisympäristöä. – – Ollila ylisti myös nykyaikaista opettajankoulutusta, jossa huomioidaan lasten erilaiset tavat oppia. Ilkka 2.10.04

Juhlapuhujana oli Ollila, entisenä koulun oppilaana, ja äänen saivat myös oppilas, opettaja ja rehtori. Alun alkaen katsoin jutun liittyvän koulun arkidiskurssiin, mutta teksti käsittelee koulun tavoitteita, jolloin vahvempana sieltä nousee esiin tulodiskurssi, jossa korostuvat kansainvälinen kilpailukyky ja globalisaatio. Jutussa puhutaan myös koulun tehokkuudesta, joka viittaa koulun resurssidiskurssiin.

Koulun yleisiin tavoitteisiin liittyvät jutut:

Ilkka 2.10.04 Ollila: Koulutuksesta saa suomalaisen vientituotteen

Ilkka 9.10.04 Koulujen omatoiminen kehitystyö erilaista

- Ilkka 19.10.04 Koulujen tietotekniikan käyttö sai kiitosta
- HS 3.12.04 Lukihäiriöt voidaan parantaa tietokonepeleillä
Nokia Säätiö palkitsi kehitysneurologian psykologin
- HS 10.12.04 Ei eläköötä suurille eroille
- HS 16.1.05 Tutkimus: Koulutusjärjestelmä ei sorra lahjakkaita oppilaita
Tieteen päivien paneeli raapaisi älykkyyden ja oppimisen suhteita
- HS 22.1.05 Koulutuksen tavoitteista pitää keskustella
- Ilkka 3.2.05 Tyytyväisyys kouluun väheni
Tyytymättömyys koulutoimintaan lisääntynyt
- Ilkka 18.2.05 Oppimistulosten seuranta Kauhajoen tavoitteissa
- HS 23.2.05 Arvojen runsaus hämmentää kouluissa

Tietokoneiden hyötykäyttö koulussa puhuttaa ajoittain. Helsingin Sanomat kirjoittaa 3. päivä joulukuuta *Lukihäiriöt voidaan parantaa tietokonepeleillä*. Otsikko antaa helpon ratkaisun monia vaivaavaan ongelmaan. Kuva totuudesta muodostetaan nostamalla tutkimustuloksista yksi tekijä faktaksi, joka esitetään ehdottomana totuutena. Totuuden vaikutelmaa lisätään passiivilla käyttämällä ja lainaamalla myöhemmin tutkimuksen tehnyttä professoria jutussa. Opettajan ammattitaito lukihäiriön korjaamiseen kyseenalaistuu.

Lukihäiriöt voidaan parantaa tietokonepeleillä

Nokia Säätiö palkitsi kehitysneurologian psykologin

Tietokoneen havaittiin olevan ainakin yhdellä tavalla elävää opettajaa parempi – siinä missä opettaja ei pysty peittämään harmistumistaan surkean oppilaan jatkuvasti mokaillessa, kone jaksaa iloisesti toistaa ja varioida harjoituksia. – – Yli sadan oppilaan koeryhmässä kaikki lukihäiriölle alttiit lapset saatiin ”pelastettua”, eli oppimaan äänneiden yhdistäminen. ”Suuri osa olisi pelastautunut itsestäänkin, mutta olennaista on, että lapset ovat saaneet sen kokemuksen, että he osaavat”, Lyytinen pohtii. ”Osa varmaan sai ratkaisevaakin apua.” HS 3.12.04

Ilkka kirjoittaa helmikuussa 2005 tyytymättömyyden koulutoimintaan lisääntyneen. Perusteenaan tälle väitteelle lehti esittää kanteluiden ja valitusten lukumääriä, joita on tehty lääninhallituksille vuosina 2003 ja 2004. Lisätodisteena jutussa käytetään taulukkoa, jossa nämä lukumäärät esitetään eri lääninhallitusten osalta. Lopulliset tulokset kuitenkin ovat, että kanteluiden määrä oli lisääntynyt koko maassa vain 9:llä ja valituksia oli 13 enemmän. Nämä pienet määrien lisäykset voi lukija löytää tekstistä, jos lukee jutun riittävän huolellisesti. Argumentin vakuuttavuutta on lisätty kvantifioimalla, jolloin syntyy kuva ristiriidattomasta tiedosta, vaikka samoja lukuja käyttämällä voitaisiin

päästä päinvastaisiin tuloksiinkin (Jokinen 1999, 146) varsinkin, jos jutun diskurssia muutetaan.

Tyytyväisyys kouluun väheni

Tyytymättömyys koulutoimintaan lisääntynyt

Suomalaisten tyytymättömyys koulutoimintaan lisääntyi hieman viime vuonna, ilmenee Ilkka-lehden lääninhallituksista keräämistä oikeusturva-asioiden ennakkotiedoista. Niiden mukaan kantelut kasvoivat edellisvuoteen verrattuna Itä-Suomen läänissä sekä Etelä- ja Länsi-Suomen suomenkielisissä sivistysosastoissa. – – Etelä-Suomen suomenkielisessä sivistysosastossa vireillä olevat kantelut kipusivat vuoden aikana 37:stä 55:een, ja niiden käsittely on osittain vielä kesken. – – Suurin nousu oli Länsi-Suomen suomenkielisessä sivistysosastossa. Siellä valitukset hyppäsivät 35:stä 65:teen. Ilkka 3.2.05

Päinvastaista tietoa saa lukea Ilkan lokakuussa 2004 ilmestyneessä jutussa Helsingin opetustoimen teettämästä kyselystä, joka oli suunnattu oppilaiden vanhemmille. Juttu on Suomen Tietotoimiston välittämä uutinen, jossa epäsuorasti lähteenä on ollut Helsingin opetusvirasto. Juttu antaa myönteisen kuvan kouluista ja opetusjärjestelyistä eikä niitä voida kyseenalaistaa, koska uutinen rakentuu toteamalla kyselyn positiiviset seikat argumentin vahvistamiseksi.

Koulujen tietotekniikan käyttö sai kiitosta

Helsinkiläisoppilaiden vanhemmat kiittelevät tietokoneopetusta ja tietokoneen hyödyntämistä opetuksessa. – – Opetusviraston mukaan vanhemmat arvioivat koulua nyt selvästi myönteisemmin kuin neljä vuotta sitten. – – Ala-asteen oppilaiden vanhemmat olivat tyytyväisimpiä lasten saamaan opetukseen. Vähintään kolme neljästä oli sitä mieltä, että heidän lapsensa viihtyvät koulussa hyvin ja oppivat sen mitä pitääkin. Ilkka 19.10.04

Diskurssissa, jossa puhutaan *ainekohtaisista tavoitteista*, nousee esille huoli oppiaineiden opetuksen mahdollisuuksista säilyä hyvänä tiukentuvassa kilpailussa siitä, mikä on koulussa tärkeää oppia. Omien erikoisalojensa asiantuntijat pyrkivät vakuuttamaan tutkimuksen avulla ko. aineen tärkeyttä oppilaan kasvuun ja oppimiseen. Puhe voidaan liittää tuloksellisuuden pedagogiseen ja kasvatukselliseen puheeseen.

Koulun ainekohtaisiin tavoitteisiin liittyvät jutut:

HS 1.11.04 Monipuolistuuko kielten opiskelu?

HS 8.12.04 Tietokoneen hyötykäyttö vähentynyt kouluissa viime vuosina
Pisa-tutkija: Tulos huolestuttava työelämän taitojen kannalta

Ilkka 23.12.04 Vieraan kielen puhetaito

HS 9.1.05 Kielikylpy ei verota äidinkieltä

HS 9.1.05 Liikuntakasvatus kuihtumassa luokanopettajakoulutuksessa

HS 17.2.05 Matematiikan taidot ovat heikentyneet

Helsingin Sanomat totesi joulukuussa 2004 tietokoneen hyötykäytön kouluissa vähentyneen. Todisteena toimittaja esittää kuvion, jossa ilmenee tyttöjen ja poikien käyttöaktiivisuus kotona ja samoin eritellään kotikäyttöä tarkemmin. Jutussa ei kerrotakaan, kuinka kouluissa tietokoneita käytetään ja kuinka usein. Kuitenkin jutun kautta annetaan ymmärtää, että koulut ja opettajat eivät opetuksessaan hyödynnä tietokonetta enää riittävästi. Jos jutun lukee loppuun saakka, löytyy sieltä tekstiä, joka on ristiriidassa otsikon ja jutun alkuosan väitteen kanssa.

Tietokoneen hyötykäyttö vähentynyt kouluissa viime vuosina

Pisa-tutkija: Tulos huolestuttava työelämän taitojen kannalta

Kun kansainvälinen suitsutus Suomen koulusaavutuksista on vasta pääsemässä alkuun, etsitään jo huolestumisen merkkejä. Yksi niistä on tietokoneen aktiivisen käytön vähentyminen kouluissa. – – Kun katsotaan tietokoneen käyttöaktiivisuutta kouluissa, parhaiten menestyivät 1–4 käyttökerran pojat sekä harvemmin kuin kerran kuukaudessa tietokonetta käyttäneet tytöt. – – Päivittäinen koulukäyttö ei tukenut matematiikan osaamista samalla tavalla kuin kotikäyttö. HS 8.12.04

Koulun tuloksista kirjoitetaan ajoittain ristiriitaisesti. Tulodiskurssissa ääneen päässeet puhuvat omalla kielellään. Erilaiset kokemus- ja koulutustaustat ja siitä seuraavat erilaiset käsitykset tiedosta ja tieteestä ja myös erilaiset ihmiskäsitykset ovat läsnä kirjoittelussa. Pisa-tutkimuksen avulla ylistetään suomalaista peruskoulua esimerkkinä muiden maiden koululaitoksille, mutta jo samaan hengenvetoon vesitetään tuloksia korostamalla suomalaisten lasten viihtymättömyyttä koulussa ja yleistä pahoinvointia. Erityisen tyytyväisiä oltiin matemaattisten taitojen hyviin tuloksiin Pisa-testissä ja suomalaisten lasten sekä nuorten mahdollisuuksiin tietotekniikan hyödyntämisessä. Samaan aikaan kirjoitetaan kuitenkin siitä, kuinka huonosti suomalaiset nuoret kykenevät matemaattiseen ajatteluun ja kuinka vähän opettajat hyödyntävät opetuksessaan tietotekniikkaa. Mitkä ovat huolidiskurssin funktiot? Halutaanko koulun tuloksista keskustelulla vahvistaa näkemystä resurssien riittämättömyydestä ja vaikuttaa päättäjiin rahoituksen suuntaamisesta perusopetukseen. Ristiriidasta huolimatta näyttää tulodiskurssin puheelle olevan pyrkimys parempaan kouluun ja koulutukseen.

6.6 Yhteenvetoa kouludiskursseista

Yhteistä lehtien koulupuheelle on reagoiminen ajankohtaisiin asioihin kuten kunnallisvaalien yhteydessä keskusteluun valtuutettujen näkemyksistä kouluverkon laajuudesta ja valinnaisuuteen, kansainvälisen Pisa-tutkimustuloksen julkistamiseen ja koulujen toimintaan äkillisen kriisitilanteen yhteydessä. Lisäksi lehdistössä keskusteltiin muista koulun ajankohtaisista asioista kuten paikallisista koulun merkkipäivistä ja koulujen rakentamisesta, johon liittyy myös rakentamisen virheet kuten homeongelmat sekä koulun hyvinvoinnista.

Tiivistän koulukeskustelun ilmenemisen eri diskursseissa kuviossa 6. Kuvion otsikot kuvaavat valtakausdiskursseja, joiden alle olen koonnut niitä puheenaiheita, jotka tukevat tätä vahvaa diskurssia. Jokaisessa diskurssissa löytyy useita kilpailevia diskursseja, mutta niiden ääni häviää vahvojen diskurssien alle. Analysoidessani olen pyrkinyt esittelemään myös näitä marginaaliin jääviä puheenaiheita.

KOULUN ARKI	KOULUN RE-SURSSIT	KOULUN HYVINVOINTI	KOULUN TULOKSET
Koulun tapahtumat Opetussuunnitelmat Opettajan ammatti	Kouluverkko Rakentaminen Valinnaisuus Opettajan työtilanne	Terveys Kriisit Kiusaaminen Turvallisuus Kodin ja koulun yhteistyö Oppilashuolto	Pisa-tutkimus Yleiset tavoitteet Ainekohtaiset tavoitteet

KUVIO 6. Koulukeskustelun diskurssit

Koulupuheesta löytyvät keskeisinä sisältöinä koulun arkeen liittyvät tapahtumat, opetussuunnitelmat ja opettajan ammattipuhe. Koulun resursseihin liittyvät kouluverkko,

rakentaminen, valinnaisuus ja opettajan työtilanne. Koulun hyvinvointi sisältää terveyteen, kriiseihin, kiusaamiseen, turvallisuuteen, kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön ja oppilashuoltoon sisältyvän puheen ja koulun tulokset sisältää puheen Pisa-tutkimuksen tuloksista, yleisen tavoitepuheen ja ainekohtaisen tavoitepuheen. *Koulun arki ja koulun resurssit* muodostavat lehtikirjoittelussa kaksi lähes yhtä vahvaa puheenaihetta, joiden sisällöistä nousevat hallitseviksi *koulun tapahtumia, kouluverkkoa ja rakentamista* käsittelevät aiheet.

Koulukeskustelussa nousee esille huoli säästöjen vaikutuksista. Kouluverkon pienentäminen oppilasmäärien supistuessa vaikuttaa koko maassa koulujen olemassaoloon. Pienet kyläkoulut ja kaupunkien pienemmät yksiköt ovat ensimmäisenä lakkautuslistalla. Muutos ja epävarmuus koulun säilymisestä aiheuttavat pelkoa alueen asukkaissa. Toinen säästöistä johtuva uhka koetaan oppilaan oikeuksien ja turvallisuuden vähenemisenä, jos joudutaan suurempiin kouluyksiköihin ja jos oppilaan koulumatka pitenee huomattavasti. Se, mikä puuttuu lähes kokonaan koulukeskustelusta kouluverkon yhteydessä, on keskustelu opetuksen tasosta ja epäkohtiin puuttumisesta suurempien yksiköiden kohdalla. Kyläkoulusta puhutaan vaihtoehdottomuusdiskurssin kautta. Pieni koulu on opetuksellisesti ja kasvatuksellisesti paras. Lehtijutuissa ei kerrota samassa yhteydessä suurempien yksiköiden opetuksesta eikä koulujen ilmapiiristä, vaan luodaan ehdoton kuva kyläkoulun paremmuudesta. Keskustelulla pyritään vaikuttamaan mielipiteisiin ja sitä kautta päätöksen tekijöihin.

Säästöistä puhuttaessa äänen saavat koulujen vanhempainyhdistysten tai kyläyhdistysten aktiivijäsenet, koulujen oppilaat sekä tasapuolisuusvaikutelman aikaansaamiseksi lähinnä kuntien päätösvaltaa käyttävät virkamiehet sekä opetushallituksen johtajat. Opettajan ääni ei kuulu kouluverkkoa käsiteltäessä. Yhteenvetona säästöpuheelle onkin, että opettaja ottaa harvoin osaa julkiseen keskusteluun työpaikkansa olemassaolosta tai työskentelyolosuhteista. Osoittako se, että opettaja nähdään liiaksi asianosaiseksi ja siten epäluotettavaksi lähteeksi lehdistössä vai kokevatko opettajat, ettei heidän rooliinsa opettajana kuulu puuttua julkisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Opettajan työstä ja koulun toimintaperiaatteista kirjoitettiin asiantuntevasti, mutta harvoin ja tällöin äänen saivat opettajat. Niissä jutuissa, joissa opettajat saivat kertoa työstään ja koulun tavoitteista, korostui opettajien pyrkimys edistää oppilaan etua. Opettajil-

la oli paljon sanottavaa tämän päivän koulusta. Jos jutut käsittelivät koulussa esiintyviä ongelmia tai mahdollisia tavoitteita ja muutoksia, niin lähteinä käytettiin eri alojen tutkijoita, opetushallituksen johtajia tai muita viranomaisia. Vaikuttaa, että muut tahot tietävät opettajia paremmin, minkälainen koulun tulisi olla ja koulu ja opettaja nähdään helposti ratkaisuna lähes kaikkiin nykyisiin ja ennakoitavissa oleviin ongelmiin. Opettajille ja koululle esitetään kaikkea mahdollista lisätehtävää aina lasten ja nuorten säästäväisyyskasvatuksesta oppilaiden vapaa-ajan ohjaamiseen ja internetin käytön valvontaan. Koulua pidetään lähes ihmeiden tekijänä, vaikka siihen kohdistetaan myös moitteita.

Vaikka koulun tapahtumista ja juhlista kirjoitetaankin usein, jutuista puuttuvat kuvaukset rutiineista ja tavallisista koulupäivistä ja koulun toimintaan liittyvistä juhlisista. Koulun arki sisältää paradoksin. Arki itsessään ei ole merkityksellistä, vaan se, mikä rikkoo koulun rutiinin. Koulun merkitys oppilaan kannalta rakentuu arjen toiminnasta, sillä oppimiseen ja kasvuun liittyvät arkipäivän tekijät muodostavat yhteyden koulun tavoitteiden kanssa. Laine (2000, 14) esittää koulun arjen organisoituvan tottumuksien ja tapojen rutiineina. Arjen passivoivaa rutiinia rikotaan tempauksilla ja kampanjoilla, joissa oppilaat toimivat yhdessä opettajien ja muiden aikuisten kanssa. Lehtikirjoittelu konstruoi koulun arjen muutosta toimintatapojen ja opetusmenetelmien monipuolistuessa.

Koulun arki, vaikka se rakentuisi kuinka hyvin ja toteuttaisi koulun tehtävää oppilaan oppimisen ja kasvun edistäjänä, ei ole itsessään uutinen. Rutiinin ja odotusarvon on rikouduttava, ennen kuin tapahtuma muuttuu kertomisen arvoiseksi, siitä huolimatta, että toimittaja ymmärtäisi koulun toiminnan merkityksellisyyden. Karvosen mukaan ei ole kyse siitä, etteivätkö toimittajat olisi kiinnostuneita hyvistä asioista, vaan siitä, että toimittajat eivät näe mielekkääksi kertoa, ”että mitään ei ole tapahtunut”, jos kukaan ei odotakaan mitään tapahtuvaksi. (Karvonen 1997, 68.)

Koulun hyvinvointia käsitellään kirjoituksissa useasta näkökulmasta, mutta hyvinvoinnin määrittävät koulun ulkopuoliset asiantuntijat. Rehtoreilla on kuitenkin riittävästi asiantuntijuutta päästä kertomaan koulun toimintatavoista hyvinvoinnin edistämiseksi tai ongelmien selvittämisessä. Koulujen tehtäväalue hyvinvoinnin turvaamisessa on laaja ja odotukset koulujen toiminnalle ovat suuret. Toisaalta osassa jutuista esiintyy epäily opettajien kyvystä hoitaa näitä tehtäviä riittävän hyvin.

Tulosdiskurssi oli määrällisesti pienin puheenaihe, mutta koulun tuloksista tai tavoitteista puhutaan jutuissa useamminkin, mutta ne peittyvät vahvempina esiintyvien diskurssien alle. Tuloksista puhuvat itse toimittajat, viranomaiset, tutkijat tai vanhemmat, jolloin tulokset esitetään erilaisina vaatimuksina koululle. Koulua halutaan kehittää ja muuttaa palvelemaan paremmin yhteiskunnan tarpeita.

Koululle asetettujen yhä uusien tehtävien ja tulosvaatimusten korostuessa ja samalla säästöistä johtuvien toimenpiteiden toteuttaminen aiheuttavat ristiriitaa opettajissa sekä koulun muissa työntekijöissä. Teksteissä ei tuoda esille ”riittävän hyvää” tai ”mahdollista” toimintaa. Voisiko erinomaisuuden vaatimus olla esteenä opettajien asiantuntijapuheen esiintymiselle. Rohkeus tuoda esille työhön tai kouluun liittyviä ongelmia, esittää omia näkemyksiä yhteiskunnallisista kysymyksistä tai yleensä ihmisenä elämisestä. Kun esimerkiksi aineistossa puhuttiin koulujen surutyöstä, puuttuivat siitä kokonaan opettajien äänet. Rehtoreiden lausuntoja ja oppilaiden reaktioita kuvattiin. Samoin viranomaisia lainattiin useaan otteeseen. Onko suru yhteiskunnassamme niin vaikea aihe käsiteltäväksi, että opettajien asiantuntijuuden ei uskota siihen riittävän vai ovatko opettajat epävarmoja antamaan lausuntoja koulun toiminnasta, jos on kyse monien ihmisten elämään vaikuttavista tapahtumista.

Koulun arjesta puhutaan myös koulun hyvinvoinnin yhteydessä. Yhteiskunnan muuttuessa, koulussa joudutaan kantamaan aiempaa enemmän vastuuta oppilaiden hyvinvoinnista ja kehityksestä. Koulujen on edellytetty opetussuunnitelmiansa yhteydessä laativan myös kriisisuunnitelmat ja ohjeet kiusaamisen ehkäisemiseksi. Jokaisella koululla tulee olla selvitettyä, kuinka oppilashuolto toimii koulussa sekä miten kodin ja koulun välinen yhteistyö hoidetaan. Koulujen oma tiedottaminen ja työnsä tavoitteiden esille tuominen on edelleen puutteellista. Vanhemmat eivät välttämättä tiedä kaikista niistä toimenpiteistä, mitä koulussa tehdään. Opettajien itsestään selvänä pitämiä tavoitteita ja toimenpiteitä on tiedotettava myös koulun lähiverkostolle sekä päättäjille. Koulu joutuu perustelemaan omaa olemassaoloaan ja tällöin korostuvat yhteistyö ja vuorovaikutus erityisesti lähiympäristön kanssa.

7 POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli tarkastella sitä, millaista kuvaa lehdistö tuottaa koulusta ja opettajista. Muodostin aineistosta neljä erilaista puhetapaa: koulun arkidiskurssi, resurssidiskurssi, hyvinvointidiskurssi ja tulosturssi. Koulu ja opettaja näyttäytyvät erilaisena eri puhetavoissa ja jo samankin diskurssin sisältä löytyy erilaisia konstruktioita opettajasta ja koulusta. Tulosturssissa suomalainen peruskoulu on vientituote ja voittaja kansainvälisessä kilpailussa, kun jo samaan hengenvetoon ilmaistaan huoli peruskoulun kyvystä tukea heikompia tai/ja lahjakkaimpia oppilaita. Toisaalta eri diskurssit mahdollistavat opettajalle ja koululle samojakin subjektipositioita. Esimerkiksi huoli kouluun suunnatun rahoituksen riittävydestä esiintyy jokaisessa diskurssissa, jolloin koulu ja opettajan työ representoituu uhatuksi.

Diskurssianalyysin käyttö tutkimuksen lähestymistapana on paikoitellen työlästä. Oleellisten asioiden poimiminen ja merkityskokonaisuuksien hahmottaminen lehtijuttujen paljoudesta oli hankalaa ja vaati runsaasti aikaa. Aineistolähtöinen analyysiprosessi myös vaikutti, että tulkinnan edetessä jouduin ajoittain palaamaan tulkintaprosessin alkuun, sillä identifioidut puhettavat muuttuivat osittain prosessin edetessä. Tutkimukseni anti oli kuitenkin siinä, että diskurssianalyttistä tutkimusta koulun ja lehdistön suhteesta on vähän.

Diskurssianalyttinen tutkimus onkin luonteeltaan perustutkimusta, jonka arvo on tiedon tuottamisessa eikä varsinaisesti ratkaisujen etsimisessä ongelmiin (Juhila & Suonen 1999, 244–245). Toisaalta diskurssianalyttisen tutkimuksen tuloksia ja tulkintoja ei voi pitää ainoina oikeina tulkintoina, joita aineistoista voidaan tehdä (Gill 2000, 180–181, 186). Se ei kuitenkaan tarkoita, että tulokset ja tulkinnat olisivat väärä tai perusteettomia, sillä diskurssianalyttisen tutkimuksen tulkintojen eräänä vakuuttavuuden kriteereinä voidaan pitää diskurssien rakentumisesta esitettyjen tulkintojen perustelevuutta ja sitä, että lukija voi seurata tutkijan tekemää tulkintojen päättelyketjua (Juhila & Suonen 1999, 235). Tavoitteenani on ollut tutkimusprosessin tarkka kuvaaminen ja

tekemieni valintojen perusteleminen, jotta tehtyjä ratkaisuja ja päättelyketjuja olisi mahdollista seurata.

Koulun ja opettajan määrittelyyn julkisuudessa osallistuvat monet eri toimijat, mutta keskeiseen asemaan nousevat eri viranomais- ja asiantuntijatahot kuten opetushallituksen eri virkamiehet, taloudellista tai poliittista valtaa omaavat toimijat ja eri alojen tutkijat. Vanhemmat esiintyvät määrittelijöinä lähinnä yhdistysten ja toimikuntien nimissä. Oppilaat ja opettajat sekä itse toimittajat ovat myös määrittämässä koulu- ja opettajakuvaa.

Saadakseen ajatuksensa ja asiansa julkisuuteen tavallisen ihmisen on ylitettävä korkeampi kynnyksen kuin viranomaisen tai muun julkisuuden määrittelyyn harjaantuneen henkilön, jolla on taustanaan valtaa. Tavalliselta ihmiseltä puuttuvat vallan ohella taustaorganisaation uskottavuus ja arvovalta. Hänellä ei myöskään ole samanlaista ammatillista valmiutta kuin viranomaisilla tai muilla asiantuntijoilla. (Puranen 2000, 42.)

Tavalliset ihmiset kertovat julkisuudessa mielipiteitään, tunteuksiaan tai kokemuksiaan (Fairclough 1997, 69). Koulukirjoittelussa oppilaat pääsivät lehtien palstoille juuri tässä mielessä kertomaan kokemuksiaan tai sanomaan mielipiteitään esimerkiksi kouluksiämisestä tai mahdollisesta koulun lakkauttamisesta tai osallistumisesta johonkin koulun tapahtumaan. Opettajatkin asetettiin usein tavallisen ihmisen rooliin, vaikka puhuttiin opetuksesta. Heille annettiin mahdollisuus kertoa kokemuksestaan, mutta asiantuntijuutta esimerkiksi koulun lakkauttamiskysymyksissä ei heille uskottu eikä monissa koulun kasvatus- tai opetuskysymyksissä. Tämä näkyy selkeästi koulukiusausta käsiteltäessä, koulun tavoitteista ja rahoituksesta puhuttaessa tai opetussuunnitelmakeskustelussa. Onko tässä osaltaan kyse siitä, että toimittajat mieltävät opettajat puhuttaessa koulusta olevan liian sidoksissa käsiteltävään asiaan ja ajavan vain omia henkilökohtaisia tai oman koulunsa etuja, jolloin halutaan antaa mahdollisuus ulkopuolisemmille näkemyksille. Toisaalta ovatko myös opettajat arkoja tuomaan esille kokemustaan ja näkemystään asioista juuri tästä samaisesta syystä.

Periaatteessa toimittajat pitävät tavallisen ihmisen aiheita tärkeinä, mutta käytännössä tavallinen ihminen aiheineen on työläs ja epäilyttävä verrattuna auktoriteetilähteeseen. Toimittajalta vaaditaan tavallista ihmistä lähteenä käyttäessään enemmän aikaa, pitää

liikkua ja tavata ihmisiä, joutuu ottamaan selvää ja tarkistamaan tietojen paikkansa pitävyyttä kuin esimerkiksi viranomaisten tiedotteita tai vaikkapa valtuustojen esityslistoja käsitellessään. Auktoriteetilähde on luotettavampi, sillä hänellä on usein taustatietoa asioista ja ajallisesti hän on vähemmällä vaivalla saavutettavissa (Kiviranta 1990, 49–55).

Aineistossa opettajakuva muodostuu pääasiassa viranomaispuheessa sekä toimittajien kannanotoissa, mutta myös opettajien omien puheenvuorojen kautta ja oppilaiden kommentteista. Opettajan omassa puheessa rakentuu kuva aktiivisesta, yhteistyökykyisestä, itseään ja työtään jatkuvasti kehittävästä asiantuntijasta. Toisaalta puheesta löytyy työnsä merkitystä, tavoitteita ja arvoja pohtiva opettaja. Kasvatukselliset ja opetukselliset näkökulmat nivoutuvat yhteen ja esille nousee tunnollinen, vastuunsa tunteva, oppilaan hyvinvoinnista huolehtiva aikuinen, joka uskaltaa myös olla erehtyvä ja tunteva ihminen. Työmäärän lisääntyminen ja ulkoapäin asetetut odotukset ja laatutavoitteet sekä rahoituksen heikkeneminen muodostuvat ammatin uhkiksi opettajapuheessa. Tämän voidaan nähdä johtuvan yhteiskunnan muuttumisesta. Kuurme (2004) toteaa, että moderni koululaitos on muuttunut postmodernissa ristiriitaisten yhteiskunnallisten odotusten kentäksi, jossa etusijalla ovat taloudelliset vaatimukset ja yleisten ongelmien kuten esimerkiksi huumeongelman tai väkivaltaisuuden ennakointi.

Postmoderniin aikaan, jota elämme, liittyy kouluinstituution aseman muuttuminen. Koulun ja opettajan on kyettävä joka hetki todistamaan eli perustelemaan työnsä merkitys. ”Opettajan pitää omalla persoonallisuudellaan, omilla kyvyillään ja toimillaan tuottaa se symbolinen todellisuus, jonka aikaisemmin takasi instituution ohessaan luoma sädekehä” (Ziehe 1991, 168). Kun koulun ”aura” on kadonnut, merkitsee se, että opettajalla ei ole enää itsestään selvää asiantuntijuutta opetukseen ja kasvatukseen, vaan siitä kilpailevat monet muutkin tahot, esimerkiksi media. Opettajan on todistettava ja perusteltava kasvatuksellisia arvoja ajan henkeä vastaan. (Värri 2003.) Median rooli ”kulttuurisena kasvattajana” onkin kasvanut suhteessa muihin kulttuurisiin instituutioihin kuten koulutukseen ja kasvatukseen. Perko (1988, 11) korostaakin, että media on nyky-yhteiskunnassa ”tietäjä, joka välittää tietoa, luo tietoa ja hallitsee tietoa”. Kelnnerin (2000, 25) mukaan mediakulttuurista on tullut ”sosialisaation hallitseva voima, joka nostaa mediakuvat ja julkisuuden henkilöt perheen, koulun ja kirkon tilalle hyvän maun, arvojen ja ajatusten välittäjänä”. Opettajien puheessa nämä ilmiöt näkyvät kiireen ja

työtehtävien lisääntymisenä. Kuinka paljon on myös kyse siitä, että osavastuu työn lisääntymisestä on opettajalla itsellään. Onko opettajan hyväksyttävä kaikki ulkoapäin annetut tehtävät todistaakseen tarpeellisuutensa ja säilyttääkseen asemansa.

Oppilaiden käsityksistä kuvastuu tyytyväisyys omaan kouluun ja opettajiin. Opettajia ei erityisesti arvostella, vaan heidän toimintansa kuvataan oppimista edistäväksi ja arviointia oikeudenmukaiseksi. Koulukislaus-raportissa opettajan toimintaa arvosteltiin siksi, etteivät he puutu aktiivisesti epäkohtiin ja tällöin ovat osasyllisiä kiusaamisen jatkumiselle. Oppilaspuheesta nousivat esiin samansuuntaiset näkemykset koulun toiminnasta kuin opettajillakin on.

Yhteiskunnassa käydään keskustelua kiusaamisesta työpaikoilla ja kouluissa. Puheenaihe nostetaan aika ajoin esille eri syistä. Tässä aineistossa kiusaamisesta puhuivat toimittajien lisäksi koululaiset ja tutkijat. Lehdistön pyrkimys epäkohtien osoittamiseen, oikeudenmukaiseen ja puolueettomaan tiedon jakamiseen saadaan aikaan antamalla ääni erilaisille mielipiteille ja lainaamalla mahdollisimman vaikutusvaltaisia lähteitä. Onko kiusaaminen kuitenkin niin vaikea asia, että opettajien näkemyksiä asiasta ei haluta kuunnella vai eivätkö opettajat rohkene sanoa julkisuudessa asiasta mielipidettään vai rakentaako lehdistö tietoista kuvaa epäluotettavasta opettajasta jättämällä hänet pois kiusauskeskustelusta.

Lehtikirjoittelussa oli havaittavissa ristiriita koulukiusaamista käsittelevissä jutuissa ja niissä jutuissa, joissa opettajat kertoivat omasta työstään. Opettajien puheesta välittyi kiinnostus ja konkreettiset toimenpiteet kiusaamisen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Toimittajat konstruoivat kuvan opettajien välinpitämättömyydestä asian hoitamisessa niissä jutuissa, joissa erityisesti aiheena oli kiusaaminen.

Opettajia ja koulua voidaan kuvailla monesta eri näkökulmasta käsin, jolloin ilmiö näyttyy kertomuksissa hyvinkin erilaisessa valossa. Joissakin kuvauksissa opettaja tuotetaan ”hyväntekijänä” ja toisissa ”kiusaajana”. Kummassakin on kyse samasta opettajasta, vain diskurssi vaihtuu. Teksteillä itsessään ei ole olemassa oikeita tulkintoja, on vain paremmin tai huonommin perusteltuja tulkintoja (Väliverronen 1998, 36). Toisaalta tekstejä tulee tarkastella aina kontekstissaan, vaikka sitä ei nähdäkään diskurssin syynä tai selityksenä (Jokinen ym. 1993, 29). Foucault’n (1972, 45–47) mukaan jotkut dis-

kurssit nousevat toisia vahvemiksi ja silloin on kysymys diskurssin hegemoniasta, valta-asemasta.

Koululla ja lehdistöllä on nähtävissä yhteisiä päämääriä, joita ovat mm. yhteisenä pidettyjen kulttuuristen arvojen siirtäminen ja ylläpitäminen sekä yhteiskunnallisen tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistäminen. Kuneliuksen (1998, 128) mukaan joukkoviestintä on ottanut hoitaakseen myös kasvatuksellisia tehtäviä. Samalla julkisuudesta tulee tärkeämpi toimintakenttä muille yhteiskunnan instituutioille, jolloin joukkoviestinnän toimintatapojen hallinta ja ennakoiminen kehittyvät yhdessä median merkityksen lisääntymisen kanssa. Ovatko toteuttamistavat niin erilaiset, että toisen kykyyn päämäärän saavuttamiseksi ei luoteta. On myös huomioitava, että vaikka mediajulkisuus onkin nykyisin keskeinen julkisen keskustelun areena ja sen voidaan olettaa näin laajemminkin edustavan ja heijastavan yhteiskunnallista keskustelua ja yleistä ilmapiiriä, ei lehdistössä tuotetun kuvan perusteella tule tehdä liian yksioikoisia johtopäätöksiä siitä, miten laajasti mediassa tuotetut ja hegemonisoidut tulkinnat ovat hyväksytyt yhteiskunnassa.

Tutkimusta tehdessäni mielenkiintoni heräsi lehtikirjoitteluun laajemminkin. Jatkotutkimuksen avulla voisi tarkastella esimerkiksi sitä, esiintyykö koulusta ja opettajasta eri aikoina erilaisia puhetapoja. Ovatko yhteiskunnan ja koulun muutokset ennustettavissa lehdistössä käydyssä keskustelussa ja millainen asema koululle ja opettajalle on tuotettu mediapuheessa aiemmin. Diskurssianalyttinen tutkimusote mahdollistaisi havaita asioita, joita helposti pidetään tavallisina tai jokapäiväisinä. Diskurssianalyysin hyvänä puolena voi pitää myös kriittistä asennoitumista siihen, miten asioista puhutaan ja mitä mahdollisia seurauksia puheella on. Myös aineiston rajaamisella voi saada uutta näkemystä koulukeskusteluun. Diskurssianalyysihän sopii hyvin juuri silloin, kun halutaan tutkia jotakin kaikille tuttua ilmiötä, kuten koulu on. Juuri tuttuuden takia koulukeskustelua on hankala analysoida. Aineiston voisi rajata tämän hetken kouluverkkokeskusteluun tai millaisena hyvä koulu tai opettaja representoidaan lehtikirjoittelussa.

Oravakangas (2005) on tarkastellut mediatekstejä yhtenä koulun tuloksellisuuskeskustelun tuottajana. Tutkimuksessa keskustelua leimasivat ajankohtaiset kouluasiat, joita olivat tuolloin koulujen välinen kilpailu, kunnallisvaalit, nuorten väkivaltarikokset sekä Pisa-tutkimuksen tulokset. Omassa tutkimuksessani on havaittavissa sama ilmiö, mikä liittyy journalistisiin käytäntöihin. Pyritään tuomaan esille ajankohtaisia, ihmisten elä-

mään vaikuttavia tekijöitä. Oravakangas toteaa, että koulun tuloksellisuuden vaatimus on esillä kaikessa koulua koskevassa puheessa. Vaikka olisi kyse homeongelmasta koulussa, puhetta leimaa raha ja odotetut tai saavutetut tulokset, eikä esimerkiksi koulussa työtään tekevien terveys. Erityisesti poliittiset päättäjät ja opetushallinnon viranomaiset painottavat taloudellista tehokkuutta koulukeskustelussa. Tutkimuksessani ei voi välttyä samansuuntaiselta tulokselta. Osoittaahan jo aineiston painottuminen resurssidiskursiin, ja se, että useissa muissakin diskursseissa taloudelliset kysymykset esiintyvät marginaalisina diskursseina, vaikka puhuttaisiinkin vaikka koulun juhlista.

Tätä samaa ilmiötä käsittelee myös Simola (2001, 209–291), jonka mukaan ajan koulutuspoliittisen keskustelun tärkeitä arvoja ovat erinomaisuus, tehokkuus ja tuloksellisuus. Hän nimittää tätä puhetapaa ”erinomaisuuden eetokseksi”, jossa vain paras on kyllin hyvää. Tähän liittyy jatkuva kehittäminen, jolloin tavanomaisuus merkitsee mitättömyyttä. Koulu ei kuitenkaan muutu välttämättä positiiviseen suuntaan, vaan uhkana on mahdollisuuksien menettäminen. Hän esittää vaihtoehtona erinomaisuuden painottamiselle ”riittävän hyvän” tavoittelun, jolloin ylimitoitettut tavoitteet muutetaan pienemmiksi, mahdollisiksi päämääriksi. Koulun todellisuuden järkevä analyysi siitä, millainen koulu on, eikä siitä, millainen sen pitäisi olla, tulisi olla keskustelun lähtökohtana. (Simola 2001, 293–296.)

Koulun kasvatustehtävän määrittelee yhteiskunta, mutta sen tehtävä on samalla sidoksissa kulloiseenkin yhteiskunnalliseen aikaan. Opettaja tekee työtään koululle virallisesti asetettujen tavoitteiden mukaan. Opettajuuteen liittyy myös sitoutuminen hyvän elämän ideaaliin, jota kasvatuksessa on noudatettava (Värri 1997). Koulussa koetaan ristiriitaa virallisten kasvatustavoitteiden ja kouluelämään vaikuttavien yhteiskunnan muutosten välillä. Koulun päämääränä ei ole pelkästään talouselämän tarpeiden tyydyttäminen tai poliittisten päämäärien toteuttaminen, vaan koulun on luotava edellytyksiä hyvälle elämälle (Varis 1998, 188). Ristiriitaa aiheuttaa resurssien pieneneminen ja opetuksen onnistuminen sekä se, että opettajat joutuvat vastaamaan kasvatuksesta niiltäkin osin, joiden tuloksiin vaikuttaviin asioihin opettajat voivat vain vähän, jos ollenkaan, vaikuttaa tai kontrolloida. Vaatimusten esittämisen ja tavoitteiden asettamisen lisäksi tulisi päätöksen tekijöiden kiinnittää huomiota opetuksen ja koulukasvatuksen toteutusedellytyksiin.

Toisaalta opettajien on syytä omata valmiudet yhteistyöhön elinkeinoelämän sekä kulttuurin edustajien kanssa. Lisäksi jo käytäntö on osoittanut, että koululla on oltava valmiudet kriisitilanteissa toimimiseen ja kyetäkseen toimimaan tarkoituksenmukaisesti on opettajien omattava aktiivinen asenne yhteiskunnalliseen keskusteluun ja hyödynnettävä informaatioteknologiaa koulun toiminnan parhaaksi. Postmoderni aika vaatii opettajalta rohkeutta tuoda esille oma professionsa ja toimia sen mukaisesti. Opettajan on oltava yhteiskuntatietoinen ja omattava selkeä näkemys kasvatustyön merkityksestä kyetäkseen perustelemaan koulun tarpeet ja työnsä yhtenä yhteiskunnan keskeisimmistä toimialoista.

LÄHTEET

- Aaltola, J. 1994. Eräitä tieteenteorian peruskysymyksiä ihmistutkimuksen näkökulmasta. 2. painos. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutin tutkimuksia 4/1992.
- Alasuutari, P. 1996. Toinen tasavalta. Suomi 1946 – 1994. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Asp, K. 1986. Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning. Stockholm: Akademitlitteratur.
- Burr, V. 1995. An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.
- Dewey, J. 1994. The Public and its Problems. 6. painos. Ateena: Swallow Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 1989. Language and Power. Singapore: Longman.
- Fairclough, N. 1992. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity.
- Fairclough, N. 1995. Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language. London: Longman.
- Fairclough, N. 1997. Miten media puhuu? Suom. V. Blom & K. Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. 1986. The Archaeology of Knowledge. London: Tavistock.
- Gans, H. 1980. Deciding What's News: A Study of GBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time. London: Coubstant.
- Gill, R. 2000. Discourse Analysis. Teoksessa M. W. Bauer & G. Gaskell (toim.) Qualitative Researching with Text, Image and Sound. A Practical Handbook. London: Sage, 172–190.
- Goffman, E. 1986. Frame Analysis. An Essay on the Organisation of Experience. Boston: Northeastern University Press.
- Gramsci, A. 1982. Vankilavihkot 2. Suom. M. Berger & M. Böök & L. Talvio. Teoksessa M. Böök (toim.) Helsinki: Kansankulttuuri.
- Habermas, J. 1985. Julkisuus. Suom. E. Väliaverronen. Tiedotustutkimus 8, 3, 17–22.

- Hall, S. 1984. Uutiskuvien määräytymisprosessi. Suom. J. Tainio. Teoksessa M. Lintunen (toim.) Kuvista sanoin 2. Suomen valokuvataiteen museon säätiö. Porvoo.
- Hall, S. 1992. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Suom. J. Koivisto & M. Lehtonen & T. Uusitupa & L. Grossberg (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, H. & Kunelius, R. 1997. Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus 20, 4, 4–21.
- Heiskala, R. 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 242–263.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, J. 2004. Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987–2003. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies Humanities 30.
- Ilmonen, K. 2001. Eräs tie diskurssianalyysiin. Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–115.
- Jokela, M. 1984. Valokuva sanomalehdessä. Sanomalehtikuvan tehtävänmäärittelyä ja neljän päivälehdteen kuvituksen tarkastelua. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Jokinen, A. 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–159.
- Jokinen, A & Juhila, K. 1991. Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Sarja A 2.
- Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1999. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 56–81.
- Jokinen, H. 2000. Koulutus ja opettajuus kuntien tulevaisuusskenaariossa. Teoksessa J. Välijärvi (toim.) Koulu maailmassa - maailma koulussa. OPERO selvitys 9. Helsinki: Opetushallitus, 52–111.

- Journalistin ohjeet. 1992. Suomen Sanomalehtimiesten Liiton julkaisusarja. Forssa.
- Juhila, K. 1993. Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakko-
set. Tampere: Vastapaino, 151–188.
- Juhila, K. 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233–252.
- Juppi, P. 2004. ”Keitä me olemme? Mitä me haluamme?” Eläinoikeusliike määrittely-
kamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sa-
nomalehdistössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Humanities 29.
- Karvonen, E. 1997. Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä. Tam-
pereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 544.
- Karvonen, E. 1998. Ihminen ja kulttuuri eli Robinsonit asfalttiviidakossa. Teoksessa U.
Kivikuru & R. Kunelius (toim.) Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmi-
öihin. Helsinki: WSOY, 29–40.
- Karvonen, E. 2000a. Onko medially vaikuttava? Tiedotustutkimus 23, 2, 1–3.
- Karvonen, E. 2000b. Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. Tiedotustutkimus 23, 2,
78–84.
- Kellner, D. 2000. Mediakulttuuri. 3. painos. Suom. R. Oittinen ym. Tampere: Vastapai-
no.
- Kiviranta, U. 1990. Vähäisimmän vaivan laki journalismissa. Tiedotustutkimus 13, 3,
49–55.
- Klemola, P. 1981. Helsingin Sanomat – sananvapauden monopoli. Keuruu: Otava.
- Konu, A. 2002. Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Tampereen yliopisto. Acta Universita-
tis Tamperensis 887.
- Kunelius, R. 1996. The News, Textually Speaking. Acta Universitatis Tamperensis A
520.
- Kunelius, R. 2000. Epistemologisen ahdistuksen tuolla puolen. Epilogi toimittajien ja
yleisön journalismipuheeseen. Teoksessa R. Kunelius & S. Ridell (toim.) Kaksi
katsetta journalismiin. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja. Sarja
A 94, 138–208.
- Kunelius, R. 2003. Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. 5.
uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

- Kuurme, T. 2004. Koulun sivistystehtävä ja oppilaan koulutodellisuus. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 72.
- Kuutti, H. & Puro, J.-P. 1998. Mediasanasto. Jyväskylä: Atena.
- Laine, K. 1997. Ameba pulpetissa. Koulun arkikulttuurin jännitteitä. Jyväskylä: SoPhi.
- Laine, K. 2000. Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana. Jyväskylä: SoPhi.
- Lehtonen, M. 1998. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- McQuail, D. 1992. Media Performance. Mass Communication and the Public Interest. London: Sage.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.
- Mörä, T. 1996. Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa H. Luostarinen & U. Kivikuru & M. Ukkola (toim.) Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 105–116.
- Mörä, T. 1999. EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. Helsingin yliopisto. Viestinnän laitos. Sarja 1A 2.
- Nieminen, H. 2003. Julkisuusteorian rakennemuutos: ajatuksia kriittis-realistisesta julkisuuskäsityksestä. Tiedotustutkimus 26, 2, 18–32.
- Nieminen, H. & Pantti, M. 2004. Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Helsinki: Loki-kirjat.
- Noelle-Neumann, E. 1989. Öffentliche Meinung. Die Entdeckung der Schweigespirale. Berlin: Ullstein.
- Oravakangas, A. 2005. Koulun tuloksellisuus? Filosofisia valituksia koulun tuloksellisuuden problematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutin tutkimuksia 2/2005.
- Parker, I. 1992. Discourse Dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology. London: Routledge.
- Perko, T. 1998. Media on nykypäivän kirkko ja raamattu. Teoksessa T. Perko & R. Salokangas (toim.) Kymmenen kysymystä journalismista. Jyväskylä: Atena, 9–38.
- Potter, J. 1996. Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction. London: Sage.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1989. Discourse and Social Psychology. London: Sage.

- Puranen, T. 2000. ”Mä vaan kirjoitan...”. Laadullinen tutkimus Aamulehden uutistointajien yleisösuhteesta. Teoksessa R. Kunelius & S. Ridell (toim.) *Kaksi katsetta journalismiin*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja. Sarja A 94, 1–75.
- Rosenberg, J. 1998. Uutislähteet päiväjärjestyksen rakentajina ja portteina. Teoksessa U. Kivikuru & J. Pietiläinen (toim.) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaan uutisten maise- ma Suomessa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 77, 109–135.
- Sahlberg, P. 1996. Kuka auttaisi opettajaa? Postmoderni näkökulma muutokseen yhden kehittämisprojektin valossa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 119.
- Siljander, P. 2002. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen*. Helsinki: Otava.
- Simola, H. 2001. Koulutuspolitiikka ja erinomaisuuden eetos. *Kasvatus* 32, 3, 290–297.
- Suhonen, P. 1994. *Mediat, me ja ympäristö*. Tampere: Hanki ja jää.
- Suoninen, E. 1992. Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. *Tutkimuksia Sarja A*, 24.
- Suoninen, E. 1993. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 48–74.
- Suoninen, E. 1997. Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 580.
- Suoninen, E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila ja E. Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Syrjäläinen, E. 1997. Arvioinnin avulla laatua kouluihin – markkinahumua vai koulu-realismia. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A 11.
- Tirri, K. 1998. *Koulu moraalisen yhteisönä*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 187.
- Tuchman, G. 1978. *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus*. 22, 5–6, 387–398.

- Törrönen, J. 2000. Subjektiaseman käsite empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. *Sociologia*. 37, 3, 243–255.
- Varis, T. 1998. Tietointensiiviseen yhteiskuntaan kasvattaminen. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) *Tulevaisuuden tekijät. Uuden opettajuuden mahdollisuudet*. Jyväskylä: Atena, 168–200.
- Varto, J. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vehkakoski, T. 2000. Vammaisen lapsi ammatti-ihmisten asiakirjoissa. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Research Reports 71.
- Väliverronen, E. 1993. Diskurssien verkossa. *Joukkoviestimet, julkisuus ja valta*. Tiedotustutkimus. 16, 1, 22–34.
- Väliverronen, E. 1995. Metsä sairastaa. Ympäristöuhkan määrittely sanomalehdissä. *Tiedotustutkimus*. 18, 4, 6–24.
- Väliverronen, E. 1996. *Ympäristöuhkan anatomia*. Tampere: Vastapaino.
- Väliverronen, E. 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa A. Kantola & I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 13–39.
- Värri, V.- M. 1997. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: University Press.
- Värri, V.- M. 2003. Kasvatus ja arjen henki. Teoksessa L. Isosomppi & M. Leivo (toim.) *Opettaja vaikuttajana?*, 44–62.
- Willman, A. 2001. Yhteistyön ristiriitaiset puhetavat. Diskurssianalyttinen näkökulma luokanopettajien tulkintoihin tiimityöstä. *Acta Universitatis Ouluensis. Series E Scientiae Rerum Socialium* 47.
- Ziehe, T. 1991. *Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus*. 2. painos. Suom. R. Sironen & J. Tuormaa. Tampere: Vastapaino.

Koulutyö sujuu yhteisillä säännöillä

PENTTI KOSKINEN / HS

Anneli Luotonen palkittiin siitä, että hän on luonut kouluunsa selkeät pelisäännöt.

Rehtori Anneli Luotonen hymyilee tyytyväisenä. Hän sai helmikuun alussa Kuntien kehittämissäätiön myöntämän Arjen turvaaja -palkinnon kehittävästä työnsä toteutamisesta Myllypuron yläasteen koululla. "Me opettajat ja koko henkilökunta haluamme huolehtia oppilastamme hyvin. Siitä meidän palkittiin", sanoo Anneli Luotonen. Hän on alun perin liikunnanopettaja, mutta kymmenen viime vuotta on kulumut rehtorina.

Suomalaisten lisäksi Myllypuron koulussa on oppilaita parista kymmenestä maasta. Maahanmuuttajataustaisia oppilaita on ehkä enemmän kuin missään muussa Suomen koulussa.

Mycs oppilaiden kotioloit vaihtelevat paljon, samoin käsitteet siitä, miten koulua käydään. "Yhteisesti sovittu säännöt ovat siis tarpeen."

Koulusopimus on yksi Myllypurossa käyttöön otetuista apuvälineistä.

"Se on paperi, jossa käydään läpi koulun arkiset käytännöt yhdessä oppilaan, vanhempien ja luokanvalvojan, tai kuten Myllypurossa sanotaan, ryhmänohjaajan kanssa ja sovitetaan niiden noudattamisesta", Anneli Luotonen selittää.

Paperin on kirjattu myös ranskaiskäytäntö, eli miten toimitaan, kun lipsahduksia sattuu.

Koulusopimus on ollut käytössä vähän toista vuotta. "Nyt näkyy jo, että kun kaikki opettajat edellyttävät

neet heikosti jossain aineessa, olleet pois tai jättäneet läksyt tekemättä.

Siellä saavat tukea myös ne, joilla heikko suomen kielen taito vaikeuttaa kotona läksyjen tekoa.

Koulun avarassa, suurin ruukkukukin somistetussa aulaussa on huone, jota oppilaat nimittävät purkiksi. Siellä päivystää sosionomi, joka seuraa tilannetta aulaussa ja välittynneilla. Hän on perillä kaikesta, mitä tapahtuu.

"Purkkiin lähetetään tuntioppilasta oppilas, joka häiritsee koulun toimintaa", Anneli Luotonen selittää.

"Siellä paneudutaan siihen, oppikirjan kohtaan, joka ei tunnilla jaksanut kiinnostaa."

Purkissa myös puhutaan siitä, mikä häiriköinnin aiheutti. "Sosionomi on oppilaiden uskoitu, jolle voi vaikka itkeä muhetteaan. Yleensä sitten seuraavalle tunnille voi mennä rauhallisempina."

Anneli Luotonen kiittää koulun ilmapiiriä sopuisaksi. "Otaen huomioon, että täällä on yli kaksisataa erilaisista lähtökohdistä tulevaa nuorta", hän lisää.

"Pyrimme muistamaan senkin, että koulu on myös ilon ja luovuuden paikka, sillä siellä nousee elämänhäly."

Hyvästä hengestä kertoo sekin, että lähes kaikki saavat Myllypuron päätötoimistuksen.

"Jollekin se on iso ponnistus."

Pirjo Helasti

Kun koulunkäynti takkuaa, siihenkin on Myllypurossa tarjolla erityisapua.

Ohjattu läksytuki on viikoittainen kaksituntinen, jota vetää toinen koulun kahdesta erityisopettajasta. Hänen luokseen ohjataan lisäksi saamaan ne, jotka ovat menesty-

keistä ja mahdolliset lipsuimet koulusopimuksen noudattamisesta.

"Näm pidämme kodit ajan tasalla."

"Raportilla halutaan ilmaistava oppilasta välitetään. Olemme huomanneet, että talainen yhteydenpito myös ehkäisee ongelmia."

häiritä, väkivalta ja rasismi. Optaan, etteivät ne kuulu koulun.

Ryhmänohjaaja pitää myös vanhemmat ajan tasalla. Hän lähettää koteihin viikoittain raportin, johon on merkitty oppilaita, joihin on merkitty myös ehkäisevät toimet, jotka tulevat koulun.

Koulusopimus ei ole käsytämistä, vaan oppilaat ovat sisäistäneet sen keskustelemalla.

"Viikoittaisilla ryhmänohjaajan tunnilla puhutaan siitä, mitä on kiusaaminen, sopimaton kielenkäyttö, seksuaalinen

Liite 2. Lehtijuttu: kiusaamispuhe 1

HS 8.2.05

Opettajakin on joskus kiusaaja *Pääkirjoitus*

Vastaisuudessa kaikilla kouluilla voi odottaa olevan entistä paremmat keinot selviytyä koko yhteisöä järkyttävistä tapahtumista, kuten äkkikuolemista, väkivallasta tai kiusaamisesta. Ensi syksynä oppilaitoksilla on oltava osana oppilashuollon suunnitelmia myös kriisiohjelma, joka sisältää etukäteen sovitut toimintamallit sekä työn- ja vastuunjaon ongelmatilanteissa. Jokaisen on määrä tietää, mitä tehdä, jos kohtaa vakavan asian ensimmäisenä.

Suunnitelmassa otetaan myös huomioon seikat, joista voi kehittyä kriisi, ellei niihin puututa ajoissa. Koulu-
kiusaaminen on yksi vaaratekijä. Sen seuraukset voivat pahimmillaan kehittyä todella tuhoisiksi niin kiusatuille, kiusaajille kuin koko yhteisöllekin. Jotkin koulut ovat laatineet kriisisuunnitelmia jo suuren itsemurhien torjuntaohjelman kannustamina viime vuosikymmenellä ja kokeneet selviytyvänsä ikävistä tapahtumista aikaisempaa helpommin.

Onnettomuuksia ja kuolemaa on opittu käsittelemään ja ahdistusta lieventämään, mutta koulukiusaamisen vähentäminen ei tahdo onnistua. Tuoreimpien selvitysten mukaan ikävää ilmiötä kyllä paheksutaan ja har-

voin kiusattujen määrä vähenee, mutta usein pilkan, tönimisen tai riiston uhreiksi joutuvien luku ei ole juuri pienentynyt. Nähtävästi armoton tapa uusiutuu heti, kun sen uskotaan kuskistuneen ja koulun valppaus herpaantuu.

Toimintamalleista näyttää puuttuvan myös mahdollisuus, että opettaja kiusaa oppilasta. Tapaukset ovat varmasti harvinaisia, mutta niitä esiintyy ja silloin olisi tiedettävä, miten tilanne hoidetaan. Kun vanhemmille on tiedotettava muista turvallisuusasioista, heidän pitää saada myös tietää, miten toimitaan, jos aikuinen käyttää valtaansa väärin.

Liite 3. Lehtijuttu: kiusaamispuhe 2

HS 4.11.04 *Pääkirjoitus*

Kiusaamista jaksettava vastustaa

Ihmisyksilöillä on pikkulapsivaiheesta alkaen epäsuotavia tapoja, joista on opittava pois, jotta yhteiselämä muiden kanssa sujuisi miellyttävästi. Ryhmän erilaisten tai muita heikompien jäsenten armoton kiusaaminen saa paljon pahaa aikaan, mutta sitä esiintyy yleisesti niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin yhteisöissä.

Koulukiusaamisen suurista haitoista on puhuttu yli kaksikymmentä vuotta. Ilmiötä on torjuttu paikallisin ohjelmin, sivareita on koulutettu ehkäiseviksi kouluavustajiksi, kuntia on tuomittu korvauksiin ja kiusaajia sakkoihin, mutta nimittely, halveksunta, eristäminen ja väkivalta rehottavat edelleen liian monissa kouluissa. Kiusaaminen on lähes kaikkien mielestä väärin, kuten viime viikon Nyt-liitteen kirjoituksesta ilmenee, mutta tuhoisa tapa roihahtaa helposti valloilleen.

Kiusaamisesta kirjoittaneet nuoret näyttävät menettäneen toivonsa paremmasta. Opettajat eivät huomaa eivätkä auta, ja kouluun on pakko mennä. Jatkuvan pilkan, tönimisen ja vahingonteon uhreiksi joutuneet pelkäävät, jännittävät ja masentuvat. Ääritapauksessa nuori voi päätyä itsemurhaan tai muuhun tuhoisaan tekkoon vuosien kiusaamisen seuraukse-

na. Tuskin on koulua, jossa ei koskaan kiusataisi ketään, mutta kiusaaminen voidaan karsia hyvin vähiin, jos aikuiset jaksavat nähdä vaivaa.

Lapsille on osoitettava selvästi, että kiusaaminen on ehdottomasti kiellettyä. Tilannetta täytyy seurata, ja ilkeilyn ensi oireisiin pitää puuttua heti. Norjassa käydään jo toista kansallista kampanjaa kiusaamista vastaan.

Suomessakin niiden yläkoululaisien määrä kasvaa tasaisesti, jotka eivät lainkaan osallistu kiusaamiseen. Se rohkaiskoon oppilaitoksia sekä vanhempia uusiin ponnistuksiin viihtyisän ja turvallisen koulunkäynnin varmistamiseksi jokaiselle.

Liite 4. Lehtijuttu: kodin ja koulun välinen yhteistyö -puhe

Laihialainen Antti Elo on tyytyväinen uudenlaiseen, entistä avoimempaan viestintään Laihian keskuskoulussa. Kuva: Jarno Ranta

Laihian keskuskoulun viestintä avoimemmaksi

Vanhemmat voivat lukea reaaliajassa internetistä tai kännykästä, koska heidän lapsensa ovat olleet poissa koulusta

LAIHIA

Jarno Ranta

■ Laihian keskuskoulu on parantanut koulun ja kodin välistä viestintää syyslukukauden alusta lähtien. Rehtori **Paula Haurun** mukaan opettaja voi lähettää viestejä ryhmäviesteinä tai yksittäin oppilaille ja heidän vanhemmilleen. Viestintä tapahtuu matkapuhelimien ja internetissä olevien oppilaskohdaintaisten kansioiden avulla.

– Palaute on ollut pelkästään positiivista. Ehkä tämä on vaikuttanut siihen, että oppilaiden turhat poissaolot ovat vähentyneet.

Koulun atk-vastaava **Esa Annola** näyttää, että vanhemmat saavat reaaliajassa tiedot

esimerkiksi lastensa poissaoloista.

– Tämä on helppo systeemi, sillä oppilaskohtaisiin kansioihin pääsee henkilökohtaisilla tunnuksilla kaikkialla, missä tietokoneessa on internet-seläimet. Tieto esimerkiksi lukujärjestyksen muutoksesta tavoittaa entistä nopeammin oppilaat ja heidän vanhempansa, koska oppilas saa sen halutessaan kännykkäänsä, Annola kertoo.

Hänen mukaansa palvelusta löytyvät myös koeaikataulut ja arvosanat sekä tarvittaessa myös läksyt, mikä helpottaa esimerkiksi niitä oppilaita, jotka ovat sairaustapausten vuoksi poissa koulusta.

– Vanhemmat voivat esimerkiksi perustella lastensa poissa-

olojen syitä tai kirjoittaa opettajille muita tiedotteita. Myös oppilailla on mahdollisuus antaa palautetta opettajille. He saavat muun muassa arvioida oman tasonsa jossakin aineessa.

KAIKKI MUKANA. Uudenlaisista reissuvihkoa käytetään jo yli kahdessakymmenessä kunnassa Suomessa. Laihialla Helmi-järjestelmä on käytössä vain Laihian keskuskoulussa.

– Sen myötä opettajatkin voivat viestitellä toistensa kanssa esimerkiksi oppilaista. Oppilaat eivät kuitenkaan pääse viestittelemaan keskenään, Annola tähdentää.

Hänen mukaansa kaikki Lai-

hian keskuskoulun yli kolmesta oppilasta ovat mukana Helmi-järjestelmässä. Noin kahdeksallakymmenellä prosentilla oppilaiden vanhemmista on joko kännykkä tai tietokone.

– Tarvittaessa vanha poissaolokirjakäytäntö kulkee uuden järjestelmän rinnalla. Muuten poissaolot voi kuitata uudella järjestelmällä, Hauru kertoo.

Kahdeksaluokkalaisten **Antti Elon** ja **Maiju Koukkusen** mukaan uudenlainen reissuvihko on hieno asia.

– Heti näkee, koska on esimerkiksi kokeet. Mukavaa on myös tietää nopeasti oma arvosana kokeesta. Ei systeemistä ainakaan mitään haittaa ole, nuoret sanovat.